KNJIŽEVNE NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST, UMETNOST I DRUŠTVENA PITANJA

Godina XVII Nova serija Broj 286

BEOGRAD, 15. OKTOBAR 1966.

List izlazi svake druge subote

Cena pojedinom primerku 50 dinara

IZDAVAČKI ALARM

KADA JE u prvim danima privredne reforme razmatrana situacija u kojoj su se našla izdavačka preduzeća, jedna od predlaganih mera u cilju njihove komercijalne stabilizacije bilo je i proširenje potrošačkih kredita na nove kategorije potrošača — zemljoradnike, studente i neke slobodne profesije — što je trebalo da omogući povećanje plasmana knjige, jer bi se na taj način značajno proširilo tržište. Danas se izdavači suočavaju sa opasnošću koja preti da opasno smanji tržište knjiga. Jednostrana, nepromišljena, neodgovorna i antikulturna odluka naših bankarsko- kreditnih »bogova«, donesena na osnovu sumnjive analogije, po kojoj se sve privredne organizacije, bez obzira na prirodu i specifičnosti svog proizvodnog poslovanja, izjednačavaju pred kreditorom, navela je izdavače da se javnosti obrate alarmom koji nije više samo preventivan, pošto je »neuralgična situacija« u izdavačkim preduzećima došla do svoje ozbiljne i preteće kulminacije.

Naime, knjiga koja je od 1953. godine neprekidno bila izuzeta od opštih uslova za dobijanje potrošačkih kredita, sada je svrstana u industrijsku robu, i kupci su obavezni da pri kupovini knjiga na otplatu uplate 20% od vrednosti prodatih knjiga u gotovom i prvu ratu, što iznosi gotovo 30%. Sa sigurnošću se može tvrditi da ove najnovije mere izdavačima mogu da nanesu ogromnu štetu. Zagrebački izdavači su 57 posto, a beogradski 30 posto svojih knjiga prodavali putem otplate. Bez ikakvih administrativnih formalnosti, menica i žiranata kupci su na desetomesečnu otplatu dolazili do knjiga koje su im nudili akviziteri ili izdavači preko oglasa objavljenih u dnevnoj i nedeljnoj štampi.

Sigurno je, ako izdavači budu prisiljeni da primenjuju novi sistem u prodaji knjiga na otplatu, da će se broj kupaca smanjiti i da će i onako male mogućnosti izdavača da ojačaju svoje poslovne fondove postati još manje. Izdavači su, tražeći svoju računicu, povećali cenu knjige. Da bi je lakše i uspešnije prodavali organizovali su prodaju putem pretplate i, s obzirom na specifičnosti knjige kao robe, pred kreditorima uživali povlašćen položaj. Sada se situacija menja, tržište smanjuje, a mnoge druge nedaće kucaju na vrata izdavača. Kucaju već duže vremena.

Poznato je da je privredna reforma izdavačku delatnost zatekla nespremnu za bržu akumulaciju, sopstveno povećanje fondova, povećanje vlastite tehničke osposobljenosti, pa, samim tim, i za veće izdavačke mogućnosti. Porasle su kamate na kredite sa 3 na 4%, troškovi poštarine su se utrostručili, povećana je cena grafičkih usluga (oko 11%), troškovi opšte režije (oko 40%), lični dohoci (oko 25%). Pošto se zahteva trajno povećanje obrtnih sredstava, a to se može postići isključivo iz sopstvenih fondova, sopstvenom akumulacijom, koja je veoma skromna i spora, izdavačka preduzeća će htela-ne htela morati menjati i svoju strukturu i svoju izdavačku politiku.

Već se opasno menjaju i smanjuju izdavački planovi. Smanjuje se broj izdanja koja ne omogućuju brže realizovanje uloženih sredstava. Poezija, esejistika, drama, dela mlađih pisaca, knjige iz oblasti društvenih nauka, kapitalna dela na kojima je nužno dugo i sistematski raditi — biće nemilosrdno potisnuti u u drugi plan, jer će izdavači, da bi opstali, pribegavati štampanju komercijalne literature.

Među piscima veoma alarmantno odjekuju vesti da je obustavljeno štampanje nekih već primljenih rukopisa, i da je neizvesno kada će izdavači ponovo biti zainteresovani za nove, neobjavljene knjige. Najporaznije je to što su novim merama pogođeni pre svega veliki izdavači, čiji su izdavački planovi bili bogati i raznovrsni, koji su strukturom svojih izdanja veoma mnogo doprinosili ostvarenju naše kulturne politike. Manji izdavači, koji su se više orijentisali na literaturu sumnjive vrednosti, ali sigurne prođe, u daleko su povoljnijoj situaciji.

Iako su najnovije kreditne mere prepunile i onako punu čašu nerešenih problema, pogrešno bi bilo kad bi izdavači prepustili isključivo drugima da rešavaju goruća pitanja njihove egzistencije. Čini se da novonastala situacija izdavače još nije uverila da je nužno pristupiti nalaženju novih formi rada: ujedinjavanju sredstava, kadrova i prodajne mreže. Racionalizaciji proizvodnje, smanjenju velikog administrativnog aparata, raznim vidovima kooperacije moralo bi se pristupati brže, sistematskije i odlučnije. To bi bili osnovni koraci ka industrijalizaciji izdavačke delatnosti; to će reći modernizaciji proizvodnje, orijentaciji na visokotiražna, jevtina izdanja, pošto je povećanje plasmana knjige, uprkos objektivnim i često nepotrebnim teškoćama koje izazivaju nepromišljene administrativne odluke, ne samo trenutna nužnost nego i jedino spasonosno rešenje.

STANČIĆEVE MAGIČNE VIZIJE

Retrospektivna izložba u Salonu Muzeja savremene umetnosti

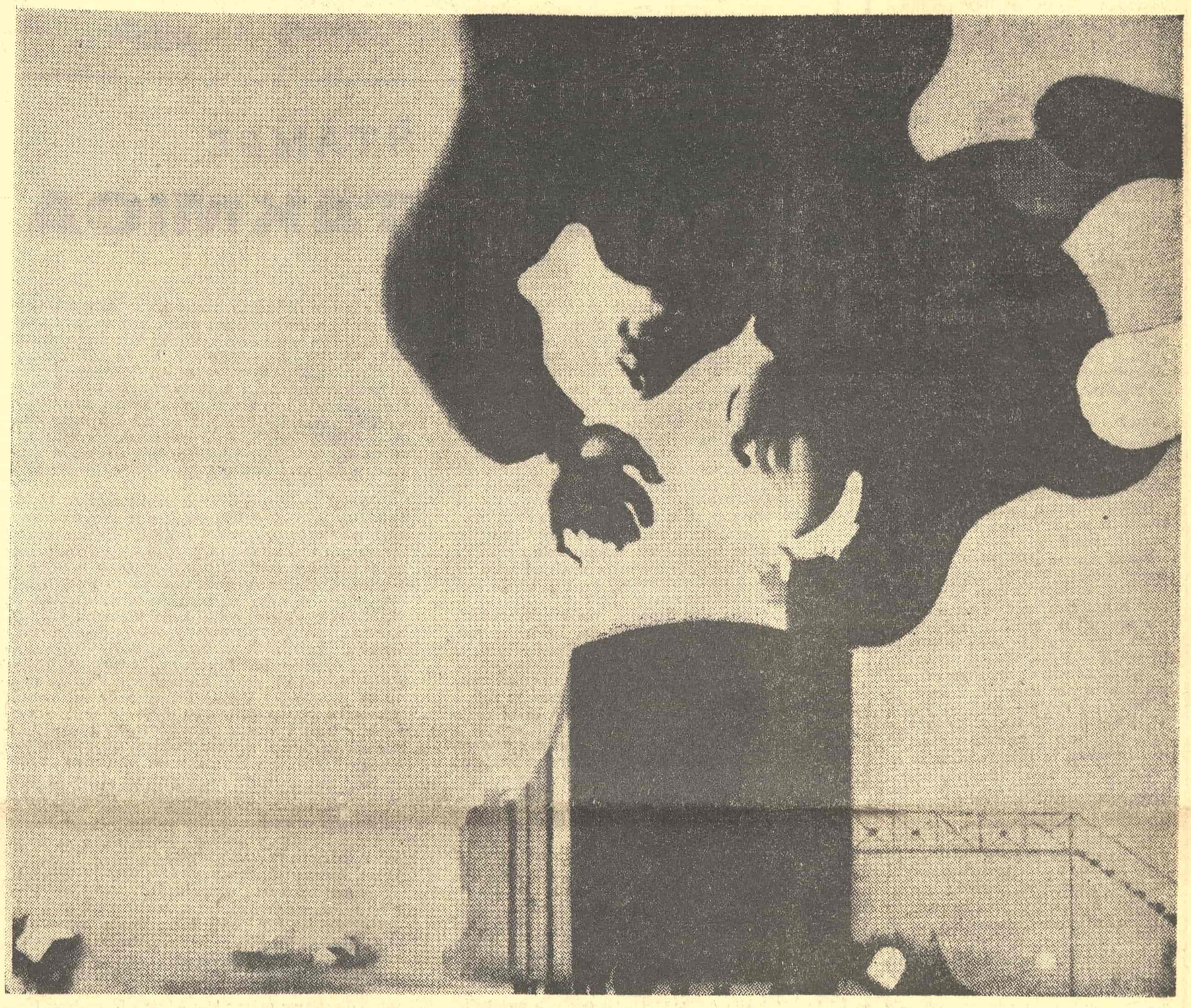

U DINAMIČNOM i raznovrsnom kretanju jugoslovenskog slikarstva, stvaralaštvo Miljenka Stančića označava jedno od specifičnih, posebnih utočišta u kojem već oko petnaest godina slikar kroz jedan stvaralački, intimni monolog, doziva svoje detinjstvo, mašta o prolaznom, meditira o ljudskoj sudbini. Od onog trenutka kada je nagovestio svoju slikarsku ličnost pa do danas Stančić je ostao dosledan svome biću. Pred mnogim umetničkim raskršćima današnjice on nije pokazao zbunjenost i kolebanje. U njegovom delu, koliko god se mogu opaziti izvesne mene, uvek se oseća jedan kontinuum, razvoj osnovne težnje i opredeljenja izvornog jezgra. Stančićevo uzbuđenje i njegova slikarska energija istrajno iskre u doticanju sa rodnim Varaždinom. Slikarstvo njegovo u stvari je najvećim delom introspektivna vizija ovog baroknog grada iz čije transpozicije iskrsavaju egzistencijalna pitanja. Bilo da je zagledan u enterijer ili u gradske četvrti, Stančić će izraziti, njemu svojstvenim osećanjem, nostalgiju za prošlim i izgubljenim. Njegov svet, nastao u jednom osobenom spoju klasičnih iskustava i moderne senzibilnosti, strasti i razuma, volje i stvaralačke moći, subjektivnog i objektivnog, dobija značenje jednog poetskog sprega, irealnog miljea. Izmaglica, u koju se utapaju arhitektonski oblici i ljudske siluete, mestimično rasuta svetlost, neponuđeni mir — elementi su koji Stančićevim slikama, izvedenim do perfekcije, daju jedan magičan štimung.

Latentna bliskost sa nadrealizmom ispoljila se neposrednije u slikama iz 1954. kada se okrenuo figuri, preokupiran izvesnom metamorfozom ljudskog bića (»Svadba«, »Rasap sna«, »Devojka cvet«, »Slikar skitnica«) sa reminiscencijama na neke Dalijeve vizije. Posle ovih motiva upravo će nastati poznati varaždinski ciklus, vizija koja će po svome duhu i slikarskom rafinmanu postati tako karakteristična za Stančića. Naime, slikajući u vremenu od jedne decenije svoj grad sa velikom ljubavlju, doživljavajući ga kao usamljenu i opustelu obalu, Stančić je baš preko njegovih predela stekao i umetničku afirmaciju i visoka uvaženja. Ali, ovo dugogodišnje slikanje istog motiva, transponovanog gotovo na isti način u jednom trenutku stvorilo je opšti utisak o izvesnom zamoru autora, o njegovoj stagnaciji. Danas, međutim, kada imamo u vidu Stančićeve najnovije slike, nastale u 1966. godini, možemo besumnje konstatovati da je kriza, taj opšteljudski fenomen, prevaziđena. Stančić sada, osnažen svežom pokretačkom energijom, nastavlja svoje delo u pravcu jednog tragičnog figuralizma. Drama života, kao egzistencijalna suština, neprestano je njegova pobuda i opsesija. Njegova vizija unakažene, mrtve dece, ljudi što sugerišu težak duhovni grč, odiše stravičnošću. U ovim Stančićevim projekcijama, za razliku od njegovih ranijih slika, nagoveštena je izvesna voluminoznost forme, faktura je pastoznija i, uopšte, prisutan je jedan oporiji tretman u kome se, inače, bez teškoća mogu prepoznati individualne odlike ovog slikara.

(V. R.)

aktuelnosti 15 DANA

TREĆI OKTOBARSKI SUSRET U BEOGRADU

U BEOGRADU ĆE SE 19. i 20. oktobra ove godine sastati, u okviru internacionalnog susreta pisaca, koji se svake godine održava u čast godišnjice oslobođenja našeg glavnog grada, pesnici i prevodioci iz 19 evropskih, azijskih i afričkih zemalja. Ovogodišnji simpozijum biće posvećen temi »Poezija i komunikacija«, a raspravljaće se o internacionalizmu poezije, o poeziji i tradiciji, otkrićima poezije, prevođenju poezije i poeziji i publici. Susret pisaca otvoriće Dušan Matić, predsednik Udruženja književnika Srbije, koje je i organizator i sazivač ovog skupa.

Na skupu će uzeti učešća pisci i slavisti iz Austrije, Belgije, Bugarske, Čehoslovačke, Nemačke Demokratske Republike, Francuske, Grčke, Holandije, Italije, Mađarske, Norveške, Poljske, Rumunije, Savezne Republike Nemačke, Sovjetskog Saveza, Ujedinjene Arapske Republike, Velike Britanije, Iraka, Indije, Tunisa i Jugoslavije, među kojima i Nvadar Gurešidze, Anatolij Sabolev, Zahar Gončaruk, Igor Jefimov, Ištvan Pakolic, Kalman Dudaš, Jozef Horak, Jirži Gruša, Jan Buzassy, Jan Gorec Rosinski, Artur Misdnenicki, Tadeuš Kudlinski, Marija Krukovska, Halina Kalita, Gančo Savov, Georgij Džagarov, Sijka Račeva, Kito Lorens, Armin Miler, Rajnhard Lauer, Fred Vagner, Paskal Pontremoli, Iv Bonfoa, Minas Dimakis, Žan Hadžinis, Arnold Egen, Bruno Meriđi, Elio Filipo, Edvard Lovet, Dorijan Kuk, Niko Sipmaker, Salah Abdel Sabura, Salah Jehin, Abdel Vahab el Abajati, Ahmet Laghmani itd.

Kao i svake godine formiran je organizacioni komitet u koji su ušli Ivo Andrić, Veljko Petrović, Desanka Maksimović, Branko Ćopić, Velibor Gligorić, Dušan Matić, Mladen Oljača, Petar Džadžić i Vasko Popa.

PROSVETNI OKTOBAR

ČETVRT VEKA posle heroike umiranja na Kadinjači, ispod istog ovog pitomog brda ceo bataljon profesora i nastavnika svih užičkih srednjih i osnovnih škola — njih oko 500 — solidarno je istupilo u odbranu materijalnog položaja, svog i jugoslovenske prosvete. B. M., dopisnik »Politike« iz Titovog Užica, javlja prvog oktobra, da su svi oni odbili da prime oktobarsku i sve sledeće plate, dok im se lični dohoci ne povećaju za 30 odsto. Ali, nastava u školama nije prekinuta, profesori i nastavnici zaključili su da deci-učenicima takva praktična nastava novog Zakona o finansiranju osnovnog obrazovanja ne bi koristila.

Upitan, da odgovori — kako će se rešiti ovaj prvi koncentrovani protest prosvetnih radnika — Petar Antonijević, predsednik Opštinske skupštine Titovog Užica, kojoj su prosvetni radnici upitili peticiju sa svojim zahtevom i odlukom, i sam se svrstao među one koji pitaju, a ne nalaze odgovor: »To nije samo užičko, već i jugoslovensko pitanje, i ključ za njegovo rešenje nije u Užicu, u Opštinskoj skupštini, već u preraspodeli nacionalnog dohotka uopšte... Dokle ćemo da prosimo za prosvetu? Moramo naći neko rešenje. Ali, to će opet biti privremeno, samo do kraja godine. A šta ćemo dogodine?!«

Deset dana posle događaja na užičkim »prosvetnim barikadama«, Gojko Banović, urednik »Politike«, u svojstvu reportera otišao je u Donju Orovicu, u brda između Valjeva i Ljubovije, da bi zemlju upoznao sa učiteljicom Milenom Petronijević, tek svršenom učenicom Učiteljske škole u Beogradu.

O Mileni, podaci iz reportaže govore: najbolji učenik Učiteljske škole u Beogradu za poslednjih osam godina, izuzetan talenat za matematiku, nosilac diplome »Vuk Karadžić«. Kad je završila Učiteljsku školu, opština Lazarevac, u čijem se selu, Sokolovu rodila, obavestila ju je da, ako ode na fakultet — na stipendiju više ne računa. Opština nema para!

Primljena na konkursu osnovne

Nastavak na 2. strani

15 DANA

Nastavak sa 1. strane

škole, Milena je otišla u Donju Orovicu, ponavljajući u sebi, rekla je to i reporteru: »Učiti decu, štedeti svaki dinar i upisati se na fakultet, na matematiku«.

U nadahnuto pisanoj reportaži o Mileni Petronijević nadahnjuje humano pošteno Milenino opredeljenje za svoj poziv i ono što on donosi, opredeljenje bez kvazi literarnog i romantičarskog idealiziranja sopstvenog samoizgnanstva iz »udobne civilizacije«, bez revolta i gorčine, sa malo sete koja ne traži utehu i sa mnogo poletnog realizma u stavu i samouverenosti da je takav stav potreban. Reklo bi se: »Da, tu leži istina, u svakodnevnom radu... Glavno je da čovek bude savestan na svome poslu« (dr Rieux, »La peste«, Alber Camus).

Učiteljica Milena u Donjoj Orovici sigurno nema višu platu od svojih 500 užičkih kolega koji odbijaju da je prime zato što nije povišena. Ali, nije stvar u pouci »plemenitog trpljenja«. Značajno je, najznačajnije je da su nezadovoljni užički profesori i nastavnici, solidarni u svom tihom protestu koji nadaleko odjekuje — solidarno ostali za svojim katedrama, sa svojim učenicima, ograđeni zvucima školskog zvona.

Da li će im se, najzad, za sve to dodati neki bod pri isplati ličnih dohodaka? Ili će se »na tapetu« raznositi po beskrajnim konferencijama?

V. ST.

LAPSUSI, LAPSUSI

LAPSUSI SU NEŠTO što se ljudima događa, iz raznih razloga, i što niko izbeći ne može. Nekad se mogu objasniti, nekad ne.

Mnogi su zapazili jedan lapsus u pretprošlom broju beogradskog »NIN«-a, za koji se ovaj list u idućem broju sam, sasvim fer, čitaocima izvinio: u prikazu sovjetskog filma »Mećava«, istoimena novela se pripisuje Čehovu umesto Puškinu, i to na način koji zbog greške postaje komičan: nedužni Čehov se familijarno svojata (»Anton Pavlovič«, bez prezimena), ili se egzaltirano uzvikuje: Čehov je u pitanju! Ali, ispravka je bila poštena, a čitalac tako nešto i očekuje.

Ima i drugačijih lapsusa. »Ekonomska politika« donosi, u poslednja dva svoja broja, tri napisa koje ovde treba pomenuti. Jedan je polemički, sa ovim listom, kome se čitaju lekcije da je »nepismenost u abecedi društvenih odnosa doista opasna stvar«. Nepismene su, to jest, »Književne novine«. U ovom članku se inače, dokazuje da društvo treba da finansira obrazovanje, onakvo kakvo mu je potrebno, ali da radne organizacije u prosveti nemaju pravo na samoupravljanje kao što je u drugim radnim organizacijama, već da im društvo treba da bude tutor, jer »kupac i prodavac ne mogu biti isto lice (to je razlog zašto prosvetni radnici kao prosvetni radnici ne treba da dobiju većinu u zajednici obrazovanja...)«.

U istom broju, povodom spora u Skupštini oko deficita u vazdušnom saobraćaju, isti ovaj list, međutim, smatra da ne treba »razbijati avione« (i ne treba, sigurno!), argumentiše da bi bilo štetno da ostanemo bez unutrašnjeg vazdušnog saobraćaja (tačno!) i veli da bi bio »ugrožen poslovni deo« (!) nacije. Sasvim se slažemo sa predlogom da se »smirimo i u miru razmislimo«, da platimo saobraćaj kakav nam je potreban, i da rigorozno kontrolišemo da li se ono što plaćamo i ostvaruje. Ne važi li isti princip i za prosvetu, ili je ona manje značajna? I da li je »Ekonomska politika« za to da se u JAT-u ukine sadašnja organizacija samoupravljanja, i da se organizuje po principu koji se preporučuje za prosvetu?

Da je i prosveta neophodna, i pismenost (društvena i opšta) i za poslovni deo nacije, a i za novinarstvo, pokazuju lapsusi. Onakvi kao gornji, ili ovakvi: nije zgodno kad list istinskog ugleda »Mathematics in the Making« prevede, pa i u naslov izvuče, kao **matematika u primeni**, kad to znači: u nastajanju, u stvaranju. Treba moći leteti, ali je društveno korisnije kad lete pismeni.

JUBILEJ STARE ŠKOLE

NAJSTARIJA srpska gimnazija »Branko Radičević« u Sremskim Karlovcima proslavlja 15. i 16. oktobra 175-godišnjicu svoga postojanja i rada. To je značajan datum za celokupnu našu kulturu. Osnovana 1791. godine kao prva srednja škola među Srbima, karlovačka gimnazija je ubrzo postala je-

Nastavak na 12. strani

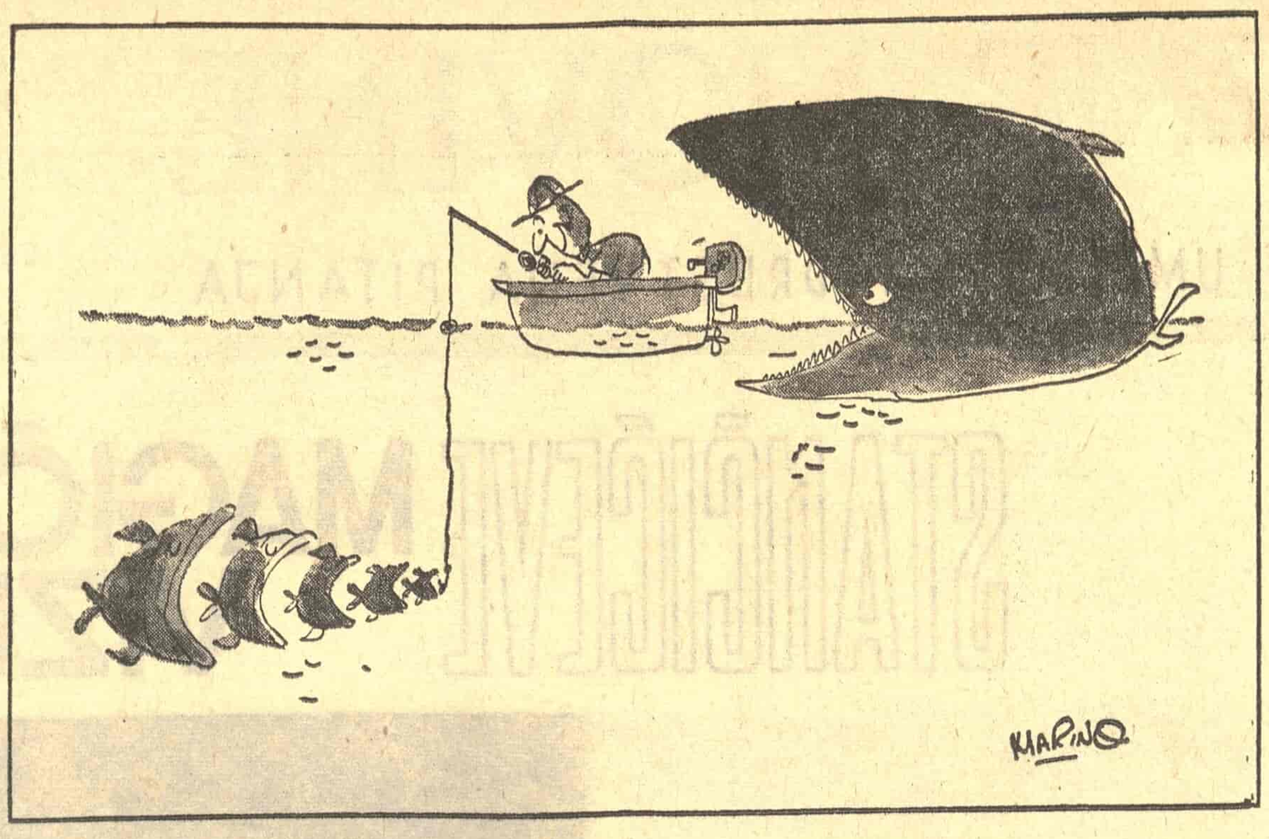

Na marginama ŠTAMPE

VELIKA UTAKMICA

Božidar BOŽOVIĆ

ZA ONE koji štampu prate ne samo sa širim, društvenim, nego i sa užim, profesionalnim, interesovanjem, ponovo je na redu jedan zanimljiv period. Borba za čitaoce, i to borba između dva »trusta«, vodi se još na jednom terenu: beogradske »Večernje novosti«, a za njima i konkurentska »Ekspres« politika«, pustili su na tržište svoja nedeljna izdanja. Time se svežanj listova koji se u kioscima pojavljuju između petka i nedelje izjutra, i koji su namenjeni čitanju preko vikenda, povećao za dva nova izdanja. To je i sociološki zanimljiv podatak: redakcije su morale imati ozbiljne razloge i uverenje da će imati dovoljno čitalaca da bi se upustile u nov, ozbiljan, finansijski rizik, pa, ukoliko verujemo ovim iskusnim novinarima i njihovom njuhu za promene u društvu, možemo računati sa time da je menjanje i modernizovanje načina života kod nas stiglo do jednog novog stepena.

Istorijat ova dva izdanja, po svemu sudeći, nije baš istovetan. Inicijativu su, koliko se moglo zaključiti, imale »Večernje novosti«, koje su već neko vreme najavljivale svoj novi poduhvat. Nedeljni »Ekspres« najavljen je za upadljiv broj dana kasnije, a i na tržištu se pojavio sa zakašnjenjem od tačno jedne sedmice, pa bi se reklo da je njegova pojava manje-više iznuđena (što ne znači da se sa izlaženjem nedeljom nije računalo u perspektivi). Treba biti fer i priznati da se u prvom broju nedeljnog »Ekspresa« ni u čemu ne primećuje neka preterana žurba s obzirom na razliku u koncepciji ova dva izdanja, a i na to da su se tek pojavila, još nema mesta poređenjima, ali »Ekspres« ostavlja sasvim dobar utisak, kao, uostalom, i njegov rival.

Razlika u nastajanju ova dva nova izdanja ima još jednu pozadinu. »Nedeljne novosti« u nekom smislu zamenjuju jedan list — nedonošče, »Beogradsku nedelju«, izdanje koje nije uspelo od početka da nađe svoju publiku i koje je bilo u većitom deficitu. Od »Nedelje« je i preuzeto nekoliko saradnika (tvrdi se, i dugovi štampariji). Na taj način se, pod kapom »Večernjih novosti«, našla još jedna nova, mala, ali ojačana redakcija. Nedeljni »Ekspres« je samo proširenje napora redakcije za jedan broj sedmično više, što se srećom ne oseća (bar na prvom broju).

Kako će se ova utakmica razvijati, i kakve će imati posledice na odnose uopšte u tiražu (ako ih bude), ostaje da se vidi u toku idućih meseci. Naše tržište ima neku svoju logiku, po kojoj bi se jedino moglo zaključiti da je čitalačka publika relativno konzervativna i da svoje opredeljivanje zasniva ne samo na ukusu nego donekle i na tradiciji. Činjenica je, na primer, da »Politika« ima više nego dvostruko veći tiraž od »Borbe« (275.000 prema 130.000*), ali da ranije na tržište plasirane »Večernje novosti«, iako »Borbino« izdanje, imaju za oko 200.000 veći tiraž od »Politikinog«, »Ekspresa« (282.000, što je više od same »Politike«, prema 82.000). Šta u ovoj situaciji znači pojava dva nova izdanja? Gotovo je sigurno da ova ne može uticati na tiraž dnevnih listova, već samo, eventualno, vikend-listove. Kako je i među njima malo opštih, informativno-zabavnih (kao što je, na primer, »Svet«) a više užih po karakteru (»Ekonomska politika«, »Jež«, »Književne novine«) ili potpuno različitih, iako informativnih, kao što je »NIN«, po svoj prilici će se pojaviti još jedna potvrda starog pravila da novi listovi ne preraspodeljuju tiraže postojećih (osim u vrlo maloj meri), nego samo podižu opšti tiraž štampe, doduše kod gotovo istog broja čitalaca. To je još jedan od razloga što pojavu ovakvih novih izdanja treba pozdraviti, pa može da je kolegijalno pozdravi, skoro bez ikakve brige, i »ugrožena« konkurencija.

*

Koliko je delikatno danas javno delovati, uopšte, pa i na ovaj poseban način koji se zove novinarstvo, ima u poslednje vreme sve više dokaza. Sve se više oseća potreba da se nad svakim člankom, nad svakim prilogom jednom broju, malo bolje razmisli i pogleda šta se sve u njemu tvrdi, koliko je to na mestu, i koliko su umesni izvučeni zaključci. Ponekad je reč i o malo drugačijoj formulaciji, pa da jedan tekst čvrsto stane na svoje mesto; ponekad neki prilog, u drugom kontekstu, ima sasvim drugo idejno značenje.

Sasvim je prirodno, i od velike koristi, što je i najšira javnost počela da kazuje svoje primedbe i mišljenja o ponekoj pojavi, članku, oceni. Dobro je i to kad se ova pitanja raspravljaju javno, u samoj štampi, ili čak na raznim političkim skupovima. Mora se ipak reći da to treba činiti drugačije nego što se ponekad čini. Tipičan je slučaj sa opaskom koju je na plenumu CK SK Slovenije načinio, na račun poslednje serije televizijskih emisija R. L. Đukića, Boris Mikoš, generalni direktor RT Ljubljane, čovek koji nije morao čekati da prođe pola godine i da se popne na govornicu jednog Plenuma da bi, sasvim zakasnelo, stavio primedbe koje je mogao reći na bilo kom sastanku Jugoslovenske radio-televizije ili, uostalom, samom Đukiću, ili, eventualno, njegovoj redakciji. Nije, čini mi se, dobro ni kad se o nekim temama sa ispravnih pozicija piše apstraktno i pri tom psovački, jer od toga nema koristi (kao što je u dva maha učinio, u »Borbi«, M. Danojlić). Teze koje on zastupa postale bi uverljivije, a članci od neke koristi, kad ne bi pisao o postupcima — ne kaže se bliže kojim — jedne grupe »huligana«, »siledžija«, »pozera«, »bolesnih tipova«, »primitivaca«, koji se »dernjaju« itd., nego kad bi, o konkretnoj pojavi i onome ko iza nje stoji, kazao svoju oštru reč onda kad do te pojave dođe. Ovakvi »načelni« članci samo lažno umiruju nečiju savest, a ne doprinose rešavanju nijednog problema, razotkrivanju bilo koje nove a štetne pojave. Mogu samo da ostave utisak kampanje i formalnog ispunjavanja jednog opšteg duga. Nije za potcenjivanje ni to da i u obračunu sa eventualnim huliganima (kad ih, i gde ima) treba voditi računa o tonu, maniru i rečniku, jer jačina argumenata ne zavisi od lošeg ukusa; pre će biti obrnuto.

*

Koincidencija je pojava koja se u štampi javlja, izgleda, češće nego drugde, i može da napravi nezgodne pakosti. Ima, naravno, i zabavnih i šaljivih. Jednom, ne tako davno, jedan popularan list sa velikim tiražem doneo je preko cele dve srednje stranice, osim poslednjeg, desno, stupca, ilustrovanu reportažu o mini-suknjama. Ilustracije su prikazivale lepe i vižljaste mlade francuske manekenke kojima mini-suknje stoje, dabome, bolje nego ikom drugom. Jedini preostali, onaj kobni stubac, bio je posvećen reklami jedne naše konfekcijske kuće sa jednom jedinom, i kategoričnom tvrdnjom da će onaj ko nosi njenu robu biti odeven p o p o s l e d n j o j m o d i. I tu je bila jedna ilustracija: naša manekenka, ne manje šarmantna, bila je odevena do ispod kolena.

Nekom koincidencijom, »Borba« donosi u istom broju crticu o lavovima koji šetaju po nekoj šumi kod Arasa, u Francuskoj, i krupan naslov nad jednim izveštajem da su medvedi (mal'te ne medjedi) opkolili sela oko Kotor-Varoši.

*) Ove, i niže navedene brojke, predstavljaju prosečne dnevne tiraže u mesecu avgustu ove godine, poslednjem za koji su se mogli dobiti sređeni podaci.

primljene knjige

ZAIM TOPČIĆ: „MORE MEĐU JABLANIMA", „Znanje", Zagreb 1966. Str. 210. Ratna proza Zaima Topčića koja predstavlja svedočanstvo o ratu kroz istoriju jedne kvislinške formacije, jedne jedinice muslimanske Suline milicije.

SALVATORE SORBELO: „JEDAN ŽIVOT", Preveo Đakomo Skoti. Str. 44. Zbirka pesama kod nas nedovoljno poznatog italijanskog pesnika otkriva jednu interesantnu pesničku ličnost i jedan zanimljiv pesnički svet.

STANA ČAKIĆ: „MOJ RANJENI GOLUB", „Veselin Masleša«, Sarajevo 1966. Str. 30. Prva zbirka pesama mlade sarajevske pesnikinje predstavlja rukovet intimno-ispovedne lirike u tradicionalnom smislu te reči.

ANTONIJE ČOSIĆ: „MJESEČAR", „Veselin Masleša" Sarajevo, 1966. Str. 30. Sentimentalno ispovedna lirika setnih raspoloženja i uspomena.

FLORIO KOLOMEJČUK: „LUTKA ISPOD KAPUTA", „Bagdala", Kruševac 1965. Str. 86. Preveli Rina Polić i Đakomo Skoti. Male kratke priče koje pružaju onu atmosferu koju najčešće srećemo u italijanskim neorealističkim filmovima. Veseli i tužni štimunzi naizmenično se smenjuju i pripovedač otkriva tipično italijansku atmosferu.

ŽIVOT OKO NAS

Onako uzgred

Ljubiša MANOJLOVIĆ

U kome smeru

ZA MNOGE OD NAS koji nikad nismo bili ni na kakvom simpozijumu — to kao da je nekakvo mesto na kome će se nešto svirati. U Beogradu je održan simpozijum o izbornom sistemu, što mi je pomoglo da najzad shvatim da je simpozijum mesto na kome se ne svira nego govori.

Kao glavno, istaknuto je da o sprovođenju izbora kod nas valja razmišljati imajući u vidu ovo naše vreme, ovaj naš prostor, ovu našu stvarnost. Nismo Francuska, nismo ni Kina. Tu smo gde smo, i to smo što smo. O izborima, izbornom sistemu, razgovaraćemo, prema tome, što jesmo, ali, izvinite, valjda i prema onome što treba da budemo.

I od toga kakav izborni sistem smislimo, kako nam izbori budu tekli, zavisi koliko će naša socijalistička demokratija videti pravog dana, koliko će živeti, a koliko i u kojim stvarima dalje ostajati u mraku, na golome papiru.

U toku simpozijuma je posebno bilo reči o kandidovanju i izbornoj kampanji. Ukazano je na potrebu da se već u tom delu izborne radnje na nadležnom mestu dobro otvore oči. Inače će se narodu kao kandidat nametnuti kakva budala, koja bi, po nesreći, želela da ostvaruje još i ko zna kakve lične naopake ambicije. Pažljiva briga i još pažljivije usmeravanje od onih najsvesnijih u našem društvu naročito se preporučuje kad se radi o poslanicima republičkih i Savezne skupštine. Da tamo, u ta svetilišta naše demokratije, ne upadne kakav Maksim.

U redu, dobro. Samo, na šta će to izići, da li na nešto novo i bolje od onog što je do sada bilo?

Na sastanku Sreskog komiteta SK Valjevo sekretar tog Komiteta Bogdan Ranković je ljudski iskreno rekao: »Mi se od birokrata ne ograđujemo; čak im, ponekad, dajemo podršku. Eto, postoji već neki orijentacioni spisak kandidata za buduće poslanike. Ja u tom spisku vidim puno birokrata, drugovi«.

Šta je to? Ono staro! Izbori, dakle, ne bi bili socijalistička mobilizacija (što nam danas treba, i o čemu bolje da razgovaramo) nego opet mlak, administrativni posao. Tu opet ne bi bilo važno kako ko stoji kod probuđenog socijalističkog naroda (budimo li ga?), nego kako se kotira gore kod nekog dremljivog pojedinca. Takav kandidat bi se, na dan izbora samo prevozao preko apatičnog učešća birača. I to nam je onda poslanik. Pa, drugovi, to znamo, u sličnom pozorištu već smo se dosađivali. Radije bismo aplaudirali u nekom istinskijem (sviđa mi se taj izraz koji se nedavno čuo) r e n e s a n s n o m pozorištu.

Pitanje je funkcionalno

NIJE TO BAŠ BILO lako ni slatko, ali drugovi stisnuše petlju i objaviše primanja funkcionera, saveznih, pa republičkih. Plata, funkcionalni dodatak, paušal, naknada. Kad se sve sabere, iznosi koliko iznosi. Javnost bi trebalo sad da kaže da li je to malo ili mnogo. Niko o tome još ni reči. Šta vi mislite? Malo, mnogo, kažite!

Ja, na primer, mislim da je malo. Tačno tako, smatram trista i četiri stotine, pa i pet stotina hiljada dinara za visokog funkcionera, — s obzirom šta on treba da radi i kako u svom radu mora da troši, u neku ruku čak sirotinjski. Taj će se, i pored takvih primanja, misliti može li da odvoji za ovo ili onu skupinu knjiga, za sve novine. Jer takav funkcioner treba da čita skoro sve novine i prelistava mnoge knjige. Kad se sve izračuna šta inače takvom čoveku treba, pogotovo živom čoveku koga ceo svet gleda (odelo da li mu je ispeglano, košulja da li je bela, da li mu je opran auto), trista i četiri stotina hiljada je, dakle, malo.

Ipak ima nešto što, kad se ti računi pogledaju, izaziva vrtoglavicu. A to je činjenica da je takvih funkcionera, brate, mnogo.

Ako se tri-četiri stotina hiljada starih dinara množi sa deset, sa dvadeset, pa i sa trideset, da izdržimo. Ali ako je takvih trideset u jednoj skupštini, u drugoj, u trećoj, pa u jednom veću, drugom, trećem kad se sve to donekle ponovi kroz rukovodstvo Saveza komunista, Socijalističkog saveza i Saveza sindikata, pa se izbroje svi generali, onda bi bilo zanimljivo videti, čak da ne ulazimo u obično skupe prostorije u kakvima svi takvi drugovi funkcionišu, na šta nam takav račun izlazi. Onda je sigurno — veoma mnogo.

Šta vi mislite?

Malo, mnogo, kažite!

Do daljnjega

— Niki se ne brine šta radnik je za ručak.

— Ne kaže se »niki« i »je«!

— Šev neće ni da džaka s radnikom.

— Ne kaže se »šev« i »džaka«!

— Direktor uzima s državne jasle kreč i kamen za kuću.

— Nije » s državne jasle« nego... I gde ti tu vidiš državu, kad... Ne, drugovi, stvar je dovoljno jasna. Mi u našoj fabrici moramo početi od nekih osnovnih stvari. Radnici prvo treba da nauče gramatički da govore, naporedo s tim pristupiti njihovom teorijskom uzdizanju. Nećemo valjda ovako da diskutujemo!

VINJETE U OVOM BROJU, DUSAN GAVELA

Tajna i početak snova

Jure Franičević Pločar: »GOLUBOVI I TRUBE«, »Naprijed«, Zagreb 1966.

»GOLUBOVI I TRUBE« je sedma knjiga pesama Jure Franičevića Pločara, pa ipak je njegova poezija nedovoljno poznata našoj čitalačkoj publici. Sasvim je sigurno da Pločarova lirika to ne zaslužuje jer je i po svojim temama, po načinu njihovog oblikovanja, po složenosti i dubini emocija posve izuzetna i ne predstavlja onaj prosek koji ništa izuzetno ne može da pruži. Naprotiv, ova je lirika veoma neposredna, izrasla iz života koji živimo, njen je izraz u suštini pitom i krcat izvornim doživljajima, izvanredno je obogaćen čulnim slikama i metaforama, produbljen je misaono i sav je izrastao sa bogatog i nepresušnog vrela narodnog govora. Pločarova je poezija za čitavo vreme svoga postojanja (od zbirke »Preko rovova« iz 1943. — prve partizanske knjige pesama kod nas — pa do ove poslednje) nastojala da izrazi one vibracije u doživljajima čoveka koje predstavljaju samu suštinu njegovoga bitka, da iskaže one dramatične trenutke u kojima je naše novo vreme oblikovalo svoju suštinu i svoj smisao. Pločar je tragao za onim motivima u kojima se najdublje odražavaju strasti i snovi čoveka, u kojima su širom rastvorene misaone i emotivne preokupacije našega čoveka od rata pa do naših dana. Istina, sve ono što je ovaj pesnik napisao nije uvek dovoljno poetski zrelo, ali ima u njegovom dosta širokom opusu izvanrednih lirskih trenutaka koji ga na momente mogu svrstati u red najznačajnijih pesnika posleratnog perioda. Ovaj momenat nas upućuje na jedan zaključak, na jednu moralnu obavezu da studioznije proučimo ovu liriku, jer jedno analitičko traganje po njoj i jedna antologijska selekcija sigurno bi našli dobar pregršt snažnih lirskih doživljaja i omogućili ovoj poeziji da progovori svojim punim glasom.

U svojoj novoj poeziji Pločar polazi od činjenice da naš novi život u svakom čoveku oslobađa dovoljno životne i stvaralačke energije i omogućuje mu da ispolji sve kvalitete svoje ličnosti. Time ova poezija teži humanizaciji čoveka i odnosa u društvu: za nju revolucija nije završena, ona se nastavlja u sećanjima ljudi, ona je prisutna u oblikovanju novih društvenih odnosa. Pločar kroz svoje lirske reminiscencije provlači misao da je čovek u ratu isuviše potresan i nije mu lako da se snađe u novom vremenu koje je puno vrtloga i zamki; čovek je iz rata izišao pun trauma i traži katarzu — pražnjenje u nečemu, zato je mnogo puta pun dilema i suprotnosti, misli su mu prožete neizvesnošću, strasti su otupele i, uopšte, u njemu se s vremena na vreme pojavljuju letargična osećanja. To je ono što nazivamo ratom u čoveku, onaj duboki i tragični eho koji je jednom zauvek fiksiran u sećanjima, u emocijama. Jer, oni koji su prolazili kroz teški ršum rata ostavili su u njemu najsnažniji deo svoje ličnosti, nešto što je nepovratno i zato ranjivo; stoga ponekad taj odbegli deo života stvara prolome u emocijama, pretvara se u moranje da čovek govori, da se ispoveda, da traži mogućnosti rasterećenja i da, napokon, u tome ispolji i snagu svoje ličnosti i sva iskustva koja je život nagomilao u njemu.

U ranijim pesničkim knjigama rat je za ovoga pesnika bio adaptacija u njemu, saživljavanje sa ratnom dramatikom; sada je to, međutim, dublje poniranje u njegove vrtloge, jer su sve uspomene legle i sazrele u njemu, zgusnule su se u gorku viziju, postale su misao koja traži kritička razrešenja prema životu. Sada je pesnik misaono dublji, smireniji, njegove strasti su određenije, emocije su kompleksnije: sada pesnik nije zapaljen mladenačkim žarom, iz njega govori dvostruko iskustvo, živi i mrtvi. Dok je bio mlad nosio je u sebi surovost međuratnog i ratnog života, ali i ideale koji su ga vukli u revolucionarne prolome. Sada, međutim, izlazi u svojoj lirici sa složenijom slikom o svetu: neki su ideali ostvareni, ali nešto se preobrazilo u tugu i to u pesniku izaziva revolt i rezignaciju, vuče ga u nostalgiju, vraća ga u preispitivanje, u jednu intimnu preanalizu vremena što ga nosi u sebi. Otuda u knjizi »Golubovi i trube« toliko raznovrsnih doživljaja: sećanja na detinjstvo u žarkim južnjačkim hvarskim pejzažima, kao i rezignacija nad čovekom koji nije prezirao mogućnost poraza. A vreme ipak poražava čoveka, čini ga umornim i sumornim, otkriva u njemu pukotine iz rata, iz dramatičnih sudara koje novo vreme krije u sebi, oni su dijalektički logični, tvrdi i surovi, jer to su jezgra i impulsi one neprekidne revolucije koja je po zakonima dijalektike večito prisutna u životu.

Jedna od posebnih vrednosti nove Pločarove lirike je ta što je on sagledavao čoveka u najširim vremenskim prostorima, bavio se njegovom ličnošću, ponirao u njegove strasti i snove, otkrivao njegove unutrašnje borbe koje neprekidno streme ka novim vrednostima; u biti Pločar otkriva čovekovo htenje da osvaja širi smisao života, da neprekidno menja sadržaje vremena. Nova Pločarova poezija uranja u najsloženije sklopove čovekove psihe, ona je organizovana u jedan dug monolog u kome se ispovedaju britki doživljaji i teške tuge. Život je mrvio u čoveku osećanja i gradio u njemu zebnju od poraza — ali, čovek nije poražen. Međutim, to nije dovoljno, time se njegova snaga ne iscrpljuje, on je tek otvoren prema vremenu i sa jedne veće distance sudi sebi, preispituje odnose i oseća da tome nema kraja, da jedan rat toliko intimno razori čoveka da nikakvi novi trenuci svetlosti i harmonije ne mogu da u njemu uspostave sklad. Ta konstatacija sama za sebe znači misaoni imperativ ove poezije; kroz nju se kristalizuju i emotivne i psihološke transformacije pesnikovih doživljaja. U tome ja vidim pobudu pesnikovu da kroz svoju lirsku viziju ostvari jedan univerzalan pogled na život duboko lomljen iznutra ali i snažan u svojoj otpornosti. Hteo je pesnik da pronikne u one predele čovekove svesti u kojima se lome strasti i snovi, u kojima se krije zatomljena slika svih njegovih intimnih bolova koji iz njega provaljuju samo u trenucima težih depresija, u onim momentima kad se u podsvesti suočava s prohujalim raskolima. To iz pesnika progovara ili žudnja da izvesne trenutke otrgne iz zaborava, ili naprosto potreba da u sebi kroz živi organizam pesme čuje glasove mrtvih koji žive u njemu. To je katarza. Istina teška, ali to je najelementarniji način konverzacije pesnikov sa sobom prošlim. To je, rekao bih, jedini način na koji jedan umetnik može da iskaže svu muku koju nosi u sebi, ali i da ispolji svoja uverenja, vezanost za tlo sa koga je ponikao. Pločar je to učinio sa dubokim i gorkim zanosom, seriozno, ali lirski potresno, s mnogo šarma u izrazu. Jezik mu je bogat, nadahnut je britkošću južnjačkog temperamenta, organizovan je u veoma skladne slike i metafore koje same po sebi znače umetničku vrednost. Sve to govori da je ova knjiga najdublje obeležila elementarnost i lirsku snagu Jure Franičevića Pločara. Svakako, sve pesme u ovoj knjizi nisu podjednako vredne, ima među njima čak i veoma slabih, kojima čak i nije bilo mesta u knjizi, ali ukupan utisak koji na nas ostavlja ova knjiga svakako je veoma snažan. Očito, knjiga je dugo u pesniku sazrevala, pesme su brušene a doživljaji kondenzovani — i, to je, po mome mišljenju, bitna vrednost ove poezije.

Milivoje Marković

Na tankoj žici osamljenosti

Irena Vrkljan: »SOBA, TAJ STRAŠAN VRT«, »Prosveta«, Beograd 1966.

NE JEDNOM SE POKAZALO u nas da zamke prikaza i ocenjivanja imaju neopozivi pečat utiska i samo utiska. A to znači ne i dobro promišljenog, gotovo neopozivo formulisanog suda, ocene čije tragove tokovi vremena neće tako lako zamesti. Ali, uostalom, koje tragove treba očekivati, koje je tragove moguće sačuvati u ovim našim vremenima? Koje tragove koji bi bili, makar relativno, konstantni putokazi tuge, radosti i stalno obnavljajuće doživljajnosti sveta?

Možda upravo zato vrlo relativistički osećam i samo ovo suočavanje sa knjigom Irene Vrkljan, pesnikinje čije se stvaralačko prisustvo ne može da negira. Jer ono se potvrđivalo i potvrdilo upravo u tokovima izgrađivanja jednog novog poetskog senzibiliteta koji je savladavao otpore prošlih vremena i predrasuda, neukih pretpostavki i svih mogućih anahronizama. Ali, suočen sa istinitošću njene pesničke vokacije, u trenucima kada tu vokaciju ne mogu a da ne volim, ostajem sa bolnim sumnjama: nisam li blizak zamoru ili trenutku zle volje, trenutku koji može da omete osnovnu ljudsku pravednost govorenja o ovoj knjizi? Ne, nije ovo što sada pišem ni izražavanje sopstvene nesigurnosti u to šta ova knjiga jeste, niti je to jedan vid indirektnog izvinjenja pesnikinji koja živi i koja je ljudski i pesnički nadahnuto ne jednom potvrdila da postoji i da je prisutna. Pre će to biti kazivanje moje lične nelagodnosti pred saznanjem da je Irena Vrkljan, ma koliko spretno, lucidno, zanatski besprekorno govorila svoju pesničku reč — isto tako ne manje spretno i ne manje zanatski besprekorno ostala u oblasti jednog rutinskog, već iščitanog, već iskazanog, već kod nas dorečenog sveta pesničke osećajnosti i doživljajnosti. Znam, istina je i to da se ne može tako lako i tako jednostavno »pobeći iz svoje kože« i istina je i to da nas mnoge forsirane inovacije pre vode nesporazumima nego novoj, bogatoj i punokrvnoj stvaralačkoj avanturi. Otuda i ovo moje neveselo saznanje da se pesnička prisutnost Irene Vrkljan nije ovom knjigom potvrđivala onom rečju koja će više prodorno, zaista inspirisano, makar i manje rutinski, progovoriti samom esencijom njenog duboko intimnog, ženskog, uzbudljivog očaja samoće. Te samoće koja je, koliko u sferi alijeniranog, toliko i najdublje osećajnog u subjektu.

Čini mi se da je upravo neumitna besciljnost bekstva i traganja za tim kako da se odbrodi od samoće, čini mi se da je to osnovna intonacija knjige Irene Vrkljan »Soba, taj strašni vrt«.

Pesma »Ljubičice za Virdžiniju« ima moto: »Volim lica, lica što prolaze izobličena, ravnodušna. Muka mi je od ljupkosti, muka mi je od samoće« (Virdžinija Vulf: »Talasi«). Navodim ovaj moto jer imam utisak da on, u stvari, vrlo precizno sublimira pesnikinjin doživljaj samoće, ili, bolje, zastrašujuću nemerljivost samoće subjekta pred nepoznatim prostorima otuđenih brođenja svetom u kome jesmo, u vremenu sa kojim i mi protičemo.

U ovim rasponima lirika Irene Vrkljan bremenita je svojom, čini mi se, dominantnom vrednošću: ona je izgrađena i ispevana u kontinuitetima poetesinog senzibilnog doživljavanja temporalnosti; pesnička reminiscencija amalgamiše se sa trenutkom ovovremenosti: vreme prošlo i vreme pevanja stapaju se u fugu neumoljivog diktata iracionalnih drhtaja pred bujicama živih, konkretnih, empirički doživljenih opominjanja na ljude, slike, čudesne njihove svetove, na lutanja do luka u kojima se ne ukotvljuje subjektivitet i gde je imperativ ponovo odbroditi. On je upravo i samo jedino ostrvo nade i težnje da se razreše najdublje tajne unutrašnjih protivrečnosti i praznoće vremenom prihvaćenog konformizma i prilagođavanja.

Preostaje, ipak, pitanje (ma koliko suštinski pesnički diktat bio iznad svakog apriorizma zahteva za pesničkom inovacijom): da li je spregove i sinteze svoje pesničke vokacije Irena Vrkljan uspela da oblikuje tako, da je svoju pesmu učinila moćnom da se ostvari u onoj formi koja je imanentna najdubljoj ličnoj sadržajnosti. Pre bih rekao da pesme Irene Vrkljan iz ove knjige nisu uvek zauzele one prostore osećajnog u čitaocu prosto zato što se gotovo nameće utisak »pravljenja« pesme od već znanih elemenata naše novije pesničke izražajnosti.

Baladna deskriptivnost, apstraktna retoričnost koja je prisutna kao ornamenat sam za sebe i po sebi, varijaciona reminiscencija, ne banalna već skoro antički mirna patetika i svečanost pesničke naracije, asocijativnost na osnovici lične kulture, proverenost metafora, veština, umeće, sigurnost u posebnu obojenost inspiracije putovanjima kroz svetove slikara, kroz svetove neostvarenih ljubavi, kroz dramu okovanosti beočuzima trajanja u savremenosti, — sve to čini ovu knjigu dobrom, dobrom u smislu poetske pismenosti, sigurno objavljivom, proverenom kao izdavački čin, pomalo knjiški formulisanom i, verovatno, nadahnutom. Ali je čini i štivom, iz koga teško prepoznajemo nadahnutost Irene Vrkljan, baš njenu i ničiju više.

Iz ove knjige do nas dopire, u stvari, jedna hladnoća vešto, pametno, određeno i intencionalno pravljene lirike koja kao da treba da bude neka poetska dopuna studije Dejvida Rizmana »Usamljena gomila« gde pojedinac, utopljen u mnoštvo, ostaje i dalje usamljen. Ili, još tačnije, njegovo utapanje u mnoštvo potencira njegovu stvarnu usamljenost. Možda grešim, ali moje je uverenje da danas »igrati na kartu« osamljenosti kao što igra Irena Vrkljan jeste zapravo beskrajno solidan i proveren postupak, ziheraški osmišljen ali ne i nepitak kao poetsko štivo koje manje ili više zaslužuje da bude primećeno i poštovano.

Ne kažem da je u ovom času neophodno misliti o tome šta pesma Irene Vrkljan može da leči a šta ne, kao neki naš tamni, dubinski i zaista osamljenički bol. Ali je istina i to da najesencijalniju ljudsku osamljenost pesma njena ne može da leči zato što je osamljenost o kojoj ona peva lična na taj način što je, u stvari, literarno vešto skrojena bezličnost. Meni se zato, verovatno zlovoljno, ali ne manje iskreno, ipak postavlja pitanje: da li je prakticistička vitalnost Irene Vrkljan relativno suočena sa oporim tokovima konkretnosti i realnosti života, i da li je mogla, kao vitalnost određene vrste da dosegne prave damare života. To znači — života koji je, sam po sebi, dovoljan zahtev da danas i sada pesnik, ako je pesnik, mora da govori i zanatski osmišljeno — kao što govori Irena Vrkljan, ali i ljudski prodornije — kao što ona ne govori ostajući tako na tankoj žici osamljenosti bez odjeka.

Branko Peić

Seljak peva suncu

Velimir Milošević: »IZLAZAK SUNCA«, »Veselin Masleša«, Sarajevo 1966.

PODUHVAT VELIMIRA MILOŠEVIĆA svedoči o pesnikovoj hrabrosti. Zaista, treba biti prilično smeo, pa »gledati u sunce u sunce gledati« (»Plač«). To gledanje preti čoveku zaslepljenjem, a pesnika ugrožava ubitačnim ponavljanjem jednog trajnog i opšteg simbola kao što je slika sunca. Samo hrabar pesnik može se uputiti u nepoznatu pustinju, da bi u njoj eventualno pronašao oazu novine; ne manja odvažnost, međutim, potrebna mu je da bi zakoračio u poznatu prašumu trajnih simbola i motiva, gde se jedva nalazi poneki sićušni proplanak na kome se daje zasaditi i odgajiti biljka novoga. U prvom slučaju, pesnik je izvrgnut riziku da n e ulovi n o v i n u; u drugom slučaju, obrnuto, on se izlaže opasnosti da sam bude ulovljen u zamku p o n a v l j a n j a. Ova opasnost je utoliko veća, što pesnika u zamku mami jedan izuzetno trajan fenomen i simbol: sunce. Povrh svega, i kao kosmički fenomen i kao pesnički znamen, sunce je isto toliko ambivalentno koliko i večno: ono je životvorno ali i ubitačno; osvetljava ali i zaslepljuje.

Ambivalentan je i veo kojim se sunce zaklanja od pesnikovog pogleda: on je podjednako i arhaičan i moderan. Svojom toplotom, sunce izaziva isparenja koja guše njegovu svetlost. Već hiljadama godina, ono na taj način izaziva u ljudskom duhu mitološka i religiozna isparenja koja ga zamagljuju kao gusti oblaci. Danas, doduše, nauka ogoljuje to zakukuljeno sunce; ali tehnika kao otuđena primena nauke — istovremeno ga zamagljuje fabričkim i barutnim dimom, ne govoreći već o pečurkama i kišobranima nuklearnih bombi; ukoliko ga ne zamračuje tim dimom, ona ga zasenjuje električnim osvetljenjem i neonom u katakombama oblakodera, kao i bljeskom atomskih eksplozija. Ovo savremeno zasenjivanje sunca Milošević simboliše pomalo starinskim »plamenom sveće što dogoreva« i što izliva »slepu svetlost« (»Osmeh« i »Sveće«). U svom apsurdnom nastojanju da zamrači ili da zabljesne prirodnu svetiljku na nebu, tehnokratija kao da ide za tim da »ukine« sunce.

U toj tački, savremena poezija rebelira protiv tehnokratije. Rebelira i Milošević objavljujući nov »izlazak sunca«, — i baš ovo rebeliranje daje svež, savremeni smisao večnom simbolu sunca u njegovoj poeziji. Kako izgleda, subjektivna težnja ovoga pesnika ne dopire dalje od čovekovog bratskog zagrljaja sa nagim, neotuđenim suncem; međutim, objektivan učinak njegove težnje ukazuje se kao hvatanje u koštac sa tehnokratskim otuđenjem i »gašenjem« sunca. Ovakvim učinkom bremenit je smisao mnogih Miloševićevih stihova, na primer — onih u kojima se sunce odslikava kao »pesnik nebesnik« ili kao »vatroslav srca«. I, kada pesnik uzdiže imaginarne »bele dvore« kao »s a m o t v o r e« prirode i života, čitalac oseća da ih on podiže p r o t i v otuđenih, mrtvih, onečovečenih t v o r e v i n a tehnike, recimo — protiv oblakodera koji u po bela dana zaklanjaju sunce. Zato, u studenoj senci preteće tehnokratije, poezija u ime čoveka doziva sunce: »Izađi makar da te gledam — u ovom svetu zime i leda« (»Utočišta«).

Ali, u trenutku kada čini pokušaj da sunce oslobodi iz »tehničkog« dima lokomotiva, fabrika i topovskih cevi, pesnik se izlaže iskušenju da svoj vid utopi u mističkom dimu što se izvija sa religioznih žrtvenika. Mladi pesnik se hrabro i uspešno suočio sa ovim iskušenjem koje ga je zavodilo u slepo mitološko i magično obožavanje sunca; stoga je on bistro uočio stvarno, dvojno biće i dejstvo sunčevo. Predočavajući ovo svoje uočavanje, on za sunčanog pesnika kaže: »Ko je čuo njegovu pesmu okretao se životu« (»Pesnik«); no, isto tako, on vapije: »Sunce nas je ubilo živote« (»Plač«). Dakle, iako je gledao u golo sunce, pesnik nije obnevideo, nego je uvideo njegovu stvarnu prirodu i njegovu vrednost za čoveka.

Takva vizija pobuđuje u njemu odgovarajuću, ambivalentnu emociju, koja opisuje luk od radosti do tuge, od unutarnjeg mira do prkosa »Kakva je to pesma koja ne prkosi« (»Praznik«). Gibajući se pod uticajem ovakvog osećanja, pesnikove glasne žice trepere jednim osobenim ritmom i tonom, koji najčešće odaje zvučnu boju narodnih tužbalica i budnica, odnosno — neusiljenu muziku pučkog pevanja, gatanja i plesa. Pri tom, reč pučke igre u Miloševićevoj pesmi nije samo puka igra reči: ovde, pevanje teži da pređe u kretanje, tako da se ima utisak da bi se doista moglo plesati u ritmu ove pesme.

Težeći da pređe u kretanje, Miloševićevo pevanje proizlazi iz jednog doživljenog, uglavnom stihijskog saznanja, koje na mahove zasija kao

Nastavak na 4. strani

Radojica Tautović

Seljak...

Nastavak sa 3. strane

sunčani zrak kroz oblake mitoloških iluzija. U tom pevanju, postojani zrak istine oslobođen je ne samo od oblaka ovih iluzija, nego i od magnovenog, vatrometnog bleska opsene, od »blještila i laži« (»Zvezda«). Prisutna u Miloševićevoj pesmi, ta istina napaja njegovu poeziju sokovima jednog elementarnog, plebejskog realizma. Uostalom, već i sam lajtmotiv sunca protivstavlja ovu poeziju pesničkom romantizmu, koga je općinjavala takozvana Nachtseite bića sa njenim »bledim mesecom« i hladnim zvezdama: »Ljubi anđele zvezdu ja ću vatru«, razume se — heraklitovsku vatru sunca (»Duga«).

U Miloševićevoj pesničkoj istini odbljeskuje jedna neiscrpna plamena dijalektika, pri čemu se ljudski san i sunčana java sažimaju u pesnički san na javi: »U snu oči otvaram — gledam javu kao san — na javi oči zatvaram — čini mi se da sanjam« (»Lek«). Ovde se stara istina o životvornosti sunca rascvetava u novi san o mogućnom odumiranju smrti: »Dođi smrti kukavice bedna — da te obaspem vatrom i poljupcima — da umreš od tuge za mojim očima«. Ovaj san poezije podudara se sa izvesnim pretpostavkama moderne biologije: pošto je francuski biolog Žan Rostan konstatovao imanentu večnost žive materije, sovjetski akademik V. F. Kuprevič sada pretpostavlja potencijalnu besmrtnost ljudskog života.

Prepuštajući čitaocu da zajedno sa pesnikom prati čitavo vijuganje te dijalektike, ovde ga treba upozoriti na onaj njen zavoj gde pesnik propušta sunčevo zračenje kroz istorijsku i socijalnu prizmu. To je — prizma radne sirotinje, koju njen najvitalniji interes upućuje da obrne pogled suncu, ostavljajući mesec i zvezde dokoličarima. Stvarno, golaću mora biti bliže i draže»to sunce to sirotinjsko ognjište« (pesma »Sunce«) negoli hladni i bledi mesec. Uostalom, već je Sartr pronicljivo konstatovao da »potrošačka« literatura gavana i gotovana pretpostavlja noć danu; u prilog Sartrove konstatacije, dovoljno je navesti jedan argument: »Hiljadu i jednu noć«. Tako, u Miloševićevoj viziji, seljak-ratnik i radnik izrasta do sunca i zvezda, da bi po svome uredio ne samo mir na zemlji, nego i svemir nad zemljom: »Otac moj voznesen do zvezda one gore — ruši sve što mu je na duši i nebeske dvore — strašnom zamašnom seljačkom ručetinom — drma tim trulim svetom osvetom i sudbinom« (»Spomenici«).

U ovakvim slikama, Miloševićeva pesnička istina dobija prikladan oblik, kome ne daje obeležje glatka lepota, već izvesna rapava, ali neusiljena, čovečna veličina: »Na sred neba sunce se obesilo — o moju ruku o granu na kraju sveta« (»Zagrobna«). Takav oblik omogućuje pesniku da izrazi jednu plebejsku pobunu, potenciranu do totalne revolucije, koja se odigrava kao revolucionarna apokalipsa: »između neba i zemlje smak« (»Ukleti anđeo«). Prelazeći u ritmično kretanje narodnog plesa, Miloševićevo pevanje pobuđuje neobičnu impresiju da se zemlja i nebo tresu, kada se seljak i sunce uhvate u kolo.

Ova poetska reč, isto tako, oseća se kao dah i miris nekog iščezlog, precvetalog bića: »Umire cveće al miris ostaje« (»Miris leta«). Zaista, pesnik je ovde uhvatio reč i pogled nekadašnjeg mladog čobanina-zvezdoznanca, u kome se naslućuje praslovenski, skitski ili semitski pastir, zagledan u nebo. Danas, ovaj čobanin se diferencira od sebe samog, preobraćajući se u modernog astronoma i astronauta. Kako se čini, pesnik bi mogao doslednije da prati i da izrazi diferenciranje o kome je reč, ukoliko bi bitnije intelektualizovao svoj pogled, i ukoliko bi odlučnije kondenzovao njegov izraz. Po svom predmetu koji kruži oko sunca, Miloševićeva vizija prilagođava se modernoj optici, koju određuje perspektiva »kosmizma«. Međutim, određuje Miloševićeve vizije izgleda manje savremeno no njen predmet. I, da bi se ono adaptiralo tom predmetu, čini se da bi pesnik morao gledati sunce ne samo kroz nagaravljeno staklo folklorne simbolike, već u prvom redu kroz teleskop i skafander.

Radojica Tautović

IZLOG KNJIGA

Alek Marjano

Sture minijature

»Zadruga pisaca«, Beograd 1966.

SVE JE U OVOJ SMEŠNOJ LIRICI beskrajno ozbiljno, kao da je humor poput pauka izbauljao iz memljivih kutova na svetlo dana. Svojom drugom zbirkom Alek Marjano (alias Aleksije Marjanović) dosledno razvija neke niti nagoveštene već njegovim ranijim stihovima. Lišavajući se svakog baroknog, spoljašnjeg sjaja pesnik gradi lirski izraz čija prividna krtost, šture i nenapadne nijanse prikrivaju bogatstvo misaonog podteksta i raznovrsnost obrta koji se tek postepeno otkrivaju. On ležerno, s lakoćom govori o sudbinskim problemima, iz njegovih »vickastih« minijatura potmulo odjekuje neka praiskonska tutnjava. Marjano ostaje pesnik tuge i tame, njegove game su daleko od svake praskave neobaveznosti.

Čitav ovaj svet je, za pesnika, pomeren sa svog mesta, iz sigurnog ležišta. Marjanova perspektiva je izokrenuta, naopaka, u njoj istina postaje laž i obratno (»Pisma sinu od oca lažova«), heroji gube bitke posle rata (»Povečerje«), staklo blista umesto dragulja, sjaj i beda titraju u neobičnom ritmu. U više pesama ljudi se ubijaju u sebi, kao da i najdublja tišina »neurotične ličnosti našeg doba« (da pozajmim izraz iz popularne psihološke studije) nije više neprikosnovena i sigurna od drugih koji su pakao.

Iako nije eksplicitno istaknuto (što je, uostalom, bilo samo sekundarno pitanje pesničkog senzibiliteta) ova poezija nosi tragove ratnih oluja; za »Baladu o ratu« i »Mrtvu stražu« teško je naći adekvatne epitete. U neizbežnom strahu da se minulo ne ponovi, ali istovremeno uveren da prošlost još traje u nama, pesnik unekoliko apstraktan doživljaj rata uključuje u spektar svog lirskog doživljavanja (može se dodati: ne bez uspeha).

U poređenju s ranijim pesmama Marjano teži sažetosti i zgusnutijem kazivanju, pokazujući puno osećanja za zakonitosti minijature i za one specifičnosti koje minijaturu bitno odvajaju od detalja. Njemu je često dovoljno i svega dva stiha da, makar i jednom slikom, kaže više no što mnogi pesnici njegove generacije s daleko većim pretenzijama govore kolonama stihova. Nedostatak prostora nije prepreka za iznenadne obrte (nagla promena ritma na kraju »Balade o ratu«).

Može se govoriti i o nekim slabostima ove knjige. Marjano plaća izvestan tribut tekućem humoru i žurnalizmu, što se ogleda u pojedinim stihovima gde do banalnosti ogoljen izraz ne pruža protivvrednost uloženom naporu. Okrenut svakodnevnosti, pesnik ponekad nije uspevao da pronađe pravi sklad između opštih i velikih tema i uloge posmatrača aktuelnih zbivanja. Nezavisno od stihova koji ovu neveliku zbirku u potpunosti iskupjuju, od pesama koje s pravom mogu računati da će trpeti naklonost ili nenaklonost savremenih i budućih antologičara, Marjano je u zbirku uvrstio i zvučno kazane pošalice kojima ovde ne bi bilo mesto (»Čekaju te u Sorentu — a ti se vraćaš u Sentu«).

Ali kada se vrati na svoj pravi teren, u oblast tužnih tema i gorkih osmeha, Marjano postaje opet istinski pesnik humornog izraza, jedan od liričara bez kojih bi savremena srpska poezija bila siromašnija barem za jedan ton. Prostor ovih dvadeset šest pesama omeđen je s jedne strane »Baladom o ratu«, »Starim hrastom« i još nekolikim pesmama toga nivoa, dok drugu stranu čine »Ptičja perspektiva«, »Ko zna«, »Iznenađenje«. Više je pesama bliže onim prvim i to je još jedna potvrda da sudbina ove lirike prevazilazi tekuću traku naslova i imena.

Ivan SOP

Žoris-Karl Uismans

Nasuprot

»Prosveta«, Beograd 1966; preveo Živojin Živojinović

NAJZNAČAJNIJI UISMANSOV ROMAN »Nasuprot« pisan je u drugoj polovini prošlog veka. Danas je, zajedno sa svojim tvorcem, relativno zaboravljen. Zanemari li se već neranjiva činjenica o ćudljivosti i nestalnosti ljudskog ukusa u pitanjima umetnosti, kraj romana dočekaće se sa prvim, sigurnim utiskom da je reč o jednom nesvakidašnjem i izuzetno zanimljivom romanu ne samo francuske nego i svetske literature. Iz tih razloga, nužno je reći nešto više o piscu i vremenu u kome se književno formirao, da bismo se i na taj način što više približili samom romanu, prihvatili ga i uspešno sledili njegov osobeni tok.

Žoris-Karl Uismans rodio se i umro u Parizu (1848—1907); po završetku školovanja zapošljava se u Ministarstvu unutrašnjih poslova gde ostaje čitavih 30 godina. Godine 1892, povlači se u manastirske tišine a dela iz tog perioda imaju katolički karakter. Uismansov ulazak u književnost bio je sav u znaku naturalizma, koji je tada bio u punom zamahu. Iako je Uismans kroz celu svoju književnu karijeru ostao naturalista, on se ipak od samog početka među njima izdvaja, piše Vesna Radović, i, ističe njegov briljantni stil kao primer simbolističkog načina pisanja, kao i Uismansovo nepoštovanje principa potpune objektivnosti.

Romanom »Nasuprot« Uismans napušta naturalističke vode i duhom i idejama se otvara simbolizmu. Njegov junak Dezesent je dekadent tipičan za neke slojeve francuskog društva i aktuelan lik toga doba. Zgađen, ruiniran i psihički i fizički od burnih životnih zadovoljstava, on se ograđuje od društva, ljudi i prirode, duboko ih prezirući, povlači se u svoj svet, neurozama rastrzan, čudesno lucidan, svojim pasijama zabavljen. Sa osamom druguje ovaj poslednji izdanak plemićki, velikim delom knjigama predat, prema književnim razdobljima i piscima polemično raspoložen, ironijom i kulturom prebogat. Zadivi nas stilom i jezikom, bogateći nadmoćno unutrašnji život romana, potvrđujući uverenje da u ovom liku, postoji nešto što ga čini pretečom i dalekim bratom velikih i tragičnih usamljenika savremene književnosti.

Emilijan PROTIĆ

Mario Tobino

Ilegalci

»Narodna knjiga«, Beograd 1965; prevela Jugana Stojanović

DA BI REKONSTRUISAO ŽIVOT i delovanje jedne grupe ilegalaca, koji su svoje akcije započeli odmah po kapitulaciji Italije, poznati italijanski pisac Mario Tobino poslužio se gotovo dokumentarističkom tehnikom. Opisujući istinite događaje u kojima je, dobrim delom, i sam učestvovao, on suvo realistički insistira na gotovo svakoj pojedinosti, pedantno naglašava svaki detalj za koji smatra da je bitan u ocrtavanju karaktera i postupaka svojih junaka.

Nosioci radnje njegovog dela su mladi ljudi čija je akcija predstavljala samo delić ogromne akcije usmerene ka slobodi, samo pojedinost u okviru velikog, opšteg pokreta za svrgavanje tiranije. Oni su u tom smislu ubeđeni komunisti koji dejstvuju u ime partije i pre nego što sa njom stupe u kontakt, vatreni marksisti iako većina od njih Marksa nikada nije čitala. Bitno je da pred svakim od njih stoji uzvišeni ideal slobode subjektivno interpretiran u svakome od njih, i potreba za akcijom svojstvena svakom mladom čoveku koji takav ideal poznaje i priznaje. Ovakvi ljudi, po Tobinu, najadekvatnije će biti prikazani rekonstrukcijom njihovih akcija na nivou analize realnosti, analitičko prezentiranje njihovih ličnosti kome je strana svaka primesa iluzionizma u stvari je dug prema njima i njihovim delima. Oni, onakvi kakvi su, jednostavni i prostodušni, plemeniti borci za slobodu i istinu upravo zahtevaju da budu prikazani kao deo stvarnosti, primoravaju pisca da bude veran jedino principu istine same sebi imanentne.

Međutim, Tobinovo prihvatanje u ovom smislu naznačenog metoda, na izgled više reproduktivnog nego stvaralačkog, dovodi ga u opasnost da postane dosadan svojim čitaocima. Njegovi junaci su već umnogome poznati iz raznih reportaža, članaka i knjiga, njihovi likovi i postupci su uglavnom tipični. Tobino se, međutim, njima bavi veoma ozbiljno, detaljno ih analizira, nagomilava činjenice, i, uopšte, više liči na pisca studije o borcima otpora nego na književnika. Njegovo odbijanje da svoje likove poetizuje, da im svojom umetničkom snagom doda literarne oreole svakako predstavlja ozbiljnu prepreku za, kako bi Servantes rekao, dokonog čitaoca.

Tobino ostaje dosledan sebi, svojim junacima, ili bolje svojim drugovima i principu realnosti koji poštuje. On je pre svega čovek koji vrši svoju dužnost, svedok pre svega, ali i pisac koji ta svedočanstva oživljava, koji činjenice koje iznosi potkrepljuje dubokom analizom likova, njihovih emocija, dilema i postupaka.

Vlastimir PETKOVIĆ

Marek Hlasko

Nečista posla

»Grafički zavod«, Titograd 1966; preveo Živojin Živojnović

MAREK HLASKO, autor »Osmog dana u nedelji« i »Sledeći za raj«, danas jedan od najpoznatijih poljskih pisaca mlađe generacije, živeo je 1959. i 1960. u Izraelu. Svakako ne kao turista. U jednoj čeličani i jednom kibucu radio je kao običan radnik, zatim kao pilot gde je prikupljao iskustva, pod čijim je utiskom napisao jedan od svojih poslednjih romana. Hlasko je pisac koji majstorski vlada umetnošću pripovedanja. Njemu nije potrebno da eksperimentiše, on zna za vrednost dobro komponovane fabule. On zna da zapisivanje jedne priče ne iznosi na svetlost dana manje istine nego rad na nekom proznom delu najmodernijeg manira, koje izbegava svaku radnju. Hlaskova nova priča odvija se na dva koloseka. Njeni protagonisti su jedan ruski pilot koji je okrenuo leđa svojoj zemlji i jedna irska filmska glumica, oboje u bekstvu od sebe samih. Dvoje ljudi koji se bore sa svojom prošlošću i sadašnjošću, u kojima besne osveta i strast. Jedna luka u Izraelu je mesto u kome se iznenada sreću. Rus Abakarov, koji u sumnjivim okolnostima živi u jednom prljavom hotelu čeka na trenutak kada će opet smeti da leti. U jednoj grupi ludo smelih momaka koji sa nekakvim krntijama od aviona bacaju iznad izraelskih polja Di-di-ti on bi hteo da se osveti šefu grupe, koji je njegovog prijatelja Isaka oterao u smrt a njemu, Abakarovu, onemogućio da leti čitave tri godine. Ništa sem te nemilosrdne želje ne postoji za pilota dok se ne pojavi glumica Ketrin. Ona očajna, ne više tako mlada žena, htela bi da se oslobodi lažnog sjaja i mučne monotonije svoga života. Tamo pod suncem koje razara, za koje misli da se i noću vidi, budi se u oboma čitava vehemencija osećanja, ludačka strast. Pa ipak lepota i predanost Ketrin stišavaju samo na kratko vreme bes Abakarova. Dolazi željno očekivani dan i Rus odlazi da sudi na svoju ruku: bezosećajan kao kamen, sa instinktom divlje životinje koji ne vara. Ništa ga više ne izbacuje iz koloseka sve dok ne dođe vreme da se njemu samom sudi.

Marek Hlasko svoju mračnu i krvavu fabulu ukopava duboko u našu najbližu sadašnjost, sa njenim političkim i ratnim užasima. On ne skida krivicu sa sebe ali je isto tako jednostavno ne baci na objektivne okolnosti. Čovek, ma koliko da ga jako određuje akcija i mišljenje njegovog vremena, do kraja ostaje odgovoran za sebe. Stoga su osveta i ispaštanje njegov deo. Piščeva pažnja je vezana za jednu vrstu ljudi koji se nalaze s one strane civilizacije: jednu tvrdokornu, grubu vrstu, koja književno viđena vodi poreklo od Hemingveja i Foknera. U srži Hlaskovi likovi imaju nešto istinski arhaično. Moderno kod njih je njihova vezanost za tehniku, premda ih, kao što je rečeno, okružuje jedna postcivilizatorska svežina, oni se ne mogu zamisliti bez mašine. Autor opisuje kola, motor, avion sa istom ljubavlju kao telo žene. Najbolja mesta knjige su upravo ona u kojima prikazuje težak život artiste Abakarova u letenju i njegov prezir smrti nad provizornim pistama obećane zemlje. Preciznost prikazivanja, vrelo-hladna dramatika slika je bez premca. Emigrant-Hlasko poznaje Izrael iz sopstvenog iskustva. Zemlju njegovog romana ne osvetljava nikakav optimizam izgradnje. U prašnjavoj, beloužarenoj luci vrvi od prosjaka, skitnica, pijanica, ubojica, prostitutki i policajaca. Izgleda da tamo još uvek važi drevni zakon oko za oko, zub za zub. Međutim, Hlasko posebno u motu svoje knjige kaže da njegova knjiga nije verna slika nove države. Taj Izrael je upravo takav kakav je potreban pripovedaču za njegovu priču. Jačina knjige je sem već navedenih vrlina i u kompoziciji. Ličnosti su zaista sjajno vođene kroz pravi lavirint motiva i nijednoj od njih ne nedostaje ubedljivost.

Biserka RAJČIĆ

Dubravko Jelčić

August Senoa njim samim

»Vuk Karadžić«, Beograd 1966.

KADA ČITALAC OSTAVI KNJIGU Dubravka Jelčića »August Šenoa njim samim« on oseti da mu je jedan drag pisac postao još draži i ustanovi da sada o tvorcu modernog hrvatskog romana i tvorcu hrvatske čitalačke publike u pravom smislu te reči zna neuporedivo više nego što je znao pre nego što se susreo sa Jelčićevom knjigom. Interesantno je da Jelčić to postiže ne donoseći nove činjenice i podatke o ovom našem klasičnom piscu. On samo znalački u istorijske činjenice uliva dah života, od arhivskih podataka konstruiše istoriju, iz Šenoinih reči rekreira atmosferu jednog vremena i jedne sredine. U ovom slučaju sreli su se romansijer, koji verovatno nikada neće pisati romane, i književni istoričar koji je zaljubljen u podatak i za koga zato svaki podatak znači neuporedivo više no što jedna istorijska činjenica vredi za neupućenog čitaoca. Jer ovde nije samo reč o nekoj vrsti duhovne srodnosti, o nekoj vrsti dubokih simpatija koje Jelčić ima prema Šenoi i njegovom delu nego i nešto mnogo više. Šenoa je u Jelčićevoj interpretaciji deo žive i neposredne stvarnosti u kojoj Jelčić duhovno može da živi i zbog toga što duhovno živi u njoj može da je oseti bolje nego onaj koji je samo kao prohujalo vreme posmatra.

Mi smo imali u ovoj ediciji prilike da se susretnemo sa nekoliko biografija naših značajnijih pisaca. Jelčićeva knjiga je možda najzanimljivije pisana i njegov govor o Šenoi, govor o jednoj autentičnoj ljubavi, najprisnije se doima svakog čitaoca bez obzira na to da li Šenoa ide u red njegovih književnih simpatija ili ga doživljava isključivo kao književno-istorijsku veličinu.

Poštovanje koje Jelčić gaji prema Šenoi, u podjednakoj meri i prema njegovoj ličnosti i prema njegovom delu, ne ide u red onih bogobojažljivih strahopoštovanja kakva mnogi antikvarski duhovi, kada pišu o literaturi, osećaju prema nacionalnim spomenicima. U tome je i osnovna vrednost Jelčićeve knjige. On je posmatrao Šenou kao živu ličnost, a ne kao zaslužnog građanina i kao nacionalni spomenik. A svaki dobar pisac, kada se tako posmatra, postane čitaocima draži od bilo kog nacionalnog spomenika bez obzira na to koliko je taj spomenik značajan.

Predrag PROTIĆ

NEPREVEDENE KNJIGE

Alexander Lenard

Die Kuh auf dem Bast

Deutsche Verlagsanstalt, Stuttgart 1965.

AUTOR OVOG ROMANA je rođen u Budimpešti 1910. Još kao dete dospeo je u Beč i tamo stekao lekarsku diplomu. Od nacizma je pobegao u Rim. U prvo vreme se nadao da, kao čovek bez otadžbine i bez pasoša i bez tačkica za hleb, može ostati neutralan. Ubrzo je, međutim, shvatio da u ratu nema neutralnih. Priključio se borcima oružanog otpora, koji su bili pod engleskim rukovodstvom. Posle rata je u Parani lečio rudare obolele od trovanja olovom. Zatim se preselio u Južnu Braziliju, u okolinu varoši Blumenau (varoš su nazvali po lekaru Nemaca naseljenih ovamo pre sto godina), u malo selo: Dona Irma. Tu je živeo na krajnjoj granici civilizacije i kupio ono malo zemlje koja je odvajala njegovu kuću od prašume.

Podnaslov knjige Aleksandra Lenarda glasi: »Aus den Erinnerungen eines Arztes (Sećanja jednog lekara). Knjiga uglavnom sadrži biografiju autorovu. Ali daje i tačnu sliku o kraju u kome je našao dom — u podnožju Done Irme. Po svim propisima, tamo žubori potok, iza kuće i bašte prašuma se zeleni sjajem cveća i leptira i menja se prema godišnjem dobu, a obzorje oivičavaju daleka plava brda. Nemački naseljenici, koji su ovamo dospeli u najrazličitija vremena i iz najrazličitijih krajeva — iz stare domovine, sa obala Volge, iz afričkih nemačkih kolonija — i za vreme drugog svetskog rata. Slušajući Gebelsov sirenski glas oni su popustili pred lažnim pozivom lažne domovine, ali su se razočarani vratili posle 1945, ako su uopšte imali mogućnosti za neki povratak. U dolini Done Irme zemlja je jeftina i bujna, preko cele godine je leto, porodice od 10—15, pa čak i više, članova imaju hrane u izobilju. Treba samo raditi i ponajviše pleviti, jer iza krčevina vreba prašuma, spremna da skoči sa svojim korenjem, granama, lijanama i šibljem — da za nekoliko meseci opet vrati ono što su oteli od nje. Kuće se nalaze na ivici državnog druma, podaleko jedna od druge, jer treba mesta za ispašu. Lekar tek tad vidi šta je pod krovom kad ga pozovu kod bolesnika ili samrtnika. Stanovnici Done Irme su zdravi, škrti, sujeverni, a godine provedene na neoranoj zemlji naučile su ih da se sami bore sa bolestima.

»Epičar koji dolazi sa zakašnjenjem nema druge mogućnosti« — piše Lenard — »nego da postane brbljivac«. Kao da govori o sebi samome — čini se čitaocu. »Die Kuh auf dem Bast« je odlična knjiga i izvanredno zabavno štivo. Mudri i rezignirani autor najneposrednijim načinom na svetu ćereta o znamenitim političarima i o razgalamljenom figarou Done Irme, priča događaje koji su se odigrali u starom veku i u našim danima, u Italiji i Braziliji, koji su se dogodili poznanicima i nepoznatima, jednostavnim i obrazovanim ljudima — u prvom redu piscima. Jer ovaj nevoljama XX stoleća gonjeni zakasneli Kandid, dok strasno obrađuje svoju bašticu — pored prašumskih orhideja gaji srednjoevropske narcise i bulke — održava tesnu vezu s celom evropskom kulturom. Pesme voli da čita na raznim jezicima, a piše ih nemačkim. Od mnogih svezaka jedan mu se pojavio u Rimu s linoleum-rezovima Ameriga Tota. Prevodio je mađarsku poeziju i prozu. S engleskog originala prevodio je Milnove tekstove. »Die Kuh auf dem Bast« je prevedena na brojne jezike, a englesku verziju je pripremio sam autor. Pisao je eseje i rasprave s medicinskom i istorijskom tematikom u italijanskim, engleskim i nemačkim časopisima. Američke novine dr Lenarda nazivaju mađarskim Švajcerom između ostalog i zato što u crkvici Dona Irme u popodnevima svira Baha na orguljama. Ovaj svoj roman sam je ilustrovao.

I, na kraju, nešto i o naslovu. Der Bast na nemačkom znači lika. Ali, otkud krava (Die Kuh) na liki? Evo objašnjenja: portugalska reč »pasto« znači pašnjak. Nemački naseljenik u Južnoj Braziliji, dok je slušao jezik prastanovništva koji je tako čudno zvučao, radosno je u njemu otkrio poznate reči, pa se radije odrekao njihovog izvornog značenja, samo da ih može upotrebiti u smislu koji odgovara portugalskoj reči. Tako je krava, umesto na pašnjak, dospela na liku.

Aleksandar POPOVIĆ

Brana CRNČEVIĆ

PIŠI KAO ŠTO ĆUTIŠ

Kad se od čoveka pravi rebro svako je bog.

Ne pokazujem celom svetu svoj prljavi veš, moja namera je da svom prljavom vešu pokažem ceo svet.

Koga prvi metak pogodi taj se ne može boriti do poslednjeg metka.

Svaki čovek se bori za svoj mir, plašim se da je to pogrešno.

Nema ljubavi koje nisam gladan i nema mržnje koje nisam sit.

prevedeni esej

VATRA I SANJARENJE

Gaston BAŠELAR

MODERNA PSIHIJATRIJA razjasnila je psihologiju palikuće. Ona je ukazala na seksualni karakter njegovih tendencija. Na drugoj strani, ona je otkrila ozbiljan traumatizam kome psihizam može da podlegne pred prizorom zapaljenog plasta ili krova, velikog plamena na noćnom nebu, u beskraju uzorane ravnice. Gotovo uvek, požar u poljima je stvar bolesne strasti nekog pastira. Poput nosilaca zloslutnih buktinja, ljudi u jadu s kolena na koleno prenose zarazu svojih samotarskih snova. Požar izaziva palikuću gotovo isto tako fatalno kao što palikuća izaziva požar. Vatra tinja u duši sigurnije nego u pepelu. Od svih zločinaca, palikuća je najpritvorniji. U zatvoru Sent Ili najizrazitiji palikuća veoma je uslužan. On tvrdi da je u stanju da uradi sve osim da upali furunu. Osim psihijatrije, klasična psihoanaliza je dugo proučavala snove o vatri. Među najjasnije i najnovije spadaju oni snovi čija je seksualna interpretacija najpouzdanija. Zato se nećemo vraćati na ovaj problem.

Što se tiče nas koji se ograničavamo na to da psihoanaliziramo psihički sloj, ne toliko dubok koliko intelektualizovan, mi moramo izučavanje snova da zamenimo izučavanjem sanjarenja, tačnije, mi treba da izučavamo sanjarenje pored vatre. Po našem mišljenju, to sanjarenje je krajnje različito od sna upravo po tome što je ono manje više uvek upravljeno na predmet. San ide linearno, zaboravljajući pri tom svoj put. Sanjarenje stremi nebesima. Ono se vraća u svoje središte da bi rasulo nove zrake. Sanjarenje pored vatre, tiho sanjarenje svesno svoje blagougodnosti jeste baš najprirodnije usmereno sanjarenje. Ono se ubraja među ona koja se najviše drže svog predmeta, odnosno, ako hoćete, svog preteksta. Odatle ta postojanost i ta homogenost koje mu daju takvu draž kojoj niko ne odoleva? Ono je tako definisano da je već postalo banalno reći da ljudi vole vatru od cepanica u kaminu. Tu je reč o tihoj, redovitoj, ukrocenoj vatri kad velika cepanica gori slabim plamenom. To je divan i monoton, zbilja celovit fenomen; on govori, leti, peva.

Vatra na ognjištu bila je, besumnje, prvi čovekov predmet sanjarenja, simbol počinka, poziv na počinak. Filozofija počinka je vrlo malo shvatljiva bez sanjarenja pred cepanicama koje gore. Isto tako, po našem mišljenju, ako nema sanjarenja pred vatrom, gubi se istinski ljudska i prvobitna namena vatre. Besumnje, vatra okrepljuje i zanosi. Ali, ta krepost je malo razumljiva bez dužeg posmatranja; ugodnost vatre oseća se tek onda kada se laktovi spuste na kolena a glava na ruke. Taj položaj potiče odavno. Dete ga zauzima pored vatre p r i r o d n o. Taj položaj nije bez razloga položaj Mislioca. On izaziva vrlo osobitu pažnju koja nema ničeg zajedničkog sa pažnjom noćne straže ili opservacije. On se veoma retko koristi pri nekom drugom posmatranju. Pokraj vatre treba sedeti; treba se odmarati ne spavajući; treba prihvatiti objektivno specifično sanjarenje.

Razume se, privrženici utilitarističkog obrazovanja duha neće prihvatiti jednu tako lako idealističku teoriju pa će nam istaći kao prigovor — da bi odredili interes koji pokazujemo za vatru — višestruke koristi vatre: ne samo što zanosi, nego vatra i peče meso. Kao da složeno ognjište, seosko ognjište sputava sanjarenje!

O zupce veriga visio je crni kotao primaknut na tri stope do toplog pepela. Svom snagom duvajući u čeličnu duvaljku, moja baka je potpaljivala utrnuli plamen. Sve se zajedno kuvalo: krompiri za svinje, a finiji krompiri za porodicu. Za mene se peklo jaje u pepelu. Vatra se ne meri peščanim satom: jaje je pečeno kad kap vode, češće pljuvačke, ispari na ljusci. Veoma sam se iznenadio kada sam pročitao da je Deni Papen motrio na svoj lonac služeći se prosedeom moje bake. Pre jajeta bio sam osuđen na poparu. Jednog dana, pošto sam bio žučljivo i prgavo dete, punom kutlačom bacih svoju supu zupcima sa veriga: »jedite verige, jedite verige!« Ali u dane moje ljubaznosti donosili su mi gvozdeni kalup za šaranje kolača. I šarani kolač već se nalazio u mojoj pregači, topliji pod prstima nego u ustima. Ja sam tada, u svakom slučaju, jeo vatru, jeo njeno zlato, njen miris, dok je ona pucketala, a vreli šarani kolač drobio se u zubima. Uvek sa nekom vrstom luksuznog zadovoljstva vatra dokazuje svoje čoveštvo. Ona se ne ograničava na pečenje, ona pucketa. Ona pozlaćuje belutak. Ona materijalizuje ljudske svetkovine. Toliko iznad da joj se ne možemo primaći, gastronomska vrednost premaša vrednost ishrane. U radosti a ne u muci čovek je našao svoj duh. Pobeda nad suvišnim izaziva veću duhovnu nadraženost od pobede nad nužnim. Čovek je kreacija želje a ne kreacija potrebe.

II

Ali sanjarenje pored vatre ima dublje filozofske osnove. Za čoveka koji je gleda, vatra je primer naglog nastajanja i primer nastajanja sa svim okolnostima. Manje jednolična i manje apstraktna od tekuće vode, a u rastenju i menjanju brža od svakodnevno vrebane ptice na gnezdu u grmlju, vatra uliva želju za promenom, za preduhitrenjem vremena, za produžavanjem života s o n e s t r a n e, iza njegovog kraja. U tom slučaju sanjarenje je odista dramatično i zanosno; ono uveličava ljudsku sudbinu; ono povezuje malo sa velikim, ognjište sa vulkanom, život jedne cepanice i život jednog sveta. Očarano biće čuje p o z i v l o m a č e. Za njega, razaranje predstavlja više nego promenu. Ono predstavlja obnavljanje.

To tako osobeno a ipak tako opšte sanjarenje izaziva stvarni kompleks u kome se sjedinjuju ljubav i poštovanje vatre, nagon življenja i nagon umiranja. Da budemo brzi, možemo ga nazvati E m p e d o k l o v i m k o m p l e k s o m. Njegov razvoj moguće je sagledati u jednom zanimljivom delu Žorž Sandove. To je jedno delo iz mladosti koje je Orora Sand spasla zaborava. Ta »priča sanjara« napisana je možda pre prvog puta u Italiju, pre prvog vulkana, posle udaje, ali pre prve ljubavi. U svakom slučaju, ona nosi znak više zamišljenog nego opisanog vulkana. To je čest slučaj u literaturi. Na primer, ima jedna isto tako tipična stranica kod Žana Pola koji sanja da je Sunce, sin Zemlje, bačeno u nebo iz kratera neke rastopljene planine. Ali, pošto je sanjarenje za nas instruktivnije od sna sledimo Žorž Sandovu.

Da bi u rane jutarnje sate video Siciliju u plamenu nad svetlucavim morem, putnik se vere uz padine Etne sve do mraka. Zaustavi se da prenoći u Kozjoj pećini, ali ne mogavši sklopiti oka, on sanja pored vatre od brezovih grana; on prirodno ostaje sa »laktovima uprtim u kolena i očima zagledanim u crvenu žeravicu na ognjištu, odakle beže beli i plavi plamenovi u hiljadu oblika i uz hiljadu raznih uvijanja. To je, misli on, sažeta slika igre plamena i pokreta lave pri erupciji Etne. Zar nisam pozvan da posmatram ovaj divni prizor sa svim njegovim strahotama?«... Ljubav, smrt i vatra su spojeni u istom času. Svojim žrtvovanjem u srcu plamena, Prolaznost nam daje lekciju o večnosti. Smrt totalna i bez traga je garantija da smo sasvim zašli s one strane. Sve izgubiti da bi sve dobili. Lekcija vatre je jasna: »Pošto si sve stekao umešnošću, ljubavlju ili silom, treba da ustupiš sve, da se izjednačiš sa ništavilom«... (Danuncio, »»K o n t e m p l a c i j a s m r t i«). Takav je bar slučaj, kao što to otkriva Žiono u delu »Istinska blaga«, sa intelektualnim zanosom »kod starih rasa, kao kod Indusa u Indiji ili kod Acteka, kod ljudi koje su njihove religiozne filozofije i surovosti učinile anemičnim do potpunog isušenja, ostavljajući im na temenu samo inteligentne lopte«. Samo ti intelektualizovani ljudi, te knjige sa nagonima intelektualnog obrazovanja, nastavlja Žiono, »mogu da razbiju vrata od peći i uđu u misteriju vatre«.

DOBRO JE SAMO ONO ŠTO NIKADA NE UMIRE

Ovo nam je učinilo da shvatimo Žorž Sandovu. Pošto se sanjarenje koncentrisalo, pojavljuje se genije Vulkana. On igra »na plavom i crvenom pepelu jašući pri tom na pahuljici snega koju je uragan naneo«. On odvlači Sanjara iza četvorouglog spomenika koga tradicija navodi kao zadužbinu Empedoklu. »Dođi kralju moj. Okruni se krunom od belog plamena i plavog sumpora iz koje pljušti svetlucava kiša dijamanata i safira«. A sanjar, spreman na žrtvu, uzvrati: »Evo me! ogrni me rekama žežene lave, stegni me svojim ognjenim rukama kao što ljubavnik steže ljubljenu. Navukao sam crveni ogrtač. Ukrasio sam se tvojim bojama. Obuci ponovo tvoju purpurnu odeću. Pokrij svoje bokove ovim svetlucavim naborima. Etna, dođi Etna! provali svoje bazaltne kapije, izbaci bitumen i sumpor. Izbljuj kamen, metal i vatru!...« U naručju vatre smrt nije smrt. »Smrt ne bi mogla da postoji u toj eteričnoj oblasti u koju me nosiš... Moje slabo telo vatra može da proguta, moja duša mora da se sjedini sa suptilnim elementima od kojih si ti sastavljena. — U redu, reče Duh stavljajući Sanjara na jedan deo svog crvenog ogrtača, reci zbogom ljudskom životu i prati me kroz život fantoma.«

Na taj način, jedno sanjarenje ukraj vatre, dok plamen grči tanke grane breza, u stanju je da evocira vulkan i lomaču. Jedna slamka koja leti kroz dim u stanju je da nas veže za našu sudbinu! Kako bi se moglo bolje dokazati da nas posmatranje vatre vodi do samih početaka filozofske misli? Ako je vatra, u osnovi veoma neobičan i izuzetan fenomen, bila uzeta za jedan od elemenata od kojih je stvoren Svemir, zar razlog tome ne leži u činjenici da je vatra elemenat misli, elemenat izbora za sanjarenje?

Otkrivanjem psihološkog kompleksa, izgleda da su izvesna dela pesnika bolje i sintetičnije shvaćena. U stvari, poetsko delo ne može bez kompleksa da uspostavi jedinstvo. Ako kompleks izostaje, odvojeno od svojih izvora delo nije u vezi sa nesvesnim. Ono izgleda hladno, veštačko, lažno. Naprotiv, jedno delo, uz to nedovršeno ostavljeno u varijantama i ponavljanjima, kakvo jeste Helderlinov »Empedokle«, čuva jedinstvo samo zato što se kalemi na Empedoklov kompleks. U času kada Hiperion bira život koji se prisnije meša sa životom Prirode, Empedokle bira smrt koja ga spaja sa čistim elementom Vulkana. Ova dva rešenja, kako vrlo tačno kaže Pjer Berto, mnogo su bliža nego što u prvi mah izgleda. Empedokle je Hiperion koji je eliminisao verterovske elemente, koji svojim žrtvovanjem posvećuje svoju snagu i ne priznaje svoju slabost; to je »zreo čovek, mitski junak iz davnine, mudar i siguran u sebe, za koga je voljna smrt čin vere koji dokazuje snagu njegove mudrosti« (Berto). Smrt u plamenu je manje samotna nego što su to druge smrti. To je zaista kosmička smrt u kojoj se ceo svemir potire sa misliocem. Lomača je drug evolucije.

»Giova ciò solo che non muore, e solo
Per noi non muore, ciò che muor con noi«
(Dobro je samo ono što nikada ne umire,
i samo
Ono što umire sa nama za nas ne umire
nikada)
Danuncio

Samo katkada pred ogromnom žeravicom duša shvata da je stvorena sa Empedoklovim kompleksom. Danuncijeva Foskarina, upaljena tajnim plamenom očajne ljubavi, želi da skonča na lomači dok opčinjena posmatra zažarenu peć staklara. »Iščeznuti, biti progutana, ne ostaviti traga! urlikalo je srce žene opčinjene propašću. Za trenutak bi me ova vatra mogla da proguta kao lozu, kao iver. I ona se primicala otvorenim vratašcima kroz koja su se videli fluidni plamenovi, sjajniji od letnjeg podneva, kako se uvijaju oko zemljanih lonaca u koje se sliva još bezoblična ruda koju radnici, uokolo postavljeni, dodiruju gvozdenom duvaljkom i oblikuju duvanjem«.

Vidite, u najrazličitijim prilikama, poziv lomače ostaje fundamentalna pesnička tema. Ona ne odgovara, u modernom životu nijednoj pozitivnoj opservaciji. Pa i pored svega ona nas izražava. Od Viktora Igoa do Anri de Renjiea, Herkulova lomača nastavlja, kao prirodan simbol, da nam opisuje ljudsku sudbinu. Ono što je za objektivno saznanje posve neprirodno postaje za nesvesna sanjarenja stvarno i aktivno. San je jači od iskustva.

Preveo Milan KOMNENIĆ

POEZIJA

Svetozar PILETIĆ

Svršetak

T AMO JE NOĆ
pa zvijezde
koje se uokolo
jate
pa život što ga
nemilice žive,
međutim
nalaze zaštitu u čvrstini
i trpljenju,
a ja ponavljam stari napjev
o prolaznosti
i vremenu.

Postoje izgubljene riječi,
riječi što ništa
ne znače,
kao i one druge
koje nikad
izgovoriti nećemo više.
One imaju mladost
doline i bregove
skrovite kutove svoje
u koje nikog
ne puštaju.

I tada
neka ptica,
koja se prva usudi,
ulazi u njihov smisao
u uspomene koje
u svakom od nas
tiho i stalno umiru,
pa ona jedina
pokušava
da dade smisao,
čudeć se kako to
da čovjek svaki
samo sebe snuje.

Zato pjesma i noć
most između
tebe i mene.
Planine se žure
da siđu do
ravnica
do obala,
svuda uokolo
plavo raste kamenje,
ostavi mjesta za ljubav
na rubu tvojih
bregovitih usana.

Jer ako budem morao
još dugo putovati
ko zna kakvog ćeš me daviti
u tvojim potopnim rukama
kad sedmi put
kad sedamdeseti put
se izmrvim
na tvojim
talasastim noćima.

Ni »da« ni »ne«
nikad ne reci cijelo
jer sve što očima svežeš
razvezaće vrijeme.
I ako nijesi jedna od onih
kojima plač pomaže,
kajanje mnogo žešću riječ
za završetak ti priprema.

Slutnja

Z ELENA da me udavi
da umrem negdje
u travi
uz neki bolan osmjeh
koji ne može
da jaukne.

Cutanjem sam gasio
sve tvoje korake
po meni
pa zato pozivam
zeleni mir
laste
i mrave
da oni budu
svjedoci.

Napustio sam naivno vjerovanje
da su rijeke našle
prava korita
onaj koga ne poznajem
i koji me nikad
vidjeti neće
mogao je možda
najviše da me
razumije.

Ali to je slično
novcu
koji više nije
u opticaju
i koji niko neće.

likovna umetnost

BOŠKO RISIMOVIĆ-RISIM

Galerija Doma JNA

LOKALNO PODRUČJE, njegova atmosfera i ambijent, događaji iz bliže ili dalje prošlosti, predstavljaju za neke slikare u nas nedvosmislenu pobudu, neposredan motiv koji u jednom smislu određuje njihovo stvaralaštvo, usmerava ga ka onim putevima koje bismo mogli nazvati nacionalnim. Ipak, ovaj pojam nacionalnog često je ekspliciran samo slikarskom temom i otuda ga moramo primiti uslovno; njegovo značenje je u najmanju ruku relativno.

Jedan od predstavnika spomenutih opredeljenja je i Boško Risimović. Posle njegovih ostvarenja u duhu narodne umetnosti, krajputaša, dvodimenzionalnog tretmana, dominirajuće naivne stilizacije i tamne tonske game, jednog koncepta u kome je anegdotika predstavljala gotovo fokus slike, Risimović je posle dužeg »ćutanja« izložio svoje najnovije radove. Otiskujući se sa folklornog kopna, napuštajući ranije motive, Risim nije potpuno raskinuo i sa srbijanskim podnebljem, ali je u mnogom pogledu raskinuo sa ranijom interpretacijom viđenog. Promena tematike, ne podrazumeva i neke esencijalnije preobražaje. Međutim, Risimova današnja vizija pokazuje zaista jednu opštiju, radikalniju promenu, jednu drukčiju plastičnu ideju. Ranije deskriptivno shvaćen predmet sada u dinamičnoj plastičnoj konstelaciji ima i sam likovno značenje. Uopšte, težište se pomera — od opisa kreće se ka sugestiji, od literarne idile ka likovnoj transpoziciji. Zasnivajući svoja dela na klasičnim iskustvima, ispoljavajući u isto vreme budnost i za neka aktuelna strujanja, naročito u domenu nove figuracije, Risimovićev doživljaj srbijanskog predela, zagledanost u predmete iz svakidašnjice i težnja da im se da jedan savremeni smisao, pokazuju ne samo napor slikara da prevaziđe neke svoje već oveštale relacije nego i, bez sumnje, predstavljaju kvalitetni skok, osveženje i u širem smislu. Oživotvoreni kroz interakciju i potenciranje različitih planova i prostora, vertikala i horizontala, zvučnih koloristička odnosa, Risimovićevi prostorni pejzaži, u kojima je detalj eliminisan, a proporcije podređene likovnoj ideji, zrače elementarnošću, sugerišu, u jednom poetskom smislu, autorovo poistovećenje sa živopisnim fenomenima prirode.

Današnje figurativno slikarstvo Risimovićevo nije nastalo ad hoc, ono ima svoje opravdanje u odnosu na ono što je on ranije radio, i rekao bih da je to put od folklorno-regionalnog ka opštijem, univerzalnijem.

SLAVOLJUB ČVOROVIĆ

Galerija Kolarčevog narodnog univerziteta

U PRVO VREME obuzet slikarstvom, Slavoljub Čvorović je sada, u istraživanju savremenih grafičkih mogućnosti ozbiljno usmerio svoje napore ka grafičkom mediju. Ovladavši dobro tehnikom upravio je svoja interesovanja na probleme grafičke materije koju efektno plastički tretira, ali koristeći se i drugim izražajnim sredstvima: kolorit i svetlost nisu strani ovom autoru. Njegovi grafički listovi, u kojima se oseća korespondiranje sa svetom predmetnosti, poseduju jedan kultivisani ritam tonskog zvuka, svetlosti i izražajne grafičke strukture. Naročito po svojoj likovnoj čistoti, ekspresiji i poetskom zračenju ističu se grafički listovi: Predeo III, Jutro na Monmartru, Buvlja pijaca i Cvet.

ALEKSANDAR BRUSILOVSKI

Galerija Grafičkog kolektiva

PRVA SAMOSTALNA IZLOŽBA slika i crteža Aleksandra Brusilovskog pokazuje veoma neujednačena ostvarenja ovog mladog autora. Njegova ulja mahom još nisu prevladala amaterske napore, dok se među njegovim crtežima mogu naći znatno bolja rešenja.

Vladimir Rozić

Zorica VUKOVIĆ

Dve pesme

HOĆU da te bolim
zbog svog stida
hoću da te molim
vrlo ponosna
hoću da te lažem
iz svog vida
hoću trajanje
od tvog prkosa

* * *

ZAŠTO mi duvaš ruke
kad nisi vetar
zašto miluješ glavu
zar si ti nebo
zašto oblačiš senku
kad tela nemaš
zašto otvaraš oči
zar opet munju spremaš

ISTINSKI MAJSTORI BALETA

Božidar BOŽOVIĆ

IZ NEKIH RAZLOGA koje je teško shvatiti, a još teže prihvatiti, kad veliki i poznati baleti žele da se predstave drugde u svetu, skloni su da na gostovanje ponesu program kakav nikad ne bi izvodili u svojoj sopstvenoj kući. Kada se u Beogradu, pre nešto više od jedne decenije, pojavila prvi put grupa sovjetskih baletskih umetnika — g r u p a, doduše, a ne t r u p a — program se sastojao od sasvim kratkih odlomaka, numera čak, sa akcentima na virtuozitetu, pa i na elementima akrobatike. Baletski stručnjaci i dobri poznavaoci (koji su, uostalom, znali šta znači jedan Bolšoj) mogli su da iz ovih odlomaka odgonetnu kakve mora da su njihove predstave; oni koji o baletu manje znaju, bili su oduševljeni čistim virtuozitetom, fantastičnom preciznošću, spektakularnošću numera i nadljudskim skokovima.

Kraljevski balet iz Londona, do pre nekoliko godina slavan pod svojim prvim imenom Sadlers Vels, na turneji kroz nekoliko zemalja, došavši u Beograd sa kompletnim ansamblom (osim orkestra) nije, naravno, ponovio na isti način ovu grešku, ali je ipak došao sa jednim mešovitim programom kome se moraju staviti zamerke. Prve večeri izvedene su četiri stvari: drugi čin »Labudovog jezera«, kratki balet Džordža Balanšina na Serenadu za gudače takođe Čajkovskog, ljubavnu scenu (pas de deux) iz »Rajmonde« Glazunova u koreografiji glavnog i dugogodišnjeg koreografa ovog baleta Frederika Eštona, i, opet u Eštonovoj koreografiji, balet u jednom činu na »San letnje noći« Šekspirov, na muziku Mendelsona.

Sasvim je prirodno da, istrgnut iz celine, drugi čin »Labudovog jezera« nije delovao onako kako bi delovao u sklopu celog baleta, jer ovako nema one magije koja dozvoljava da se i danas baletske bajke primaju kao jedna viša realnost. To se još u većoj meri odnosi na odlomak iz »Rajmonde«, koji je, istrgnut iz konteksta, delovao kao jevtina lirska patetika (što u sklopu celine nije) i kod koga se, ovako, videlo da su dekor i kostimi kič najgore vrste, pa je sve zajedno davalo, nepotrebno i neopravdano, utisak neke vrste eksportnog dampinga. Da bi šteta bila veća, upravo u ove dve tačke programa nastupila je Margot Fontejn, nesumnjivo najveća umetnica koju je ovaj balet imao i jedna od najvećih poslednjih decenija u svetu. O njoj je teško govoriti, ali vredi zapaziti da je čak i za poslednjih nekoliko godina, kad je već na izmaku jedne blistave karijere, dobila još više u zrelosti, u prefinjenosti i nežnosti, ne gubeći svoju savršenu tehniku i smirenost: njena umetnost još više zrači svojom ukupnošću.

Eštonov balet na »San letnje noći« je na svoj način zahvalan, jer je veoma dinamičan, pun groteske i komičnih numera, ali u prevelikom rasponu između sfere nerealnog i lirske potke nema snagu dela koje se duže pamti. Bilo je, međutim, istinsko zadovoljstvo gledati jednu mladu lirsku balerinu, Dženifer Peni, za koju se i na osnovu jedne ovakve role (Titanija) može sa dosta pouzdanja reći da obećava lepu karijeru.

Kruna večeri bio je, nesumnjivo, kratki balet Balanšina na Serenadu Čajkovskog. Stvaran, u svoje vreme, za tek osnovanu trupu (danas među najslavnijim) Njujork Siti Baleta, dakle za sredinu koja nema tradiciju klasičnog baleta, ali na primesama upravo stroge klasične baletske tehnike, ovo je izrazito delo iz reda »čistih« baleta, čistih kao što je čista neprogramska muzika — i ona na koju je postavljen, uostalom — kod kojih nema fabule i ono što pleni to je igra kao takva, pogotovu kad je ovako savršeno izvedena. Ovakav balet, možda, najviše i odgovara temperamentu ansambla Kraljevskog baleta.

Oduševljen aplauz i aklamacije britanskim umetnicima posle predstave druge večeri potvrđuju činjenicu da je najbolji način za predstavljanje vrednosti jednog baletskog ansambla taj da se prikaže jedan celovečernji, kompletan balet. Oni koji su unapred žalili što nije izabran neki od uobičajenih velikih klasičnih baleta sa tradicionalnog repertoara svih baletskih trupa promenili su kasnije mišljenje. Prikazan je našoj publici nepoznati balet »Uzaludna predostrožnost« (»La fille mal gardeé«) na muziku Ferdinanda Herolda i u koreografiji Frederika Eštona, balet star preko 170 godina (1789) i obnovljen, u ovoj verziji, tek 1960. To je baletski komad rustikalnog tipa, sa fabulom, vedrom, iz seoskog života, ništa naivnijom, mora se reći, od fabula nekih savremenih baleta istog roda. Koreografija po baletski veoma zahvalnom libretu i uz muziku koja je slobodna adaptacija i obrada jedne verzije iz 1828. godine zaista je izuzetno maštovita i duhovita, tako da neko ne mora biti strastan ljubitelj ili osobit poznavalac baletske umetnosti, a da ipak sa najvećom mogućom pažnjom i zadovoljstvom posmatra ono što se dva sata zbiva na sceni. Za ljubitelje je tu čar izvrsnih koreografskih detalja, a iznad svega majstorstvo, lakoća i šarm sa kojima čitav ovaj ne mali ansambl pretvara ideje i rešenja koreografa u virtuoznu baletsku predstavu (pri čemu su, na dve uzastopne predstave istog dana, sve solističke, pa i neke karakterne epizodne role, igrane u alternacijama!).

Rafali koreografskih dosetki i majstorska igra svih solista nisu uspeli da oduzmu sjaj jednom izvrsnom paru, primabalerini Aneti Pejdž i Kristoferu Gejblu. Pejdžova, koju pamtimo iz vremena kad je tek postajala zapaženijom solistkinjom, izrasla je u umetnicu velikog formata, kakvu bi svaki ansambl na svetu mogao samo da poželi. Uz izuzetnu figuru, uz briljantnu tehniku koja joj omogućuje apsolutnu lakoću igre, uz tako suptilnu i prirodnu mimiku kakva je retka i kod najvećih balerina, ona poseduje ujedno i vitalnost i nežnost, i preciznost i krhkost, u svemu jednu izuzetnu umetničku izražajnost. Njen partner Gejbl, koji odiše nekom vrstom dečačke svežine, podseća na dobre ruske igrače, ali sa manje naglašenom atletskom robustnošću. Muški deo ansambla, solisti posebno, znatno su bolji nego do pre nekoliko godina; pada u oči razlika između nekad dominirajućeg tipa članova koji su bili više partneri balerina, igrači klasične baletske podrške, i ovih danas koji su, uz to, i baletski umetnici za sebe.

Sve u svemu, utisak je, kod onih koji su videli program obe večeri, nedvosmisleno povoljan, mada slabiji nego što bi bio da je repertoar bio drugačije sastavljen. Za žaljenje je i to što, kad se već orijentisalo na više kraćih komada za prvo veče, nije probrano tri ili četiri od najboljih kratkih modernih baleta mlađih britanskih koreografa, koji zaslužuju svaku pažnju umetničke javnosti i van svoje zemlje. Ali i ovako kako je bilo, ipak je prošlo jedno gostovanje koje je vrhunski umetnički doživljaj i koje je ne samo omogućilo da Beograd vidi jedan od dva ili tri najveća baletska ansambla sveta, nego i podsetilo, poučno, na neke istine. Na primer na tu da je dovoljno imati dva ili tri prava stručnjaka, vrelo entuzijazma koje se neće lako iscrpljivati u sporovima oko efemernih i prizemnih pitanja, i ne tako mnogo materijalnih sredstava, pa da se za tri i po decenije strasnog i upornog rada od nekoliko devojčica i dečaka dođe do umetničkog tela koje je pojam vrednosti, standard za poređenje, i bogatstvo savremene svetske kulture.

SCENA IZ BALETA »UZALUDNA PREDOSTROŽNOST«

TRAJNE VIZIJE

S ČEDOMIROM MINDEROVIĆEM PRE I POSLE RATA

ČEDOMIR MINDEROVIĆ

U TOKU MOG STUDIRANJA u Beogradu (od 1929—34) upoznao sam se sa Čedom Minderovićem, čini mi se, kod Jovana Popovića. Poznavao sam svaku njegovu stvar kad bi je objavio, a neke mi je pjesme i članke čitao i u rukopisu. Sreli smo se na zajedničkom poslu, iako je on bio mnogo mlađi. Najraniji pomeni o našoj saradnji nalaze se u pismu Jovana Popovića, iz 1935. godine, kad sam bio profesor u Gospiću:

— Rekao sam Čedi da ti pošalje Stvaranje. Sad treba da izađe drugi broj. —

Drugi sačuvani dokument saradnje jeste „Naša knjižica za prosvećivanje sela“ br. 9—10 1937. koju je Minderović uređivao, a izlazila je u Novom Sadu. U ovom broju preštampao je moju reportažu sa motivom iz Crne Gore „Lipov čaj“ iz tadašnjeg beogradskog lista „Pravde“, gdje sam neko vrijeme bio novinar (poslije otpuštanja iz Gospićke gimnazije 1936, zaposlio se u tom listu, pa nakon nekoliko mjeseci otpušten i odavde, kad je policija opazila da je tu zaposleno još nekoliko mojih drugova, koji svakako nisu bili pasivni u revolucionarnom radu, te su jedan po jedan poslije mene svi otpušteni). Sa tim brojem »Naše knjižice« kod mene se nalazi očuvana i mala „Narodna čitanka za nauku i književnost“ br. 26 iz 1940, čiji je vlasnik i urednik dr Dragoljub Sretenović, ljekar. On je bio 1932. upravnik Doma studenata i, zajedno s nama, napustio je Dom kad su nas, zbog četvorodnevnih demonstracija i barikada, raspustili. Stvarni urednik je bio Čeda Minderović, što se vidi po saradnicima koje je okupljao, po prikazu njegovih propovijedaka „Uska ulica“ Jovana Popovića, pa i po oglasu za ovu knjigu priča: „Preporučujemo zbirku pripovedaka našeg mladog književnika I. Katića, Uska ulica“ itd.

I Katić je bio pseudonim Čede Minderovića, a uzet je, mislim, po njegovoj ondašnjoj drugarici Keti (Kata).

U vrijeme moga ponovnog nastanjenja u Beogradu, poslije otpuštanja, često sam svraćao kod Minderovića u maloj radnji koju je držala njegova Keti, na uglu Braće Jugovića i Skadarske ulice. Tu je Čeda radio na malom, improvizovanom, spratu iznad radnje. Tu je on kucao na mašini, ili zamenjivao svoju drugaricu kad bi izišla. On bi se pokazivao samo ako je došao neki kupac ili neki od njegovih prijatelja. Tu mi je otkucao veliki dio pjesama „Šume“ za drugo izdanje, kao i druge neke pjesme i članke. Između ostalih i veliki prikaz na jedno književno veče na Kolarčevom univerzitetu, gdje su učestvovali, pored ostalih, i Jovan Popović i Veselin Masleša. Pisao sam o onome što mi se dopalo, i o nedostacima toga večera. Čak pravio i neke estetske opaske. Članak, pod inicijalima M. M. (Mirko Mitrov), poslao sam listu „Zeta“ gdje je objavljen. Čeda Minderović je smatrao da sam ovaj veći prikaz napisao vrlo objektivno i nepristrasno. Ja sam se ipak u tom pogledu s njim konsultovao, jer je i on prisustvovao tom večeru. Minderović je napisao i prikaz na prvo izdanje „Šuma“ (Nikšić—1938) u časopisu „Život i rad 1939“ br. 28, gdje me, iako smo bili saradnici, nije nimalo štedio u onome za šta je smatrao da je pravo. Ni ja se nijesam zbog toga s njime nikad sudario.

Kako se vidi naša saradnja je održana sve do rata, a nastavljena i poslije oslobođenja. U toku rata nijesmo se sreli. Poslije oslobođenja, kad je Minderović došao za urednika „Naše književnosti“ objavio mi je pjesme „Slap“ i „Tunel“. Razumije se da sam i ja tražio njegovu saradnju u časopisu „Stvaranje“, čiji sam urednik bio od osnivanja 1946. do 1953, kad sam prešao u Beograd.

Sačuvao sam tri pisma Čedomira Minderovića iz 1951. godine, u vezi sa mojim radom „Književnost naše oslobodilačke borbe“. Ovaj rad sam počeo kao predavanje, pa zatim prikupljao podatke, da bih obuhvatio sve književnike koji su bili u borbi i one koji su pisali o našem ratu neposredno poslije oslobođenja. Iz svih republika, od pojedinih meni poznatih književnika, tražio sam da vide ono što sam napisao o piscima nji-

Nastavak na 9. strani

Mirko Banjević

POZORIŠTE

Premijere: »JELENA ĆETKOVIĆ« Aleksandra Popovića i »SLUČAJ U VIŠIJU« Artura Milera

Preporuka za čekanje

SA PREMIJERAMA je počela sezona, i to može da bude dobar znak i ohrabrenje: izvesna pozorišta su očigledno nestrpljiva, mada neka i oklevaju, jer nije uvek lako odgovoriti na pitanje: šta nas čeka iza spuštene zavese? Da li ćemo biti svedoci rađanja novih vrednosti, efikasnijeg delovanja scenskih metafora; čime se ansambli definišu u ovom trenutku? U raspoloženju koje protivureči samo sebi mogu se razabrati i drugačiji tonovi: čemu stalno i iznova postavljati zahteve; zar nije dovoljno što teatar postoji i privlači publiku; identifikujmo se već jednom sa njegovom umetnošću i postanimo optimisti! Zamka je vešto postavljena i izbeći se mora upravo zbog ljubavi i potrebe za pozornicom čije poistovećivanje sa našim sopstvenim životnim stremljenjima upozorava da nikada ne smemo do kraja da se saglasimo sa viđenim i onim što verujemo da je u ovom času jedino istinito i pravo.

Zar bi drugačije »Jelena Četković« Aleksandra Popovića doživela svoje prvo izvođenje na velikoj pozornici Narodnog pozorišta? Našlo se snage da se prevaziđu dileme — gde treba igrati domaće pisce, a pogotovo mlade, sa avangardnim htenjima. Jer, teško ih je zadržavati na malim i improvizovanim pozornicama, među osamdeset ili sto gledalaca, pošto to može da se lako protumači i kao potpuno nepoverenje u snagu njihove reči.

Aleksandar Popović ovaj prelazak sa male na veliku pozornicu ipak nije shvatio kao pobedu svojih stvaralačkih htenja. Napravio je kompromis i u mnogo čemu distancirao se od svega što ga je do sada predstavljalo kao izrazito avangardnog pisca koji hrabro razara konvencije i gradi vlastiti teatar. »Jelena Četković« se otuda suprotstavlja njegovim ranijim delima i teško ju je porediti sa »Čarapom od sto petlji« ili »Krmećim kasom«. Nema tu ni prevazilaženja u kvalitetu niti osvajanja i izgrađivanja novih metafora. Prosto — Popović se za trenutak, ko zna iz kojih razloga, odrekao sebe da bi načinio površno i konfuzno delo u kome reč ne otvara čoveka, feljtonistika nadomešćuje inspiraciju, a melodrama zamagljuje pogled na istine o dobru i zlu. Uzalud pisac uverava da je to njegov dug epohi — jer umetnost, a naročito pozorište, nikada nije počivala na zahvalnicama. Ako u ovom koktelu, — gde ima i elemenata epskog teatra (ciganska pesma), vešte trilerske tehnike (obrti oko razaranja partijske organizacije), naricaljki (plač majke nad mrtvom ćerkom), prisećanja na socrealističke šablone (batinaši) — treba tražiti nekakvu prijatniju aromu, onda je ona u saznanju da se po prvi put sa ovakvim ambicijama na pozornici priča o jednoj ženi-heroju naše revolucije! Zato je velika šteta što lik Jelene Četković nije istinski nadahnuo ovog talentovanog autora, tako da se iz komada veoma malo može saznati o njoj kao čoveku i revolucionaru. Sve do poslednje slike ona se kreće u krajnje banalnim i za literaturu, pa i scenu, neinteresantnim situacijama, a objašnjenja se svode na nizanje sasvim konvencionalnih fraza koje je na trenutke čak i mučno slušati sa pozornice. Tek u poslednjem Jeleninom monologu kao da se da naslutiti onaj pravi Popović — ali tu je kraj, i nekoliko rečenica je nedovoljno da bi se zaboravilo na sve što je ranije viđeno.

Poštovaoce Popovićevih ranijih dela može posebno da ražalosti nedostatak stava prema materiji koju pisac nastoji da preobrazi u živo scensko tkivo. Ciganska pesma trebalo je da nagovesti vreme koje nas deli od događaja i subjektivnost autorskog ugla posmatranja (uz to — zar se pesma ove vrste može izjednačiti sa onim što podrazumevamo pod pojmom narodne balade). Ali, odmah u nastavku scena se razrađuje u strogo realističkim okvirima do šture bezizražajnosti. U poslednjim prizorima, lociranim u zatvoru, izlaz se traži uz pomoć neoromantizma i zato pesma iz prologa i nije u stanju da se ponovo vrati i zagospodari pozornicom.

Međutim, ono što imponuje jeste uverenje da je ansambl do kraja imao izuzetno korektan odnos prema piscu i njegovim intencijama. Učinjen je veliki napor da se tekst preobrazi u dopadljivu predstavu koja će samim tim opravdati ceo ovaj poduhvat. Reditelj Bora Grigorović uz pomoć scenografa Miomira Denića instinktivno je osetio da snagu scenske ekspresije ne treba tražiti toliko u spoljnim okvirima i samim događajima koliko u igri glumaca. Otuda se i stiče uverenje da je njihov izraz prihvatio i kao vlastitu koncepciju predstave, tako da se zajedničkim naporima dobila retko ujednačena i celovita interpretacija u kojoj gotovo da i nije bilo izrazito slabih mesta. Pošto su situacije do kraja šablonizirane, kao na primer, ilegalni partijski sastanak u Verinom stanu, a mizanscen statičan, jedino glumac može da učini ono nemoguće i reditelj mu pomaže da shvati kako ga sve to banalno ugrožava u njegovoj biti i podstiče da u sebi pronađe snagu koja je u stanju da se suprotstavi i onom nemogućem, a ne samo očiglednom. Otuda u mnogim prilikama teško se razabire gde počinje režija, a gde se nastavlja spontana igra. Grigorović je uz to veoma vešto vodio radnju i svojim scenskim aranžmanima usaglašavao suprotnosti u piščevoj kompoziciji, tako da se u svim zbivanjima dobila izvesna plastičnost. Najuspelija rešenja su uvod u predstavu, zatim upadanje agenata u Verin stan i smrt Jelene Četković.

U naslovnoj ulozi, krajnje pasivnoj i glumački nezahvalnoj, Ksenija Jovanović je postigla značajan uspeh: gest je reduciran na ono najneophodnije, a za svaku reč je tražena potvrda u sopstvenoj ličnosti. Ova prigušenost i bežanje od preterane eksponiranosti omogućili su da se umetnica pripremi za finale, gde će tragika čoveka dobiti svoju pravu scensku afirmaciju. Interpretirajući lik Draginje — Slavka Jerinić je našla pogodnu rolu koja je afirmiše kao veoma obdarenu karakternu glumicu. Milka Lukić (Vera) na trenutke je pokazivala dopadljivu jednostavnost. Veoma precizan i ubedljiv, sa retkom sigurnošću i smislom za nijansiranje i vođenje situacija, bio je Mija Aleksić, čiji lik Gospodina, zloglasnog policajca, spada sigurno u najzanimljivije što je do sada u ovim okvirima na pozornici viđeno. Predrag Tasovac je Vuku dao potrebnu uverljivost, tako da je provokator prihvaćen kao sasvim stvarno i nimalo šablonizirano biće. U epizodama zaslužuju pažnju Severin Bijelić i Miroslav Petrović.

* * *

»Slučaj u Višiju« dolazi u trenutku kada je spontano počeo da se javlja otpor rešenosti Savremenog pozorišta da se po svaku cenu igra sve što napiše Artur Miler. Zar i drugi, čak možda i zanimljiviji pisci sa Zapada, a posebno Sjedinjenih Američkih Država, ne zaslužuju da ih vidi publika ove beogradske kuće? Ali, kako se suprotstaviti veoma aktuelnom i polemičnom delu? Pogotovo što piščev optimizam nije samo literarni kredo, nego i jedan od fenomena sveta u kome živimo. Do koje mere treba verovati u pacifizam i humanizam ljudi kakav je princ fon Berg i šta nam valja zaključiti iz njegove neme scene sa Majorom, nakon što je svoju propusnicu dao drugom zatvoreniku — Jevrejinu da pobegne? Ako poverujemo da je nacizam besmislen i u očima onih što su ga, dobrovoljno ili ne, podržavali, nećemo li sebi sami izgledati naivni?

Predstava sa scene na Crvenom krstu deluje daleko trezvenije i logičnije. Reditelj Aleksandar Glovacki u građenju svoje scenske vizije nije pošao ni sa kakvim predubeđenjem, niti se može, na osnovu načina na koji je vodio zbivanja, zaključiti da je hteo naglasiti optimizam ili pesimizam »Slučaja u Višiju«. Analizirao je pažljivo situaciju i čuvao se svake drastičnosti koja obično prati dočaravanje atmosfere za vreme okupacije. Tako je došlo do stanja koje je identično sa asocijacijom na sve ono što u svakom životnom trenutku može da ugrozi običnog čoveka. Dovođenje u raciji slučajno uhvaćenih prolaznika, proveravanje identiteta u policijskoj stanici i odvajanje Jevreja od ostalih ima stoga formu elemenata koji se savršeno dopunjuju i tako oformljuju scenu koja se neprestano menja, razvija i preobražava u svom dramskom intenzitetu. Stiče se utisak da svi ti ljudi različitih karaktera i psiholoških reakcija kontrapunktno održavaju isto stanje duha koje ih sve više približava smrti. Kako zbivanja odmiču i smanjuje se broj onih što napuštaju čekaonicu — dramatičnost je ekspresivnija i kulminacija se postiže onog časa kada na pozornici ostaje samo poslednji zatvorenik. Glovacki je uspeo da upravo na tom kontrasnom ritmu napravi veoma jednostavnu predstavu koja impresionira svojom stilskom celovitošću. Strah pred neizvesnošću, uzbuđenost opiranje i mirenje sa smrću toliko su prirodno iskazani da plene svojom otvorenošću. Uz to, predstava nema grčevitih krajnosti i nerazjašnjenih detalja, pa se može prihvatiti i kao kamerna konverzacija ili unutarnji monolog čoveka samog sa sobom — u traganju za razlozima koji ljude navode da jedni druge uništavaju bez ikakvog stvarnog povoda. Zar probuđena sećanja na to mučno vreme nisu opomena protiv svakog preteranog i nekontrolisanog optimizma?

Glumcima je ovakva zamisao veoma pogodovala pa nije bilo ni potrebe za posebnim naglašavanjem karakternih osobina ili spoljnih oznaka pojedinih ličnosti, niti forsiranjem izuzetnih efekata koji bi podilazili našim emocijama. Ovo je hladnokrvan i prirodan obračun sa smrću i nacizmom u tišini, bez krikova ili plačljive sentimentalnosti.

Za ovu uspelu predstavu podjednako su zaslužni svi članovi muškog ansambla. Ako Pavle Bogatinčević u liku fon Berga pokazuje impozantnu i svežu kreativnost, sa ništa manje temperamenta, koncentracije i ubedljivosti svoje role su odigrali i Svetolik Nikačević (Ledik), Predrag Laković (slikar), Vlasta Vlaisavljević (Bajar), Žika Milenković (Maršan), Vlastimir-Đuza Stojiljković (Monso), Miodrag Mićković (Dečko), Zoran Radmilović (Major), Slobodan Stojanović (Profesor), Rista Đorđević (Ciganin), Đokica Sremčević (Stari Jevrejin) i ostali.

Njihova igra bila je uokvirena funkcionalnom scenografijom Dušana Stanića.

Petar Volk

KSENIJA JOVANOVIĆ KAO JELENA ĆETKOVIĆ

MALI EKRAN

Serijo, ljubavi moja...

ŠTAMPAJUĆI stripove u nastavcima, novine su, izgleda, prve izmislile seriju.

Gospođica Serija se docnije preselila na mali ekran.

Zašto?

Iz istih razloga zbog kojih je našla svoje mesto pri dnu novinskih stranica. Potrebno je čitaoca prikovati za svoj list. Prinuditi ga da čeka na to kako će se završiti pad sa stene gospodina Kirbija, gde će se okončati neverovatno šarmantna Popajeva glupost, hoće li Švrća u sledećem broju pronaći kost?

Prateći svoju stariju sestru Žurnalistiku, Televizija takođe uvodi neku vrstu stripova. Oni se zovu: serije. Ni u jednom trenutku televizija ne zaudara u tolikoj meri na intelektualnu pokretnu traku za montiranje skečeva, kao u časovima kada insistira na seriji.

Većina vlasnika televizora živi, obično, prilično monotonim životima. Kada se skupe sve dramatične tačke u životu nekog »privremenog zamenika vršioca dužnosti mlađeg administrativnog manipulanta«, jedva da se može napraviti jedna uzbudljiva drama. Iz te tužne činjenice proističe žeđ gledalaca da svakoga dana, ili makar jedanput u nedelji, poseduju lice kome se neprestano dešavaju uzbudljive stvari. Tako, na primer, Svetac uleće iz jedne u drugu pucnjavu, policajci iz 87. policijske stanice svakih pet minuta doživljavaju smrtnu opasnost, Cule Pokorni ne može da napravi korak, a da mu se ne dogodi nešto veoma smešno.

Televizija želi da zadovolji taj ogromni, nezasiti apetit gledalaca i poručuje seriju.

Tada počinju da se događaju smešne stvari.

Jedan čovek uzima da napravi deset emisija. Deset emisija po sat vremena — to je deset sati. Pretvoreno u pozorišne drame, to vreme predstavlja pet normalnih pozorišnih predstava. Voleo bih da vidim više nego išta lice pisca serije kada uvlači prvi čist list u svoju pisaću mašinu i stavlja glavu u ruke. Pred njim se pruža dug, dug put koji treba savladati štampanim redovima. Da se razumemo, serija se ne piše deset godina, već najviše nekoliko meseci.

Još nisam sreo živog čoveka koji može za tako kratko vreme da napravi deset uzbudljivih dramskih storija sam samcijat.

Ako uzmemo za primer prosečan broj drama koje uspeva da u toku svog života napiše jedan dramski pisac videćemo da je to veoma skromna količina. Čak i kada su u pitanju veoma produktivni pisci kakvi su na primer Pinter, Jonesko ili Beket. Pa i pored tog skromnog obima, ponekad se dosađujemo na predstavama tih, već klasičnih dela, modernog teatra.

Ali primamljivost televizijske slave, ogroman publicitet i ništa manja svota novca, ipak nateraju pisca da se prihvati takvog posla. On počinje da savlađuje jednu za drugom tih desetak drama. U prvoj kaže sve što zna. U drugoj razvije varijaciju. U trećoj uleti u dramu toka svesti. U četvrtoj ponovi prvu. U petoj mu dosadi žanr koji je otpočeo i promeni sve iz osnova. U šestoj iskopa sa tavana svoje dnevnike iz gimnazije. U sedmoj ga hvata očajanje. U osmoj, njegovi junaci su umorni. U devetoj... U devetoj... U devetoj... Čak ni ja ne mogu da izmislim jednu rečenicu za seriju; možete misliti kako je teško izmisliti čitavu dramu! U desetoj — to je već biblijska kazna. Novac je odavno potrošen, kritika igra oko pisca koji se kuva u kazanu uspeha, poput nekog ljudožderskog plemena, direktor televizije prestaje da mu se javlja, a vratar ga jedva pušta u studio! Žalostan kraj!

U Americi čitave ekipe prave jednu seriju. Jedni pišu priču, drugi dijaloge, treći izmišljaju gegove, četvrti razmišljaju o ljubavnim sekvencama... Pa i onda na kraju ispadne nešto prosečno, kao »Deni Kej šou« ili »Imogena Koka« ili »Kilder«. Kod nas to sve radi jedan čovek. Mada smo mi genijalna i uz to povlašćena nacija — posao je ipak isuviše težak.

Pogledajte šta ostaje od jednog jugoslovenskog pisca televizijske serije na kraju njegovog posla. Ništa. Umor. San. Utučenost. Poreska prijava. Svađa sa svim onim koji pišu televizijsku kritiku.

Ili još tužnija stvar — pristanak da se umesto deset drama, napravi deset novinskih podlistaka sa dramskom glazurom. Da se napravi još jedna verzija Julije Džons.

Na kraju — čini mi se da nemamo toliko dramskih pisaca da ih možemo nemilice trošiti na serije!

Momo Kapor

Jovan NIKOLIĆ

NEPREKIDNE SETVE

GLEDAM NA NJIVU CRNU, neprozirnu, a ni jedna zvezda na njoj da zaore.

I ni jedan odsjaj čeličnih radila ne raseca tamu oštrinom uzmaha.

Na njoj se ne njišu zeleni klasovi i ne igraju šareni leptiri.

Samo nepomična duboka crnina izaziva drhtaj u mojim grudima.

I kad se utopim u njen mračni ponor, sve u meni drhti od straha.

Drhti od nemoći i razdire grudi gorčinom očaja.

O ne, mračna njivo, mrtva i bezlična, ja neću da drhtim nad tvojim beskrajem.

Iskivam moje plugove od zvezda, da njima zaorem po tvojoj utrobi.

Iskivam farove svetlije od sunca da njima osvetlim sve tvoje grudvice.

I spuštam seme mojih osećanja na rodne brazde zvezdama orane.

Gledam kako seme bubri i klija i kako razvija belkaste brčiće.

Oni zazelene pod mojom toplinom i rastu njihani krilima mog daha.

Zatalasaju se dozreli klasovi.

Nad njima zaigra razdragana ševa.

Prepelice se ljube ispod klasja i legu male žute mladunce.

A kad srpovi odrežu lasove i ostave gola prostrana strnjišta

Na njima napasam beloruna stada i posmatram igre veselih čobana.

Pod svetlostima mojih reflektora sve je neprekidno u ritmu mladosti.

U razdraganom zelenom njihanju i u raspevanoj toplini ljubavi.

Ne dam mračnoj njivi da vlada nadamnom i da me okiva ledenom gorčinom.

Dok se pojavi nad strahom samoće, novom snagom nove plugove iskivam.

inostrane teme

ANDRE BRETON (1896—1966)

MAGLA U BRODOLOMU

SVOJEVREMENO je na pariskom radiju vođen razgovor o poeziji i pesniku uz učešće trojice istaknutih francuskih pisaca, Andre Bretona Fransisa Ponža i Pjera Reverdija. Cilj ovog njihovog iintelektualnog ćaskanja bio je da, odgovarajući na postavljena pitanja, rasvetle svoja shvatanja o važnosti poezije, njenoj ulozi, značaju inspiracije itd.

Odgovarajući na pitanje o važnosti poezije u savremenom svetu Pjer Reverdi je primetio da je važnost poezije danas ogromna, da ona nikad nije bila toliko cenjena; nju cene ne samo literati nego i slikari, dodao je Reverdi, upoređujući današnji stav slikara prema pesnicima sa stavom Ežena Delakroa prema Bodleru. Andre Breton je, potom, izrazio sumnju da se poezija toliko ceni. »Tačno je, rekao je on, da je, bar prividno, ‚prokletstvo' koje je pritiskalo visoku poeziju odbačeno, ali nisam siguran da je tako bolje. Poezija još nije ušla, a možda to nije ni mogućno, u razne umetničke delatnosti. Ona je, u osnovi, po svojoj suštini različita, ona je ‚álhemija reči'. Ona nema ničeg zajedničkog sa onim radnjama u kojima se jezik upotrebljava samo kao prenosilac, ili sredstvo za obračun«. Na to je Fransis Ponž dodao: »U sve većoj galami publicista, profesora, filozofa, pa čak i vratara književnosti, mi se rađamo, svaki put, i danas, nemi u jednom nemom svetu. Nedostaje nam samo reč, i treba samo da je uzmemo, jer u pogledu na ono što imamo da kažemo, uvek smo malo daleko od obračuna, jer se držimo jezika samo koliko se sam daje (a on se i suviše davao za ovih sedam stotina godina). A što je najlepše, od nas se često traži da se racionalno izražavamo. A pošto smo saglasni da se danas izražavamo na jednom mrtvom jeziku, ja ne mislim da možemo da obznanimo nešto drugo do samo naše neslaganje i našu gordost. Na jeziku neprijatelja mi se možemo samo pozivati na naš izvorni jezik. Mi možemo samo da proširimo što je više mogućno rov koji nas, odvajajući nas ne samo od književnosti, već i od ljudskog društva, održava u blizini onog nemog sveta čiji smo pomalo i predstavnici (ili taoci)«.

Ističući da socijalni značaj poezije u naše vreme nije nikakav, pošto joj nedostaje predmet, Reverdi je primetio da pravi značaj poezije nije u tome da bude socijalna, nego životna, pošto je uvek bila takva. »Ja mislim da ona leži u osnovi uzdizanja čovekovog i čitave njegove evolucije. Poetsko značenje, urođeno čoveku, bilo je čak izvor i svih religija«. Poezija, nastavio je Reverdi, ne treba da se u našem vremenu krije više nego što je to činila u drugim vremenima. Ona treba da više crpe u dubinama nego da nalazi zadovoljstvo u odjecima lire. Andre Breton se sa ovim Reverdijevim mišljenjem složio, ali je pošao još dalje: »Smatram da kad jedno delo, po svojoj spoljašnosti, predstavlja poeziju, a pretenduje da i na socijalnom planu ima neposrednu vrednost ili smatra za sebe da zaslužuje socijalnu važnost, ono, u stvari, nema ničeg zajedničkog sa poezijom. Svojevremeno, na primer, socijalni prestiž Igoa osnivao se očigledno na komadima sa velikim efektom, a oni su poetski najslabiji deo njegovog opusa. Sasvim je preterano što neki Rembou pripisuju jasne socijalne namere u pesmama Pariz se ponovo naseljuje ili Pariska ratnta pesma, čiji je smisao veoma dvosmislen. Ja današnju »pesmu« smatram za malu drsku prosjakinju koja špekuliše sa onim što ima najviše taloga i što je najpodlije u ljudskoj duši — ali ja se odmah odvajam od vas, dragi Reverdi, kada kažete da je poezija bila izvor svih religija. Ako je neosporno da je u početku bilo mitova i legendi, u kojima je primitivni čovek istovremeno projektovao bedu svoga stanja i moć svojih želja, za mene su religije samo racionalizacije, sa ciljem eksploatacije od strane jedne veoma određene kaste, takvog stanja stvari. Govoreći to, samo se po sebi razume da inkriminišem sasvim osobeno judeo-hrišćansku religiju. Živa poezija, koja — kako je veoma dobro rekao Pjer Reverdi — treba da ‚crpe iz dubine', stupa neophodno u oštar sukob sa tom religijom, u isto vreme sleđenom i sleđujućom, koja ne može ništa drugo do da samo, po mom mišljenju, silovito natura zapovesti i zabrane«. Ponž se složio sa Bretonovim rečima, dovodeći u pitanje ne samo religiju, naročito judeo-hrišćansku, nego i čitavo čovečanstvo: »taj sistem vrednosti koji smo nasledili u isti mah iz Jerusalima, Atine i Rima«, u stvari jednu pseudo-civilizaciju.

A izvori inspiracije?

Za Reverdija, oni u savremenoj poeziji ne bi trebalo da budu drukčiji od onih koji su uvek bili: pesnik pred licem društvene stvarnosti kojoj ne može da se prilagodi. Breton je na to dodao: »Mogu da primetim da pesnik ima utoliko manje izgleda da se prilagodi ukoliko njegova sklonost kao pesnika ispoljava — prema Frojdu — preku potrebu da nadoknadi jednu važnu uznemirenost fizičkog razvijanja, koja bi ga na drugi način vodila ka nervozi. Iz toga izlazi da ta pobuna protiv ‚stvarnosti' jeste kod njega prirodna i, uprkos ne-pesnicima kao Alber Kami, bezuslovna«.

Odgovarajući na pitanje koje je najdublja namera pesnika, Reverdi je odgovorio: postojati, postojati prema zahtevima koje mu nameće njegova lična priroda; izraziti sebe, naći svoju ličnost, jedinu koja vredi u njegovim očima; želja da uzbudi druge dolazi tek na drugo mesto. Na to je Breton dodao: »Pre nego što uzbudi, ja mislim da je uloga pesnika da oduševi za ono što imenuje; Mise ili Hajne ili Laforg imali su nameru da uzbuđuju: oni su uzbuđivali na jednoj prostranoj skali, ali nas to više ne uzbuđuje. A ono što se meni čini da je tajna poezije, to je njena sposobnost da pretvori jednu osetljivu životnu stvarnost i oživi je u jednoj višoj atmosferi«.

Pitanje da li je danas pobuna neophodno oružje pesnika poslužilo je Bretonu kao povod za sledeći monolog: »Pesnik ima, zaista, vrlo lepu budućnost... budućnost utvare, uostalom utvare koja nema ničeg neprijateljskog, koja je čak ukrašena svim dopadljivostima, ali ta budućnost je jedino na šta on pretenduje. Rekli bismo da je to preterano, ali je tako. Setite se onog kraja 1940. godine, kada je reč »otpor« bila tek prošaputana, i u unutrašnjosti zemlje nije još bilo nikakvog konkretnog odgovora. Sve je tada izgledalo propalo; pod vlašću Višija, i u ime morala, nametao se po svaku cenu jedan zakon gromoglasnih gluposti koji je imao da sakrije prljava nevaljalstva, zakon koji je bio veoma u skladu sa oskudicom u ishrani. Ali onda kad je to sistematsko ponižavanje izgledalo najbezazlenije, reč jedne Bodlerove pesme došla mi je kao eho nošen uzbuđenjem svih onih koji su, kao ja, bili već ili tek postali senzibilirani (što znači: probuditi čula, učiniti se osetljivim za svetlost), **ubeđeni da ta osetljivost za svetlošću i slobodom ne može da bude uzaludna** i da će ta strašna mora koju preživljavamo biti zbrisana. Eto, to je bilo pravo ulaženje, istinito utelovljavanje u društveni život: i ko može tražiti više nego da se bude ona fosforescentna magla u brodolomu?«

N. T.

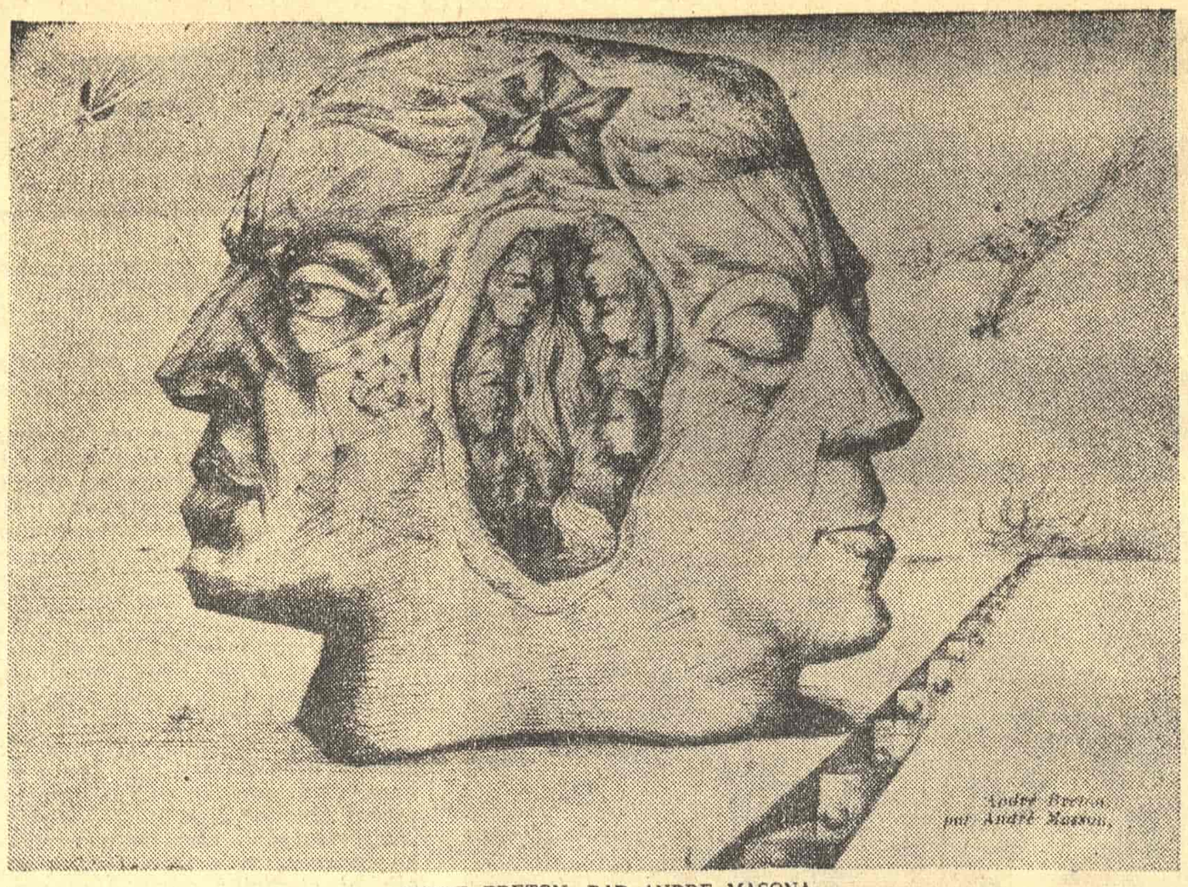

ANDRE BRETON, RAD ANDRE MASONA

TRAJNE VIZIJE

S ČEDOMIROM MINDEROVIĆEM . . .

Nastavak sa 6. strane

hove republike, a poslao sam im svima po jedan primjerak, pa tako i Čedi Minderoviću, koji mi je revnosno i savjesno odgovorio:

»Zdravo Mirko,

Pročitao sam tvoj rad. Mislim da ga u ovom obliku još ne treba objaviti — odnosno da je bolje članak razraditi, učiniti ga iscrpnijim i preciznijim. Jedan takav članak nam je vrlo potreban, jer se do sada, koliko mi je poznato, samo fragmentarno pisalo o toj temi.

Mislim da bi, da članak bude potpuniji, najbolje bilo da pišeš u sve republike, odnosno da pošlješ svakoj republici njen deo, da ga revidira i dopuni, i biografski i bibliografski.

Što se tiče ocena pisaca, ukoliko hoćeš da u njih ulaziš — tvoje je pitanje.

Pored toga, mislim da treba popraviti sledeće: ne treba sebe citirati.

Dragojlo Dudić poginuo je 1941., u Prvoj ofanzivi kod Užica.

Mitar Popara je živ.

Nije Kostantin Stefanović, nego **Stepanović.**

Nije Miodrag Đorđević, nego **Đurđević.**

Ćaće se dvaput pominje.

Ciril Kosmač takođe.

Juš Kozak napisao je veliki dnevnik „Lesena žlica".

Jedan takav članak mora biti i biografski i bibliografski precizniji, zato mislim da su ti neophodne svestranije konsultacije, i političkog i književnog karaktera.

Ne zameri mi zbog kratkoće ovog pisma, ti znaš koliko u Beogradu ima posla.

18. 5. 51 Pozdrav
Bgd. Čeda"

Po Minderovićevom prvom odgovoru, vidi se da nijesam htio objaviti prvu ruku svoga napisa, pa mi i on preporučuje da ga još ne objavim bez konsultacija, u stvari ono što sam i sam osjetio i učinio.

U drugom pismu:

„Zdravo Mirko,

Na žalost, nisam dospeo niti bio u mogućnosti da doprinesem detaljnijoj razradi tvoga članka, jer sam vrlo mnogo opterećen raznim poslovima.

U svakom slučaju treba uneti sledeće ispravke:

Mila Dimić nije streljana nego je izdahnula na mukama u bolnici Specijalne policije.

Treba uneti i Iliju Petrovića koji je streljan na Banjici.

U ratu je, neizvesno kako, kao žrtva fašizma, stradao i ugledan književnik — seljak Miodrag Jakovljević, prozaist.

Mladi Banjalučanin Drago Mažar izdao je vrlo značajno literarno delo „Dva kurira" na osnovu autentičnih fakata iz ustanka u Krajini. Delo je ovih dana objavljeno.

Da li su ti se javili drugovi iz drugih republika?

Pozdrav,
Čeda

Čini mi se da negde citiraš neke svoje stihove — ne treba".

U ovom drugom pismu, kako se vidi, nije „bio u mogućnosti" da doprinese „detaljnijoj razradi" onog dijela koji sam njemu uputio. Ali su mi njegove opaske i u prvom opširnijem i u ovom kraćem pismu dobrodošle za popunu rada...

Treće njegovo pismo se opet odnosi na moj rad, do kojega je Minderoviću bilo mnogo stalo:

„Zdravo Mirko,

Pre neki dan poslao sam ti članak o kome si tražio moje mišljenje. Nadam se da ti je već stigao.

Javljam ti se ponovo zato što sam, u razgovoru sa predsednikom indijskih naprednih književnika, koji je ovih dana boravio u našoj zemlji, pomenuo tvoj članak i on se zainteresovao. Pored toga — zamolio me je da mu ga pošaljem jer ima nameru da ga objavi u Indiji, i to na šest jezika.

Utoliko je važnije da još radiš na tome članku — da od njega bude dobar informativan članak o književnom radu naših pisaca za vreme rata i o ratu; zato je i nužno da što pre izvršiš sve potrebne konsultacije biografske i bibliografske tačnosti.

Članak sam mu obećao.

O svemu tome, razume se, treba se dogovoriti prethodno sa Direkcijom informacija, što ću učiniti — odnosno članka, kad bude doteran; može se staviti Direkciji informacija da ga ona, u koliko nađe za potrebno i oportuno, plasira i u druge zemlje — jer nam sa svih strana traže informativne članke.

Javi mi tvoje mišljenje i radi u svakom slučaju na članku.

Pozdrav,
Čeda"

Nastavio sam saradnju s njim u „Književnim novinama" kad je došao za urednika, gdje sam objavio neke svoje poetske priloge. S njim sam učestvovao i na nekoliko književnih večeri, prilikom proslava datuma iz rata. Minderović je između ostalih objavio moj odlomak Sutjeske, „Razgovor kostiju" u svom listu, zatim u izboru za „Mlado pokolenje" 1961. godine „Stihovi i rafali".

Poslednji naši razgovori i susret bili su nekoliko puta o njegovim nevoljama kao upravnika u Narodnoj biblioteci, kad mi je bolno isticao sukobe sa svojim zamjenikom. Jedanput, koliko se sjećam, bio je jedan razgovor o članku, da li sam ga objavio ili ne.

Moram pomenuti jednu Minderovićevu izvanrednu skromnost: u nevelikom izboru „Stihovi i rafali" nema ni jedne svoje pjesme, dok bi po običaju, mnogi drugi, unijeli baš najviše svojih. To je poslije rata zaista izuzetak; ali za nas bi danas bilo zanimljivo šta bi Čeda iMnderović unio u izbor od svoje ratne lirike.

Mirko Banjević

POEZIJA

Momčilo ĐERKOVIĆ

ZA TVOJE ĆUTANJE

ELEGIČNA PESMO uzvrati mi stiskom poverenja,
Umesto svega što u životu ne postade blisko.
U svetlom danu kada se osmesi krhaju nisko
Ispaštamo li zablude svoje i jalovost korenja?

Stojim nepoznat i zgranut raspušnošću zore
Sam ispod okruglog neba bez greha i stida,
Gazelo moga plača neutešna narikačo vida,
Ispunjavaju me zeleni otrovi i u meni gore.

Za tvoje ćutanje iskovaću prsten od mojih reči,
Ako te nije bilo da te izmislim imam pravo
Dok mreža noći negde tvoje usnulo lice senči.

Ni umne oči ne sakriše pustoš čula i pokreta,
Od jakog sunca samo anemične biljke pate o, javo,
Volim zvezdu u padu i način rasipanja cveta.

* * *

KORACI TVOG ODLASKA ravni su agoniji srca,
Umori me stih što u meni i okolo tinja.
Što beše neiscrpna blagost sada je pučina sinja,
Velika kao suza u kojoj se nepriznato grca.

Oprosti bojo što te rasuh, bilo je nehotice,
I tvoje prividne mirnoće zavoleh kao brata,
I raja, i pakla tvrdo su mi zabravljena vrata,
A prožele su me porazom otrova groznice.

Ne molim pregršt dobrote ni sveto milosrđe,
Moć izgubiše bajke, meša se nebiće i biće,
Što duže živim lice mi postaje ružnije i tvrđe.

Sada je sve shvatljivo, besanica me ostavila,
Ponovo negde zvoni, čiji je zvon tome ne sviće,
Izmeša se sok otkrića s prisustvom ništavila.

Tanja KRAGUJEVIĆ

TUŽNI JUŽNI VETAR

1.

ŠTA DA TI PRICAM, prijatelju,
ti znaš te prostrane predele
u koje i leto kadikad zaluta,
iz kojih ravnice lagano otiču
prema svim stranama sveta.

Ti znaš, prijatelju, tamo još uvek
peščane obale o nama šapuću
i zvezdani voćnjaci severa
za nama izdišu.

Šta da ti pričam, prijatelju,
ti znaš za te vode panonske,
što jedine još umeju ponekad
za nama da zaplaču.

2.

DOBRO JE što u tvojim očima
mogu da prepoznam
noć iz našeg kraja,
u kojoj svici nikad ne spavaju,
a žita neki ludi san
o suncu sanjaju
u vreme ranog maja.

Dobro je što u tvojim očima
mogu da vidim kako za nama ostaju
pregažena neba,
što nas dugim ćutanjem opominju
da se istim putem vratiti treba,
da se svakako istim putem
vratiti treba.

3.

I tako, prijatelju,
u tužni južni vetar
moram da se preobratim,
kao uporna misao
u stopu da te pratim,
pa da se opet topla
svetu vratim,
moram, neizostavno moram
u tužni južni vetar
da se preobratim.

Voja VUKOTIĆ

PUT POSLE KIŠE

POSTOJI PUT posle kiše
Kao gnezdo posle ptice
Kao oblik posle cveta
Pamtim ga kao dečak
Ličio je na zelenu vilu
Na krilatog konja
Njegova košulja na meni sija
Kao zmija u travi
Kao nož na javi
Postoji put posle kiše
Obešen visoko na nebu
Na njemu ne rže konj
Nit ptica na njemu leti
Postoji put posle kiše
Koji vodi od zvezde
Do moje kuće.

TIŠINA

ZELENIM tišinu dna
Da privučem pticu
Da dodirnem kamen
Da se nagledam divlje grane
Reku sa neba da zapalim
Proleće da poorem
Sa prvim vetrom
Zelenim list sa dna
A on se okreće oko mene
Kao oko zamišljene samoće
Zelenim tišinu i dalje
A nigde divlje grane
Nit lista što se okreće
Što na licu nosi sunce
Na naličju ranu.

ESEJ

Svjedočanstva o Svetozaru Ćoroviću

Branko MILANOVIĆ

ŽIVOT SVETOZARA ĆOROVIĆA, hercegovačkog pripovjedača i srpskog nacionalnog borca protiv austro-ugarske okupacije, sagorio je u brojnim i mnogostranim stvaralačkim akcijama, književnim i kulturnim, političkim i nacionalnim, koje su, uz tu brojnost i mnogostranost, obilježene uzajamnom povezanošću i iskrenim saživljavanjem djelaoca kao svojom bitnom oznakom. Čovjek i djelo u ovom slučaju nisu bili odvojeni jedno od drugog: Ćorovićeva ljudska priroda utisnula je vidan pečat u svaki njegov pothvat, o čemu postoje brojne i raznovrsne indicije koje je vrijedno upoznati.

»On je zagrijani pristalica velikosrpske nacionalne ideje, naprasit je, bukač i nezadovoljnik, nije naročito obrazovan, ali je zato uobražen i nagao u ophođenju«, kaže se za Ćorovića u jednom zvaničnom aktu kotarskog predstojnika u Mostaru, upućenom 1896. godine, u vrijeme pokretanja »Zore«, Zemaljskoj vladi u Sarajevu; on je »oduševljen omladinac, voljen drug, dobrodušan do naivnosti«, zapisaće o njemu 1900. godine, Jovan Dučić, i dodati: »Bez izmotacije je, voli iznad svega miran život — jedan od onih ljudi koji zimi nose šubaru, a ljeti za dvije tri numere širu košulju nego što treba«.

Šta je od ovoga dvoga istina o Ćoroviću, svjedočanstvo prijatelja ili mišljenje koje je o njemu izrekao protivnik? Ako se dozvoli mogućnost da je i u jednom i u drugom slučaju moglo biti podjednako pristrasnog gledanja, dakako iz različitih pobuda, i u jednom i u drugom svjedočanstvu o Ćoroviću kao da ima i podjednako istine: on je odista, izgleda, bio u isti mah i dobroćudan i prostosrdačan, i plahovit i bučan. U njegovoj otvorenoj i aktivnoj ljudskoj prirodi sadržane su bile i jedne i druge crte: u akcijama koje je preduzimao dolazile su do izražaja pretežno ove druge; u djelu koje je ostalo za njim i jedne i druge.

Jedan događaj iz Ćorovićevog dječaštva koji je, prema pričanju njegove supruge, zapisala Leposava Gatalo, kao da nije bez značenja za osvjetljavanje nekih crta Ćorovićeve prirode uopšte. Naime, kada je budućem mostarskom pripovjedaču bilo jedanaest godina, ujesen 1886. godine, njega je jednoga dana — nestalo od kuće. »Najpre su mislili, piše Gatalova, da je otišao u školu, ili drugde, a kad se nikako nije vraćao, pođoše da ga traže. Od nekoga čuju da je otišao putem prema Nevesinju. I zbilja, stignu ga na Busku (na pola puta od Mostara do Nevesinja), zadihana i umorna, s torbicom na leđima, sa nešto hrane i preobuke. On im izjavi da je pošao u Crnu Goru, u eškiju. Maloga ustaša vrate kući, a docnije su ga često dirali zbog ovog bežanja.«

Ali Ćorovićeva priroda ispoljavala se, naravno, i u svojim drugim blažim i plahovitosti često suprotnim obilježjima. Ako, na primjer, pogledamo njegovu prepisku, odmah će nam pasti u oči dvije njene oznake: širok krug savremenika sa kojima je Ćorović održavao prijateljske veze, i ton koji u tim pismima prevladava; ton otvorenosti i tople srdačnosti. Svojim sudrugovima-književnicima obraćao se Ćorović prostodušno i prijateljski, iskreno tražio savjete i davao podstreke, slobodno i neuvijeno izricao svoja mišljenja o onom što mu se sviđa i onom što mu se ne dopada, vjerujući da »istina ima da se kresne slobodno i otvoreno«; nudio je svoju saradnju na sve strane i tražio pomoć od svih od kojih se mogao nadati da će mu je pružiti; jadao se uvijek suzdržano, nastojao da se drži jednostavno, ali ponosno. Imao je prijatelje u raznim našim krajevima: u Dubrovniku i Herceg-Novom, na Cetinju i u Zagrebu; u Beogradu i Novom Sadu, naravno, najviše.

Ako pogledamo njegove zapise o drugim književnicima, vidjećemo da su i oni prožeti srdačnošću, i nekom smjernošću, rekli bismo, u želji da se ne istakne svoja ličnost nego ličnost drugih, iako se ona upravo zbog toga, pored onih o kojima govori, nenametljivo ali jasno ocrtava. On sa pijetetom govori o Zmaju i Ljubi Nenadoviću, sa zahvalnošću i poštovanjem pominje Kranjčevićev podstrek za svoj put u književnost, sa Ljubavlju bilježi okolnosti u kojima je Matavulj napisao svoju priču o Pilipendi i kakve je poglede na život i književnost ispoljavao Stevan Sremac; on sa sjetom evocira svoje drugovanje sa mladim, rano preminulim, pjesnikom Avdom Karabegovićem i sa žaljenjem se sjeća kako je niz nizbrdicu života klizio talenat Radoja Domanovića. A posebno je simptomatično da mu je od svih srpskih književnika onog vremena bio svojim djelom najbliži Janko Veselinović, čije je stvaranje prožeto duševnošću, dobrotom i nježnošću prema ljudima, kao svojim osnovnim obilježjem.

Svoju ličnost u odnosu prema onima koji zaslužuju pažnju nije Ćorović postavljao drukčije ni u svom pripovjedačkom djelu. Štaviše, kad god se u njemu pojavljuje lik »pripovjedačev«, kao na primjer u crtici »Jedinac«, u »Zapiscima iz kasabe«; »Zapiscima sa sela«, u pripovijeci »Baba Anđina slava« i drugim, on redovno ima ulogu »onog koji sluša«, kojem se nevoljnik ispovijeda i o čijem životu on onda, zapisujući njegovu priču, zdušno svjedoči. Naravno, takva funkcija pripovjedačeva dâ se dovesti u vezu sa klasičnom turgenjevljevskom formom novele, kojom se u srpskoj književnosti prije Ćorovića koristio i Laza Lazarević, ali bi duboko ljudsko razumijevanje nevoljnika svih vrsta, koje je došlo do izražaja u mnogim Ćorovićevim djelima, bilo jednostrano shvatati kao isključiv uticaj lektire, kad je to, uz podsticajne iskre literature koju je Ćorović volio, prvenstveno izraz naklonosti njegove vlastite prirode. Isto tako, niz toplih priča o djeci i činjenica da je počeo i završio svoj rad pjesmama za djecu i o djeci, ne može u tom smislu da bude svog dubljeg ličnog značenja; svjedočanstva dobrote i osjetljivosti.

U uspomenama svojih prijatelja ostao je Ćorović kao preduzimljiv čovjek, otvorenog i znatiželjnog duha, obuzet željom da djeluje, pokreće i sam uči. »Uvijek se nešto žurio. Kao vihor«, kaže o njemu njegov sudrug iz mostarskog književnog kruga oko »Zore« i »Male biblioteke«, Jovan Protić. »Ako smo šetali, on bi istrčao pred nas. On bi mi prvi na čestitanje dolazio. On bi i prvi, iznenada, kao vjetar, ustajao i skoro bez z b o g o m, na vrata izletio.«

Pavle Popović ga se sjeća sa svoje posjete Mostaru 1900. godine, ističući da je Ćorović, za razliku od Šantića, mnogo više čitao i da je pokazivao živo interesovanje za probleme književnosti.

I Milan Ćuković, koji je u vrijeme »Zore« bio u Mostaru i izbliza mogao pratiti Ćorovićev rad, pominje njegovu prilježnost lektiri i, svakako pretjerujući nešto u tome, ističe njegovu izuzetnu memoriju i obavještenost o onome što je od književnih radova tada objavljivano: »Čitao je sve, piše Ćuković, a pogotovu stvari iz lijepe književnosti. Nije bilo pisca, pa i neznatnijeg, kojeg nije pročitao. A imao je kolosalnu memoriju. Koliko je puta nama na primjer trebao podatak o nekom piscu, njegovom djelu ili čak pojedinoj pjesmi objavljenoj u kakvom listu. I kada u našem društvu niko nije znao reći, Svetozar je znao ne samo list nego i godinu kad je pjesma ili druga koja stvar štampana...«

O tom poletu i razmahivanju snaga u Ćorovićevim najaktivnijim godinama, govori i njegova supruga, Persa Ćorović, navodeći da je »radio puno, obično preko petnaest časova dnevno. Dostizao je na sve strane, kaže, ona, i, pored toga, uspjevao je da svugdje zadovolji. Bio se rasplamsao kao plamen.«

Međutim, ma kako su iskrena i na mahove doista intenzivna mogla da budu Ćorovićeva nastojanja da učvrsti i proširi temelje svoje književne kulture, ona ipak nisu mogla da popune sve one praznine koje su ostale njegovim nepotpunim školovanjem i nepopunljive u uslovima njegovih prekih i najprečih, a tako raznovrsnih zadataka. On je čitao sve što je stizao, učio ruski i francuski jezik, vodio vatrene književne prepirke, pratio zahtjeve naše moderne kritike tog doba, ali po stepenu svoje obrazovanosti ipak nije išao u korak, uostalom kao ni većina drugih srpskih pripovjedača njegova vremena, sa onim što je od naših pisaca tražila kritika u tom trenutku.

Ono što je sam Ćorović u tim okolnostima osjećao kao osobito veliku smetnju za svoj rad i razvoj, jeste trgovački posao, u kojem se on obreo bez svoje volje, i protiv svojih sklonosti. Biografi njegovi bilježe da je ostao da vodi očev dućan jer mu majka zbog nježnog zdravlja njegova nije dala da se otisne »u bijeli svijet« na učenje, a njegova supruga, Persa Ćorović, čak spominje da je »majci za to vječito zamjerao i na samrtničkoj postelji je to spominjao«. O Ćorovićevom odnosu prema »trgovanju« postoje, zatim, i podaci izraženi u nekim njegovim pismima, kao što je, na primjer, jedno upućeno Milanu Marinu, 1892. godine, neposredno poslije ulaska u trgovački posao, u kojem se Ćorović povjerava da mu »u trgovini nije najprijatnije, jer nema višega kontra(k)sta nego pisati sad pjesme i šaljive igre, a odmah za tijem račune od robe«, a zatim, deset godina docnije, 1902, i u pismu Milanu Saviću, kada, povodom »Stojana Mutikaše«, kaže da piše o jednom tipu iz trgovačkog staleža u kojem se i sam »po nevolji obreo«.

Jednom zatečen u tom poslu, Ćorović, međutim, nije više mogao tako lako da pomišlja na nešto drugo, kako bi iz današnje perspektive to moglo izgledati. Iako sin »uglednog trgovca«, on, prije svega, nije ipak bio tako obezbeđen u materijalnom pogledu da bi mogao živjeti sa porodicom isključivo od pisanja, pogotovu kad se uzme u obzir da je on kao »imućan građanin« sigurno morao potpomagati i materijalno mnoge akcije u kojima je učestvovao, kao što, na drugoj strani, nije dobijao nikakav novac za mnoge poslove na kojima je radio.

Književni rad u takvim uslovima shvatao je Ćorović, u odnosu na svoje druge javne poslove, dijelom svoje nacionalne misije, a u odnosu na trgovinu kojom se bavio, intimnim izrazom svoje ljudske prirode. Smisao prvog odnosa sažeto je iznesen u jednom Ćorovićevom pismu Milanu Marinu, 1893. godine: »ja sam Hercegovac pa makar i lošije pisao, mogu dosta i dosta koristiti, jer su nas stisli pa ni mrdnuti ne možemo. Borbe svaki čas, a malo ih je koji su sposobni za borbu«; smisao drugog odnosa sažet je u riječima jednog drugog pisma, upućenog Milanu Saviću, 1898: »Ono što pišem, to je zaista moje i od srca je«. A i jedna i druga komponenta Ćorovićevog shvatanja sopstvenog književnog rada toliko su izrazite da su veoma često istaknute već u naslovu ili posveti pojedinih njegovih djela. U tom pogledu karakterističan je, na primjer, naslov zbirke »Iz moje domovine«, s jedne strane, ili naslovi zbirki »U časovima odmora«, »Moji poznanici«, »Komšije«, s druge strane, što, naravno, ne znači da u onima s »nacionalnom tendencijom« nije bilo intimnog tona, niti u onima pisanim i intimnom tonu »nacionalne tendencije«. Štaviše, pod uslovom da pojam nacionalnog smisla uzmemo dovoljno široko, u najboljim Ćorovićevim radovima te se dvije komponente i ne daju razdvojiti. A i posvete su, kao što rekosmo, u tom pogledu karakteristične: »Poletarke«, pjesme za srpsku djecu«, imaju, na primjer, predgovor koji počinje riječima »Mili moji Srpčići i Srpkinje«, prva Ćorovićeva pripovjedačka zbirka, »Iz Mostara«, nosi posvetu »Uzor-Srbima i rodoljubima, milijem svojijem Mostarcima«, pripovijetka »Krvni mir« pisana je kao »knjiga za narod«; s druge strane, neke svoje knjige Ćorović je posvetio svojim najboljim drugovima: »Markov grijeh« »prijatelju Atanasiju Šoli«, crtice »Iz moje domovine« »sjeni milog druga i pobratima † R. Šantića srpskog književnika«, te čitav niz pripovjedaka drugim srpskim književnicima (Bogdanu i Pavlu Popoviću, Jovanu Dučiću, Jovanu Protiću, Stevanu Sremcu, Slobodanu Jovanoviću i bratu Vladimiru Ćoroviću).

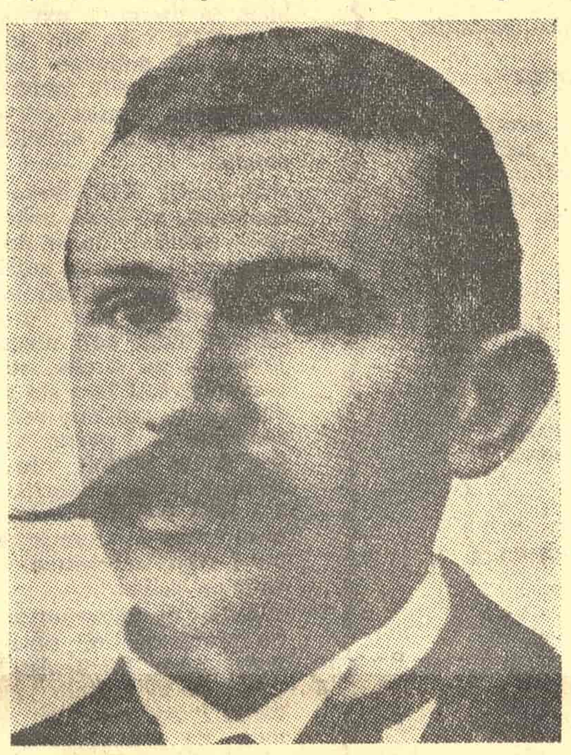

SVETOZAR ĆOROVIĆ

Okolnosti u kojima je Ćorović stvarao, priroda njegovog ljudskog temperamenta i karaktera, njegova životna i književna shvatanja uslovljavala su, isto tako, i način njegovog rada kao i prirodu njegovog djela. Prema svjedočanstvima savremenika pisao je uglavnom u jednom odjeljenju svoga dućana, hvatajući svaki slobodan trenutak od drugih poslova, u zrelim godinama najčešće noću. Pisao je »nervozno, nestrpljivo, brzo« i ne rijetko »bez ikakvih popravki slao je svoje rukopise urednicima«. Kasnije se, međutim, često kajao zbog toga i zakljinjao se sam sebi da »ne priča toliko« i da će ubuduće raditi »da bude dobro ili ne treba«, ali je u svojoj plahovitosti i »žurajivosti«, kako ju je nazvao jedan kritičar, uvijek ponovno zaboravljao svoje odluke. Za mnoge svoje radove nalazio bi, istina, kasnije vremena da ih dorađuje, strpljivo prepisuje i popravlja (»Ženidba Pere Karantana«, »Stojan Mutikaša« i drugo), ali su te popravke bile prevashodno ipak tehničkog karaktera, a ne stvaralačko-preobražajnog, te su i u naknadnoj redakciji ostajali njegovi radovi često nedorađeni, dijelom usljed nedostatka kritičkog smisla za uočavanje sopstvenih grešaka, a još više možda usljed nedostatka strpljivosti i dublje koncentracije.

U svojoj uspomeni na Stevana Sremca, Ćorović navodi da mu je pisac »Ivkove slave«, »Pop Ćire i pop Spire« i »Vukadina«, govorio o svojoj bilježnici u koju zapisuje sve ono što mu se čini zanimljivim kao književni materijal i da je i njemu savjetovao da tako radi, kako bi na taj način imao neku vrstu dobrog podsjetnika. Ćoroviću se izgleda savjet dopao i on je, takođe, počeo zapisivati u svoj notes koncepte pojedinih likova i pripovjedačkih i dramskih sižea koje je namjeravao da obradi, ali se iz jedine takve njegove sačuvane bilježnice, koja, očito, sudeći po djelima na koja se odnose te bilješke, potječe iz njegovog najzrelijeg doba, vidi takođe Ćorovićeva »žurajivost«, hitnja, kao i u njegovim dovršenim djelima. Naime, sem u slučaju razvijenijeg konceptualnog plana za komad »Zulumćar«, ostali zapisi u »Bilježnici« gotovo odreda su sasvim kratki i odnose se uglavnom na karakteristične crte pojedinih tipova, a rijetko na druge elemente djela, tako da dosta djeluju kao u magnovenju nabačene misli, daleko od sređenog planskog koncepta, ponegdje zbilja isključivo kao podsjetnik. Na primjer, sve pisano jedno ispod drugog: »Ruke turio pod pas pa hrče«. — »Jedna porodica vesela kao vrapci«. — »Jedan, koji na sve crno gleda«. — »Krsto Krstojević«. — Ili: »Požutile čaše«. — »Prostak. Umrla mu žena koju je volio i opet hoće drugu«. — »Izviče curu, pa je natjera da pođe za njega«. — »Stražar na željeznici. Sam«. — »Ljub. Perićeva«. — »Izmiješan snijeg i iskre na željeznici«. — »Avlijaši — drama«. Itd., itd.

Temperamenat Ćorovićev i obilje motiva koje je zahvaljujući svojoj otvorenosti prema životu i pronicljivosti u posmatranju otkrivao, kao da su ga neprestano gonili na nove »zapiske« o životu i na uvijek novo pisanje. »Njemu četvrtak ne bi oteo temu za petak«, primjećuje duhovito Jovan Protić. Gradje za crticu, sliku, igru, ili čak i roman, uvijek je imao pred očima: u živom komešanju mostarske čaršije, u sjenci njenih mahala i skrivenih mjesta u njenim baščama, na horizontu hercegovačke zemlje. Dalje nije mogao. »Šta će nam Italija? Šta Venecija, Milan... kod našeg Mostara?«, mislio je naivno i zaljubljeno on i s ponosom isticao svoju intimnu povezanost sa sredinom i poznavanje ljudi o kojima je pisao; naročito ljudi: »Nama, i svakome, najdosadniji su, kaže on u jednom svom osvrtu, oni opširni pripovjedači koji se odviše bave opisivanjem kuća, hanova, brda, dolina itd., jer nas sve ne interesuje toliko koliko — ljudi. Mi u pripovijetkama najviše tražimo osobe, tipove, a kad su pripovijetke iz Bosne, onda tražimo da u njima poznamo Bošnjake, njihov život, navike i običaje njihove...« I u svome djelu on je nastojao da ostvari upravo takvu vjernost životu koji ga je okružavao, a njegovim savremenicima iz te sredine činilo se pokatkad da je u tome išao čak i do fotografskog kopiranja. »Mnoga smo lica njegovih priča u glavu znali: sve su to bili živi ljudi, savremenici, Mostarci«, kaže, na primjer, M. Ćuković, navodeći čak i konkretne prototipove nekih ličnosti koje je Ćorović opisao u svojim pripovijetkama. U toj identifikaciji ne treba ipak pretjerivati, jer je činjenica da su ta lica stavljena u sižetni kontekst pripovjetke koji je stvaran ne isključivo na osnovu neposrednog prenošenja životnih okolnosti nego i u mašti pripovjedača koji teži da im da opštiji životni smisao. Otud je, na primjer »Jovo Šaptač« na diletantskim predstavama društva »Gusle« mogao pisati ne znam koliko predstavki ruskom konzulu u Sarajevo, ali ostati uglavnom smiješan, dok je njegov umjetnički »dvojnik« u priči »Markova ostavka«, i pored besmislenih svojih predstavki, prevashodno tragičan; i isto je tako uvaženi gradonačelnik mostarski mogao biti ne znam koliko smiješan u svojoj zauzetosti poslovima gradnje a da svojim životom ipak ne otkrije paradoks životnih htijenja i naglih i nepredvidljivih obrta života, o kojima govori nesrećni Avdagin kraj u Ćorovićevoj priči o tom junaku. Itd., itd.

Inventivnost ne samo u zapažanju životnih pojava nego i inventivnost u odgonetanju njihovog smisla — sastavni je dio Ćorovićevog pripovjedačkog zahvata. Da se on do kraja ispolji nedostajalo je i vremena i uslova. Život je odviše često bio iznad umjetnosti, umjetnost rijetko uspijevala da savlada komešanje života. Djelo kao cilj bilo je zato uvijek nepredvidljivo i često ispod očekivanog, ali s a m č i n p i s a n j a bio je uvijek podjednako primamljiv. Otud za Ćorovića »pisati nije bila nikakva muka, to je bilo za nj uživanje«, trenuci književnog stvaranja — »časovi odmora«.

KOMENTAR

PREVODIOCI I NJIHOVO PRAVO

SKUPŠTINA SAVEZA KNJIŽEVNIH PREVODILACA JUGOSLAVIJE

BORBA za vlastita prava (zakonom priznata, ali u praksi često zanemarena), nezavidno stanje (pre svega materijalno) prevodilaštva kao veštine i prevodilaca kao umetnika, i neki staleški problemi bile su glavne teme Skupštine Saveza književnih prevodilaca Jugoslavije, održane u Novom Sadu 7. i 8. oktobra. S pravom se očekivalo da će problemska strana prevodilačkog umetništva biti široko zastupljena na Skupštini — naročito s obzirom na tešku situaciju u kojoj se nalazi izdavačka delatnost. Taj radni deo u velikoj meri prevagnuo je nad svečanim, proslavskim delom Skupštine, povezane sa dvadesetogodišnjicom prevodilaštva u novoj Jugoslaviji. Ovoj prigodnoj temi bio je posvećen glavni i uvodni referat, koji je Skupštini podneo dr Slobodan A. Jovanović. Referat dr Jovanovića bio je vrlo zanimljiv, živ i harmoničan sklop činjenica i uopštenjâ — to jest, sadržavao je dovoljno statističke građe da se oceni kao konkretan i ubedljiv, ali ta građa nije ostala štura i neustrojena, već je dr Jovanoviću poslužila kao dobra osnova za ocrtavanje osnovnih vrednosnih linija prevodilaštva u Jugoslaviji (pobuda sa kojih se prevodi, postignutih domašaja, kvalitatavnih propusta, itd.).

Sem tog referata, Skupštini su podneta i tri koreferata o stanju u oblasti prevođenja na manjinske jezike i sa njih — to jest, o prevođenju književnosti najvećih jugoslovenskih jezika na jezike manjina, i prevođenju delâ manjinskih pisaca na jezike većih narodnih zajednica naše zemlje. Jerka Belan podnela je korektan koreferat s obzirom na italijansku manjinu, a Miodrag Kujundžić govorio je o situaciji u vezi sa mađarskom, slovačkom, rumunskom i rusinskom manjinskom prevodnom književnošću; iako je Kujundžić, sasvim prirodno, bio ograničen skučenim mogućnostima jednog kongresnog koreferata, čini se da bi njegov rad znatno dobio u težini uklapanjem u nj većeg broja konkretnih podataka. Najzad, Tači Hilmi podneo je Skupštini veoma dobar koreferat o stanju prevodilaštva unutar ukupne kulturne situacije šiptarske nacionalnosti.

Radni deo skupštine, kako rekosmo, znatno je prevagnuo nad svečanim i referatskim. U toku diskusije, koja je počesto bila veoma živa (pa čak i strasna), jasno se uobličilo nekoliko zaključaka bitnih za dalji rad Saveza književnih prevodilaca i jugoslovensko prevodilaštvo uopšte.

Zapaženo je, pre svega, da je materijalna situacija prevodilaca krajnje nezadovoljavajuća. Prevodilački honorari nikada nisu bili u skladu ni sa troškovima života ni sa primanjima drugih kulturnih radnika, a posle privredne reforme i proishodne ekonomizacije radnih odnosa, a i porasta životnih troškova, taj raskorak još je više uvećan. Dovoljno je napomenuti da prevodilačka nagrada za rad najčešće ne iznosi ni 1% od prodajne cene knjige! Usled toga, nužna je koordinirana akcija Saveza i republičkih udruženja u cilju uspostavljanja realne, razumne i pravične srazmere, s jedne strane između cene knjige i prevodilačke nagrade, a s druge strane između primanja prevodilaca i dohotka drugih kulturnih i umetničkih radnika.

Međutim, materijalno nepovoljna stuacija proširuje se i na prevodilaštvo u celini. Republička udruženja ne mogu razviti delatnosti radi kojih postoje (usavršavanje kadrova, razmatranje stručnih problema, međurepublička sa-

Nastavak na 12. strani

Aleksandar I. Spasić

LIRIKA U PREVODU

Simon Žakmar

SIMON ŽAKMAR je jedno od najzanimljivijih imena mlade generacije francuskih pisaca. Vrlo plodna kao romansijer, za svoj roman »On bdi u noći« dobila je 1962. godine nagradu »Renodo«, koja je jedna od najznačajnijih nagrada u Parizu. Ovog proleća objavila je jednu čudnu i originalnu knjigu, roman, esej, poemu o ljudskom telu — »Eksploracija jednog tela« — koja spada u nekoliko literarnih senzacija u Francuskoj. Ova njena knjiga najzad je vaspostavila onu treću dimenziju u francuskoj literaturi, koja je po poslednjim Kamijevim tekstovima, bila zanemarena u francuskoj literaturi, jer Simon Žakmar u svojoj »Eksploraciji jednog tela« daje telesnosti sav beskraj i svu detaljnost, sa nekom jednostavnošću koja je gotovo izuzetna u modernoj literaturi.

U svojoj drugoj zbirci pesama, Dérive au Zénith«, Simon Žakmar se vraća, posle iscrpnog romansijerskog iskustva, čistom pesničkom postupku, i najbistrijim tokovima francuskog poetskog senzibiliteta.

Posle ovog života

ZGUBLJENI u gustini doba,
nedišljivo vreme,
uzbuđeno dodirom
nekog izdvojenog detalja,
rasparenog, jedinog,
o kome nećemo više znati
da li je predosećanje ili pak
mučno sećanje
(krik ćukova u noćima ledenim,
jadranska gitara, crvene ciglje
nekog kraljevskog mauzoleja na
jednoj livadj Engleske)
naći ćemo li opet sebe?

Za kakvo li dvostruko buđenje
bićemo sposobni?
Kakvom pravom težinom
izmeriti usklađeno
da bismo, na položaju prethodnice,
prešli jednim jedinim zaletom,
jednim jedinim srcem,
sve hladnije plime i oseke
čija nas pena neće više dodirnuti?

Tišina

MISLI divljakuše
reči aromatične i
tišina.

Neka vizija stara
pod oblacima što tumara
ko let avetinjskih štakora i
tišina.

Dah u meni njihan,
rasplamsujući, rasplamsan i
tišina.

Telo (I)

TA mašina
prokleta
muklim udarima
turbina,
nekog motora vavilonskog,
peruanskog, azijatskog,
jedinstvenog,
i udaljenijeg, izgubljenog u mesu
od neke prapotopske istorije;
taj toliko iskonski
točak koji se okreće i koji vuče
sa sobom
sekunde u katakombe
jednog unutarnjeg bezdana;
to telo tučeno, izubijano, umešeno
iznutra gde se sve ukopčava
jedno u drugo,
vezuje se i razvezuje se
iza zatvorenih vrata po
potkožnim, međuzvezdanim
nekim obredima
kojima se slave misterije,
bez nas.

Prevela Lela MATIĆ

IZLOG ČASOPISA

PISU: TVRTKO KULENOVIĆ, RADE BOŽOVIĆ I MILAN ADAMOVIĆ

INDIAN LITERATURE

Za jednu istoriju indijske literature

AUTOR obimnog napisa „Problemi istraživanja u modernim indijskim jezicima" R. K. Dasgupta u jednom delu ovoga veoma kompetentno pisanog teksta razmišlja o sudbini indijske književnosti i njene istoriografije u XIX i XX veku, poredeći njenu situaciju sa situacijom evropske književnosti u istom periodu. „U devetnaestom veku mi smo imali bolje uslove da zasnujemo ideju o jedinstvenoj indijskoj književnosti no što su Evropljani imali uslova da zasnuju ideju o jedinstvenoj evropskoj književnosti. Za četiri stotine godina, od 1500. do 1900, ideal nacionalne države podsticao je nacionalni duh u Evropi, tako da je u početku XIX veka nalazimo iscepkanu u geografske fragmente. Širi i slobodniji duhovi toga doba uviđali su opasnost od sužavanja horizonata i izrekli reči upozorenja. U Engleskoj Metju Arnold, u Francuskoj Sent—Bev, u Nemačkoj Gete. Problem za literarni um evropskog XIX veka bio je kako uspostaviti duhovno jedinstvo bez ujedinjujućih faktora sred njeg veka, rimske crkve, latinskog jezika i katoličke teologije.

U Indiji XIX, veka nisu međutim, učinjeni neki ozbiljniji pokušaji da se dođe do koncepcije indijske književnosti kao celine, zahvaljujući pre težno odomaćenom provincijalnom duhu koji nikada nije mario za široke istorijske perspektive. I ono što nije učinjeno u prošlom veku nije započeto ni u ovom, mada za tim danas postoji više potrebe nego ikada u istoriji, ne samo radi političke stabilnosti nego i zato da se shvati karakter i svrha intelektualnog postojanja celine."

Autor ne zaboravlja veličinu problema koji takav zahtev nameće literarnom posleniku: da bi načinio jednu istoriju indijske književnosti on mora da obuhvati sve što je pisano na sanskritu, na prakritima i naročito paliju, na današnjih 14 nacionalnih jezika Indijske unije, obuhvatajući pri tom i one manje jezike koji tim brojem nisu obuhvaćeni. Za pojedinca to je bezmalo neizvodljiv posao, pa kad bi se čak i našao čovek takvih sposobnosti da može sve ove jezike i literature da poznaje i obuhvati, ono što bi on proizveo bio bi u najboljem slučaju literarni bedeker koga bi se mnogi ozbiljni literati s dosta prava odrekli.

Mada nas Kvintilijanova „Institutio Oratoria" vodi u prilično daleku prošlost, prava književna istoriografija je u suštini moderna nauka, ne starija od štamparske mašine i od novina. U Indiji je ona još neuporedivo mlađa i prvim ozbiljnim pokušajem u tom smislu autor smatra pet eseja o indijskoj književnosti u „Temeljima indijske kulture" Aurobinda Goze. Istina, ne sme se zanemariti doprinos Evropljana kao što su bili Veber, Maks Miler i Kit, ali se mora napomenuti da su se oni bavili gotovo isključivo sanskritskom književnošću dok je moderna indijska književnost ostajala izvan domena njihovog interesovanja, pa čak je i u odnosu na sanskritsku književnost njihov interes bio prvenstveno filološki, gramatički i leksikografski, a tek po tom, eventualno, literarni. Zato se može s pravom tvrditi da indijski literarni poslenici koji se bave modernim indijskim literaturama ne duguju ništa Evropljanima i ne mogu kod njih naći nikakvu podršku. Ono što su Evropljani učinili bilo je ili sasvim fragmentarno ili, još gore, uopšteno posredstvom opasne površnosti i na najnižim nivoima literarnog obrazovanja. U „Istoriji indijske književnosti" H. H. Gouena, objavljene pre tridesetak godina, postoje katastrofalne pogreške kako u pogledu nepoznavanja, tako i u pogledu pogrešnog tumačenja fakata. Ono, međutim, na što indijski književni istoričar treba da se osloni u svome radu su principi književn: istoriografije onakvi kako su teorijski obrađeni ili praktično primenjeni u delima evropskih autora. To je ono mesto gde se indijski književni istoričar ne može osloniti na indijsku tradiciju, jer ma kako sanskrit bio bogat u gramatici, filologiji, retorici, poetici i prozodiji, čitava njegova kultura pripada jednom starom, dovršenom i zatvorenom svetu i provalija između njega i modernih indijskih jezika je nepremostiva. Tu on mora da traži podršku u evropskoj tradiciji koja je u glavnim crtama neprekinuta, jer je moderni istoričar književnosti u Evropi, započinjući svoj posao, sasvim umesno mogao da se posluži antičkim instrumentima i prosedeima. Tek pošto se ovi principi savladaju, mogućno je pokušati uspostaviti neku vezu između njih i poetike sanskrita. U tom smislu univerziteti mnogo mogu doprineti stvaranju jedne ozbiljne istorije indijske književnosti putem istraživačkog rada i doktorskih disertacija, ako bi se u toj oblasti napustio tradicionalni način gledanja na stvari, ako bi se manje „istraživalo" a više mislilo. **(T. K.)**

AL RUWAD

Arapsko pozorište u Libiji

AVGUSTOVSKI BROJ libijskog časopisa Al ruwad (Pioniri) posvećen je pozorištu. Od više članaka u vezi sa tom temom, najinteresantniji su „Libijsko pozorište između juče i danas" i „O savremenom teatru, Samjuelu Beketu i pozorištu „apsurda" od Nedžmu al Dina Galiba al Kejba. Takođe su interesantne i studije o grčkom klasičnom teatru i Čehovljevom „Ujka Vanji". Pored odlomaka iz drama savremenih libijskih pisaca, tu je i kraća jednočinka ranopreminulog i talentovanog libijskog književnika Halife al Tekbalija.

Pozorište, u današnjem smislu te reči, nema veliku tradiciju u Arapa. Zapravo ono se tek danas afirmiše, mada ga još uvek nemaju sve arapske zemlje. Najrazvijeniji pozorišni život ima UAR. Dramskih pisaca je takođe vrlo malo, a drama se počela pisati tek početkom ovoga veka (Egipćanin Ahmed Šavki, Sirijac Džirdži Zejdan). Pisci su se, uglavnom, ugledali na evropske dramske pisce, i često samo prerađivali njihova dela. Tek pojavom Tevfika al Hakima drama dobija nešto u originalnosti i kvalitetu. Danas već ima dosta pisaca koji su se posvetili ovom književnom rodu. Legende, predanja i istorijski događaji su najčešći sižei i današnje arapske drame.

Ipak, ne može se reći da su Arapi u ovoj vrsti umetnosti bez ikakve tradicije. Još davno, pre otprilike 700 godina, u Arapa je bilo popularno „pozorište senki", koje je do njih, verovatno, doprlo iz Kine. Mnogi putujući glumci kretali su se pustinjama i dolinama, prikazujući uz oskudnu svetlost šterike igru senki, propraćeni odgovarajućim komentarom.

Pored već ranije iznetih karakteristika arapske drame, treba istaći da je ona, uglavnom, lirsko-epskog karaktera. Više je narativna, nego životna i impresivna. Često je statična u radnji i nevešto kom ponovana. Ali savremeni pozorišni život Evrope i Amerike nije mogao da mimoiđe ovaj deo sveta, u kome se trenutno vode žučne diskusije oko budućnosti arapskog teatra: odlučiti se za tradiciju i realizam ili biti moderan?

Nedžmu al Din govoreći o „pozorištu apsurda" pita se da li ono znači „samo bolesne izlučine, beskorisna i besciljna igra radi igre"? Po autorovom mišljenju, međutim, cela zabuna nastaje oko reči, koje svojom nedorečenošću u značenju i tumačenju izazivaju neke tajnovitosti, nedokučive na prvi pogled. Ali u rečima je, u stvari, snaga ovog pozorišta, jer baš u tome što one u prvi mah izgledaju tako neobične, zapravo nelogične, jeste i lepota i snaga ovog teatra. Ali često su te reči, treba priznati, samo obična teatarska tehnika, kraće rečeno — opsenarstvo. U arapskom svetu ovo pozorište je odskora poznato, jer ne treba zaboraviti da je, recimo, prva prava pozorišna predstava u Libiji održana tek 1935. godine. Dotle, a i kasnije, sve do danas, to su mahom bili samo pokušaji pozorišnih amatera, entuzijasta. Tek dobijanjem svoje zgrade i otvaranjem Pozorišne akademije, kao i finansiranjem od strane libijske vlade, pozorišni život Libije mogao je konačno stati na noge. Slično je i sa teatrima u ostalim arapskim zemljama.

Sa malo iskustva u toj umetnosti i „tradicionalističkim" shvatanjima, Arapi su nužno morali da prihvate realizam, a posebno metodu Stanislavskog. To je, s obzirom, na društveno-istorijske prilike sasvim shvatljivo i opravdano. Stoga je razumljivo što je prva predstava savremene avangardne drame izvedena u „Mesrehu al Džibi" (Džepno pozorište) u Kairu „delovala kao atomska bomba". Od tada počinje još žešći sukob između dvaju protivničkih grupa: „realista" i „avangardista".

Dr Muhamed Mendur je naj žešći protivnik pozorišta apsurda. Među kritičarima ima dosta istomišljenika. On proriče ovom pozorištu brzi nestanak sa dasaka, „jer je njemu protivnik život sa večito prisutnom nadom i obnavljanjem, i jer je ono suprotno željama stvarnog života".

Glavni pristalica ovog teatra je dr Rešid Ruždi. On tu mači da je ovo pozorište „odbrana od procesa, kao što su moderna poezija i moderne umetnosti". Takođe pobija stav da ovo pozorište znači umetnost radi umetnosti, i tvrdi da je to umetnost koja je u službi apsolutne istine, a ne odnosne istine. Postoji i jedna treća grupa, koja se slaže sa tradicionalistima da je u pitanju samo igra, a ne životno pozorište. Ipak, razlike postoje, pošto oni tu reč „igra" tumače na više načina. Nedžmu al Din završava članak da će vreme najbolje pokazati zablude kritike i kritičara, i ko je bio u pravu.

Ove diskusije će svakako koristiti i teoretičarima i piscima, ali ne treba zaboraviti da je arapska (libijska) pozorišna publika mlada, još nedovoljno stasala i da se o tome mora voditi računa, jer pozorište živi od publike. A već sada se oseća jedan problem (u UAR-u): da publika beži od „ozbiljnog" pozorišta i hrli na predstave komedije, čiji repertoar često više liči na kabaretski, nego pozorišni. A ne treba zaboraviti, da i pozorište, kao i sve umetnosti, treba da budu nosioci prosvećivanja i oplemenjivanja ljudi.

R. B.

TÜRK DILI

Film i pozorište

IZMEĐU FILMA i pozorišta postoje znatne sličnosti. Ovo priznaje i Gurkal Ajlan ali se ipak odlučuje da čitaocima najnovijeg broja ovog časopisa podvuče razlike između ovih dveju vrsta umetnosti.

I film i pozorište vrše velik uticaj na narodne mase. Ali, svaki od njih uspostavlja vezu sa gledaocem na drugi način. Tako u bioskopu ne postoji direktna veza između glumca i gledaoca. Ukoliko gledalac želi da pohvali ili osudi neki potez glumca, njegova reagovanja se razbijaju o beli zid koji nazivamo filmskim platnom. Gledaočevi povici nisu, dakle, u moći da utiču na igru glumca sa filmske trake. Sve to ukazuje da gledalac i film ne čine integralnu celinu.

Umesto dvodimenzionalnog platna sa likovima ljudi i predmeta u pozorištu imamo trodimenzionalnu arenu. Svejedno gde je arena postavljena, bilo to u sali ili na otvorenom prostoru, gledaoci imaju pred sobom ljude od krvi i mesa sa kojima uspostavljaju direktan kontakt i svojim reagovanjima uspevaju da utiču na samo izvođenje komada. Pozitivna reagovanja gledalaca ohrabruju glumca dok mu negativna reagovanja pružaju šansu da na vreme ispravi nedostatak. Tako pozorišna publika vrši funkciju izvesnog kritičara još za vreme izvođenja samog dela što svedoči o organskoj vezi između gledaoca i pozorišta. Gledalac makar i minimalno učestvuje u igri.

Filmski glumac ulaže daleko manje napora za pripremu jednog filma nego pozorišni glumac za pripremanje jednog komada. Za vreme snimanja on ponavlja samo neuspele scene. Snimanje je samo po sebi inače iseckan posao što znači da se od filmskog glumca ne zahteva mnogo uživljavanja u ulogu a isto tako ni mnogo učenja napamet. Njemu je dovoljno da ponavlja reči suflera a ukoliko, pak, nije u formi može komotno da ponovi scenu. Međutim, glumac u pozorištu ne može za vreme predstave da stane i kaže prisutnima: „Dozvolite da ovu scenu odigram ponovo". Osim toga, pozorišni glumac mora da neprekidno jedan ili dva sata provede na pozornici, mora da zna celu ulogu napamet, mora maksimalno da se uživljava u svoju ulogu i to 1—4 puta dnevno u trajanju nekada i od čitavog meseca.

Dok je u pozorištu predstavu moguće pre svakog davanja korigovati, dotle se film odlikuje svojom definitivnom i neelastičnom strukturom. Filmska predstava je fiksirana jednom za svagda. U njegovoj izradi učestvovala je stručna ekipa, bez glasa publike. Kasnije, kada film napokon izađe pred njega gledalac nije u mogućnosti da ga vrati na doradu.

Film, nadalje, zahteva i od gledaoca blaži napor i manje udubljivanje. Tu režiser i snimatelj obavljaju jedan deo gledaočevog posla koristeći se pri tome kamerom koja se javlja u ulozi posrednika između gledaoca i objekta. Kamerom se menjaju dimenzije likova ili se, pak, skreće pažnja gledalaca na one detalje koje njih dva smatraju da mu treba „podcrtati". Sve ovo u pozorištu nije moguće. Tamo režiser, snimatelj i glumci imaju mnogo manje moći da utiču na gledaoca.

Čovek se u bioskopu nalazi u nekoj vrsti iluzije. Gubi osećaj za svakidašnje vreme i počinje da živi u filmskom vremenu. Režiser vlada salom i vreme koristi kako hoće. Filmska tehnika je daleko bogatija od pozorišne. U isto vreme u pozorištu nije mogućno dočarati čak ni najobičnije putovanje a kamoli automobilske trke, sudar dveje armija ili dvostruku ulogu glumca u istoj sceni. Uopšte uzevši, radnja koja se dešava na raznim mestima ili se sastoji iz heterogenih slika vrlo teško se aranžira na sceni. Takvi su najčešće epski komadi. Isto tako ni dekor pozorišta nije moguće uporediti sa dekorativnim mogućnostima filma. **M. A.**

IZ KOČIĆEVE PREPISKE

U »POLITICI« OD 14. AVGUSTA 1966. objavio je Ž. P. Jovanović neke detalje iz prepiske između Petra Kočića i dra Jovana Cvijića poslije Kočićevog izlaska iz tuzlanske tamnice u kojoj je bio zatvoren u vrijeme aneksione krize, 1908. godine. Jovanović navodi da je Kočić po izlasku iz tamnice 1909. godine otišao „na odmor u svoj rodni kraj Zmijanje, selo Stričići" i da je odatle pisao Cvijiću i molio ga za „Uputstva" jer je želio da prouči Zmijanje antropogeografski. Cvijićevo pismo kao odgovor Kočiću, u kome mu obećava pomoć i podršku, datirano je iz Beograda 4. maja (vjerovatno po starom) 1909. godine.

Ubrzo poslije toga, u mjesecu junu iste godine, Kočić je boravio u Banjoj Luci. Odavde je nastavio prepisku s istaknutim kulturnim i naučnim radnicima. Jedan od njih bio je i dr Karlo Pač, poznati naučnik, osnivač i upravnik Instituta za istraživanje Balkana u Sarajevu.

Pač je pisao Kočiću 14. juna 1909. Iz Kočićevog odgovora Paču, datiranog 17. juna 1909 u Banjoj Luci, može se razabrati, pored ostalog, da je Pač imao namjeru da pridobije Kočića za saradnju. Ali u tome nije uspio. Kočićevo pismo glasi:

„Veleučeni Gospodine,

primio sam Vaše mnogo cijenjeno pismo od 14. VI o. g. Vaše priznanje kao jednog odlična naučenjaka, da sam svojim površnim prikazom Kečetovih „Istoriskih Uspomena" učinio nešto za proučavanje prošlosti Bosne i Hercegovine, i suviše je laskavo i od moje strane ničim nezasluženo. Ovo, veleučeni Gospodine, izvolite uzeti ne kao običnu frazu lažne skromnosti, nego kao moju stvarnu i istinsku ispovjest. Možda će Vam biti u nekoliko i poznato, da se ja poglavito bavim lijepom književnošću, te prema tome ne osjećam u sebi ni najmanje sposobnosti, da bih mogao stupiti među Vaše vrijedne i učene saradnike. Ja se samo kao amater interesujem prošlošću svoje Otadžbine kao i svaki čovjek, kome je draga njegova rođena gruda, i koji istinski želi da dozna pravu i ničim nepomućenu istinu o prošlim događajima.

Prema Vašem traženju šaljem Vam „Jazavca pred Sudom" (izd. VII). Mnogo žalim što nemam pri sebi drugih svojih radnja, ali ću biti slobodan da Vas uputim gdje bi se eventualno mogle dobiti. To su sve omanje pričice i izašle su pod naslovom „S Planine i Ispod Planine" I, II i III sveska, pa mi se čini da bi se jedino mogle nabaviti u knjižarnici *Svetislava Cvijanovića, Biograd, Knez Mihajlova ul. 15.*

Primite, veleučeni Gospodine, izraz odličnog poštovanja.

Petar Kočić"

Iz Kočićevog pisma vidi se u prvom redu skromnost koja resi ovog našeg velikog književnika i čovjeka. Ali kroz njegove retke može se nazreti još nešto. To je Kočićev dosljedan stav prema politici austrougarskog okupatora u Bosni i Hercegovini, koja je sprovođena i na naučnom planu, i u čemu je dr Karlo Pač kao Austrijanac i rukovodilac jedne naučne ustanove sa specifičnim zadatkom imao važnu ulogu.

Hajrudin Ćurić

Radovan
PAVLOVSKI

GRNČARI

VIRČICI VODE u staklenom kamenju
Vrte se s mojim likom
Ne poznaju me više u rodnom kraju
Ko zna što sam zgrešio pred zemljom
Kako da opravdam taj zločin vode
Što nosi nepravdu Flori
I teče s dečijim rastućim plačom

Niti voda njiše moj duh
Niti moj duh njiše vodu
To je tren kada raste
Biljka s našim zagrobnim životom
Za mnom plače a zašto plače zemlja
Oblik da joj dam I zato
Ne dodirujte rukama
Moje razmnožene misli o zemlji grnčarskoj
Što puni jesen prazni glad
Moje napaćeno kraljevstvo skitanja
Mene i moju ljubav neka otkrije
kao pijano produženje zemlje

Koju prošlost da oživim
da ratujem
U koju pećinu da skrivam greh ne znam
Koje buduće vreme da odaberem za bekstvo
S mojom harfom
U koje podzemlje da siđem i pevam
O grnčari

Zelena zrna grožđa
kotrljaće se s našim likovima svečanosti
Sve dok ne postanemo
Pijano produženje zemlje.

* * *

ŠTA MI PREDSKAZUJE tvoja crvena boja
Predvečerje u kojem ću zaklopiti oči
I ljubeći te
tražiću te s unutrašnjim suncem
Koje mi predskazuje
tvoj odlazak što ostavlja vez od potajnih znakova
Buru od koje ne ostade kretanje u kamenju

Leptir

PEĆINU OD BOJE što leti
ne dodiruj rukama
Na njenim krilima
Umire jedno nežno vreme
Mač plodnosti se diže
Uproleće
vraća se izgubljena snaga
i kao leptir
nad ispucanom zemljom me vitlaju.

Most

PO MENI OPROSTAJNO kaplju magle
Svetlosni prst groma pokazuje put
Oj devojko
da napravimo od srca udicu
i da ulovimo mesec
i da zaspimo tamo
gde zraci zonu
Tečnosti za nepoznatim svetom zvone
Slomi se moste
Da otplovimo kroz klisuru tvoga eha.

Čežnja

U TIHOM PREDELU
kidaju me strasti

Bubanj sa zlim duhom u sluhu mi se vrti
Nebo mi želi san
Zemlja nesanicu O tkalje
istkajte sunce
i moje srce na razboje
valjda veselo će mi biti odevena duša
Iz neba bez podrške sveta gledaj
ptica na krst sleće
Progone me čežnjive oči
Bio sam kraj mora
Nikakve nežnosti
Reč — putanja bolna
u srcu je crna
Usred jata ptica
gubim li svoju ljubav
ili ostajem u ovom vremenu

Kradljivac ploda

STABLO stvaraj talase
Koren će mi otploviti u drugu zemlju
Nebo mesto mene
Tebe celiva moja ptica
Ljubav telo u pesmu pretače
Ja isto tako nisam sposoban
Da preinačim sudbinu bogova
Razdaniću se kao dan
I potrčaću za nekim skitničkim cvećem
Srce će mi se saplesti o paučinu.

Žena

ONA JE
Šator za noćivanje muških cvetova
Noćni napev mojeg postanka
Pohod moje snage je tamo
Gde je Ona još od Troje
Krila svoju slatku tajnu

Bez našeg milovanja ne bi bilo mora
Niti bi se kovali prsteni od meteora
Niti bi bili naslikani u otrovu usamljenosti

Nakon brodoloma kao zalutala svetlost
tražim njene oči
Odiseja moje ljubavi
Odzvanja
U njenim dolinama.

Cigani

RASTRKANI kao tamne kapi kiše
U žezi
Nit crkvu za molitve
Nit državu za rat imaju
Za druge mač su iskovali
Za sebe su pesmu usamljenu ispevali
A onog što najlepše među njima peva
Za svoga vladara su izabrali.

Povratak kući

VRAĆAM SE
Svoju reč da zakopam pod zemljom
Ćuteći da otputujem
Ne prekidaj igru svojih kćeri
Da bi im govorila
U zelenom obruču šume
Navratih
Da razmenimo dve tri reči
Prozor da otvorim
Na mojoj kuli od uzdaha.

* * *

UMOTAJTE
U crna platna zvona
Iz slomljenog srca
Izvire
Vodopad lepote

Spustite sunce
Da uzmem
tamni deo vida

More puni
Prazni krčag od suve zemlje.

Pelivani

IZ SNA poleću
Kao čista svila energije
Gonjeni od leleka krvi
Odasvuda vire sa zapaljenim bakljama

Koliko je teško
Da se održava ravnoteža sa nebeskim telima
I da se peva

Ja radim ono
Što su zaboravili da urade bogovi
Pri postanku sveta nisam pobegao

U duši sam se video viši od planine
I razbih
Taj splet reka
U plod.

Napomena:

Izbor pesama je iz najnovije zbirke poezije »VISOKO PLADNE« — (»Visoko podne«), makedonskog pesnika Radovana Pavlovskog koju je nedavno izdalo izdavačko preduzeće »Kočo Racin« iz Skopja. Pesme je odabrao i preveo BRANKO KARAKAS.

PRIČA »KNJIŽEVNIH NOVINA«

RIČARDO SIDERO grof od kritike

Ljubiša
MANOJLOVIĆ

NA OSTRVU KARNOSU, koje je celo nekad, u stara vremena, bilo jedno kraljevstvo, neodoljivo me privlačila stara ostrvska prestonica, drevni grad koji se takođe zove Karnos. Dok su se drugi brčkali u moru ili pržili na vrućem pesku da bi, za svoje pare, upili u kožu što više skupog sunca, ja sam se zabijao među senke oronulih zidina. U tim ostacima pokušavao sam da nađem i povežem podatke o jednom bivšem životu. Svesrdno mi je pomagao Rok, starac sa crvenom gusarskom maramom preko levog oka. Taj se inače izdržavao čitajući turistima sudbinu iz zvezda.

— Vas čeka velika sreća, gospodine, jer ste rođeni pod... — započeo je pri našem prvom susretu.

— Dobro, Rok, evo odmah koliko ta laž staje, ali skuplje plaćam istinu — pokazao sam prema zidinama Karnosa.

— Kad bi još i nju čovek znao! — mudro se nasmejao Rok onim svojim jedinim okom. — Tu je zakopano strašno blago, na pet mesta, a ja ni o jednom od njih pojma nemam, verujte mi na časnu reč, gospodine, inače bih bio bogat kao grof Osica.

O Roku su mi svi ispričali da je poslednja bitanga, prevarant, i ja mu zato na reč ne bih smeo verovati; krajevi njegovih rukava, iskrpljeni laktovi i šešir probušen na dva, na tri, na četiri mesta bili su, međutim, dovoljno ubedljivi.

Rok mi je najpre pokazao ostatke desetak crkava, znak da su ljudi ovde uvek mnogo očekivali od boga.

— Ja se još samo u njega uzdam — rekao je Rok. — Nadam se da će mi on jednom doći u san i reći: »Rok, stara rđo, zlato je zakopano između sedam omorika severozapadno od groblja, Rok!« Tada ću početi da kopam, i biću bogat kao grof Osica! — pokazao je obe ruke, smežurane, gladne, ali i bez najmanjeg žulja.

Vodio me Rok i od jednog do drugog bunara u Karnosu, dobro očuvanih, jer je svaki od njih tesan iz celog komada tvrdog kamena, pa zubić vremena ni za pet stoleća nije skoro uspeo da ih gricne. Na njima se lepo čitaju godina izrade i sekira, znak grada Karnosa. Rok je dizao teški kameni poklopac sa svakog od tih bunara i vikao kroz otvor:

— Je li tu blago?

Odozdo, iz vlažnog mraka, svuda odgovor:

— Blago!

— Šta sam rekao, gospodine?

— To je već sedmi bunar koji tako odgovara, a blago je, kažete, samo na pet mesta, Rok.

— Samo na pet.

— Dva bunara sigurno lažu, Rok.

— A kad bih znao koji govori istinu, sišao bih... Ili bih se ugušio ili bih postao bogat

kao grof Osica, gospodine... Grof Osica?... Ko je bio grof Osica? Šta, posle kraljevih, nisam vam pokazao najsjajnije dvore u Karnosu?... Ovuda, gospodine, između ovih smokava... Berite ih slobodno, inače ih grof Osica više ne bere.

Kroz lišće blesnuše zidovi od mermera, kao onaj od koga su građene crkve. Goli zidovi bez krova držali su se čvrsto i izgledali novi, iako je natpis na njima govorio da su podignuti još 1438. godine. Između njih su takođe izrasle smokve, a usred smokava se beleo još jedan bunar, veći no svi drugi koje mi je dotle pokazao Rok, i raskošnije klesan. Na njemu takođe urezana sekira, a pored sekire još jedan znak: osica. Ispod osice godina 1438.

—... Blago? — vikao je u bunar Rok.

—... Blago! — odjekivalo je iz dubine.

Znak osice se nadnosio i iznad otvora koji je nekad predstavljao dvorsku kapiju. Ta osica je bila izvajana u veličini ovećeg jastoga i u njoj je bilo nečeg pretećeg.

— To je plemićki grb moćnog grofa Ričarda Sidera, kod koga, mogu vam reći, nije bilo trte-mrte, nego što na um to na drum. Svako je krio oči kad na plemićkom saboru uzme reč grof Ričardo Sidero, jer taj nikoga nije brenovao, a niko nikad nije bio siguran da grof Sidero neće tog dana baš njega zeznuti. Sam kralj Ekvinocio je drhtao kad progovori Sidero, neće li i njega ujesti ta osica od grofa... Grof Ričardo Sidero bio je tako ljut kritičar da je svaki čas voleo da opali po koju strelicu kralju uz nos... I vidite vi, gospodine, kakve je dvorove taj grof Ričardo Sidero Osica podigao, kako je u to staro doba kritika, reći ćemo, bila poštovana i nagrađivana, a ne... Ja danas posranom krčmaru Mariju ne smem reći da prodaje kiselo vino, gospodine, a Ričardo Sidero Osica mogao je i kralju oca i mater skresati. Takav je bio grof Ričardo Osica i takva su to vremena bila, gospodine. Mogao si biti uočljiv koliko ti duša hoće, od toga si samo sticao više časti i masti... Ričardo Sidero Osica je bio svima ris, ali svojoj ženi nije. Prema ženi je bio kao golub, stalno je gugutao nad njom. Kad mu je umrla, odlazio je na njen grob i na njemu ležao potrbuške... Ne lažem, to u crkvenoj knjizi piše...

— Baš u crkvenoj?

— Da, tamo je o Ričardu Sideru Osici sve zapisano, mada ja, razume se, znam i više, jer je moga dede ded, pa njegovoga dede ded, i još četiri puta tako do onog mog dede koji je jeo bogu dane kad i grof Ričardo Sidero Osica svoje smokve, taj ded je sve to svojim očima video, gospodine, tako da vi ovo sad slušate iz prve ruke.

Stari Rok se slatko smejao, shvatajući sve to kao jednu igru koja, zato što nije lišena i takvih pojedinosti, zaslužuje dvostruku napojnicu. Ali ja sam stvari uzimao ozbiljnije. Dovodila me do uzbuđenja svaka sitnica koju saznam o životu najvećeg kritičara i bundžije starih karnoskih vremena. Polazeći dalje, okrenuo sam se više puta da ponovo vidim ogromnu, strašnu osicu od mermera s urezanom godinom 1438.

Zašli smo na groblje gde je, u Karnosu, najviše sačuvanih starih natpisa. Kod grobljanske kapije bio je i grob Ričarda Sidera Osice. Godina rođenja 1402, godina smrti 1473, što znači da je, i po izgradnji blistavih dvorova, ljuti ris poživeo još koju deceniju.

Kraj Ričardovog groba nekoliko drugih nadgrobnih kamenova. Grof Karlo, rođen otprilike kad i Ričardo, ali iščilio 1438. I grof Viktor, takođe Ričardov vršnjak, ohladio se, kao i Karlo, 1438. Još jedan iz iste klase grofova, grof Teodor, 1438. otišao bogu na istinu.

— To su najbolji prijatelji grofa Ričarda Sidera Osice, ali njihovi dvorovi nisu sačuvani — objasni mi Rok.

— Zanimljivo, poumirali svi 1438. godine!

— Te godine je ovde proždirala ljude malarija, Karnašani su jedva noge vukli...

— Ali to je 1438 godina kad je grof Ričardo Sidero Osica sagradio najveći dvorac u Karnosu... Kako vi to objašnjavate, Rok?

— Vi kao da nešto sumnjate? Kakvog bih ja računa imao da vas radim, gospodine? Rok nije imao takvog računa.

— Ljudi lažu i iz neznanja, dragi moj Rok.

Hteo je da mi okrene leđa, pa da se sam nosim sa svojim traženjem dlake u karnoskom jajetu. Ali to nije bilo teško sprečiti. Gladeći bradu velikom plavom novčanicom, Rok je došao na ideju koja je čak vredela tolikih para:

— Ama, šta vi slušate jednu matoru budalu da vam koješta lupa?! Zašto vi kao učen čovek ne biste lično ždraknuli u crkvenu knjigu, gospodine?

Knjiga koju je Rok zvao crkvena bila je jedna u crkvi brižljivo čuvana hronika grada Karnosa, iz pera starešine manastira, šesnaesto stoleće. U njoj sam našao i odeljak o grofu Ričardu Sideru Osici. Doista stoji da je bio vrlo rečit i uočljiv grof, tresli su se zidovi kad uzme reč na plemićkom saboru. Grof je zbog svoje slobode i otvorenosti uživao veliko poštovanje ostale vlastele, pa je od njega veoma zazirao kralj Ekvinocije, koji je tada vladao ostrvom. Godine 1438...

Napregao sam pažnju da odgonetnem sve sledeće reči latinskog jezika... Godine 1438. stajalo je doslovno u knjizi, spremala se pobuna protiv kralja Ekvinocija, u koju je bio umešan i grof Ričardo Sidero kao kolovođa. Po ranijem dogovoru, na saboru vlastele, protiv kralja Ekvinocija su se izjasnili grofovi Karlo, Viktor i Teodor, a na kraju je trebalo da uzme reč grof Ričardo Sidero i zatraži kraljevo svrgnuće. Kad se najzad popeo na govornicu, i kad su sve oči bile okrenute prema njemu, gromoviti govornik je mahnuo rukom.

— Kako ti kažeš, Ričardo, tako ćemo postupiti. Kažeš li da, oboričemo kralja Ekvinocija! — vikala je vlastela, dok je sam kralj Ekvinocio već gledao da zbriše u kakvu mišju rupu.

Grof Ričardo Sidero i dalje ne reče ništa, ne ošinu nijednom od svojih uobičajenih munja, ne raspali nijednim svojim gromom. Samo je dalje odlučno, i sve odlučnije, sa licem punim gneva, mahao rukom levo-desno. To je značilo: ne! Pobuna je time bila presečena, posle čega kralj Ekvinocio učvrsti svoju vlast, podižući često vešala, a ne sazivajući do svoje smrti više nikakve sabore. Grofovi Karlo, Viktor i Teodor prvi su visili, dok kralj polovinom svoga imanja nagradi vernog grofa Ričarda Sidera, koji te godine sagradi veličanstven dvor i, umesto buba-mare, uze osicu za svoj novi plemićki grb. Otada se on u svim poveljama spominje kao najbogatiji grof ostrva Ričardo Sidero Osica.

Ne piše više ništa, to je sve. I to je uglavnom dosta.

— Jedino mi još nije jasno, Rok, zašto je tek tada uzeo osicu kao grb; više bi pristajalo da je to učinio ranije.

Rok je za kratko vreme s očajanjem ćutao na suncu. U stvarima grada Karnosa on ne voli da pitanja ostaju bez odgovora. Najzad se prenu i dade objašnjenje koje iz njegovih usta i sada možete čuti ako posetite Karnos i zamolite starca da vam pokaže gradske znamenitosti:

— ... Baš tog trenutka kad je grof Ričardo Sidero otvorio usta da kralju Ekvinociju potpraši tur, odnekud nalete osica i ujede grofa za jezik... Najednom više nije mogao reći ni »a« nego samo »e«... Osica mu je sačuvala život i donela grdno blago... Samo, šta mu je to kad se celog života posle kralju Ekvinociju uvlačio u šupak... Omekšao je kao pita i nije smeo nikad više da pisne... Drao se samo kao poslednja baraba na svoju ženu i, kad je mučenica umrla, on joj se još popišao na grob.

Sava
JOKIĆ

KAZNA

HTEO SAM jednu želju da stvorim
tog divnog leta sa puno strava
jesen je pristizala
dani umirali
odustadoh
u nedostatku materijala

I tih je dana
sunce ostavilo svoje tragove na usamljenom stenju
sutoni pristizali
dok mesečeva sela svetlucaju ka bescenju
mesec se nije pojavio
Namerno sam ga izostavio u pesmi.

KNJIŽEVNE NOVINE

intervju intervju intervju intervju intervju intervju intervju intervju inte

O prevođenju

DRUŽE DUDAŠ, vi ćete boraviti u Jugoslaviji tri meseca, kao gost Komisije za kulturne veze sa inostranstvom, Saveza prevodilaca. Šta vas posebno interesuje u našoj književnosti i šta biste voleli za to vreme da upoznate?

VRLO MI JE DRAGO što sam se mogao odazvati ovom pozivu, jer ću ovako biti u mogućnosti da na izvoru upoznam savremenu jugoslovensku literaturu.

POZNATO NAM JE da ste vi u Mađarskoj jedan od najrevnosnijih prevodilaca naše literature. Šta vas ili ko vas posebno interesuje u toj književnosti?

PRE SVEGA LIRIKA, i to savremena jugoslovenska lirika. Kako sam za razne antologijske izbore prevodio brojne vaše liričare imam dosta širok uvid u zbivanja u vašoj poeziji, no taj krug poznanstva želeo bih da proširim i da produbim i ličnim kontaktima, kao i najnovijim ostvarenjima jugoslovenskih liričara, među ostalima, Miodraga Pavlovića, Stevana Raičkovića, Tanasija Mladenovića, Ivana V. Lalića (od koga sam ponajviše preveo), Dragana Kolundžije i drugih, a iz hrvatske poezije Goloba, Danijela Dragojevića, Mihaljća, Gotovca. Jasno, sem njih želim da upoznam i pesnike koji su mi dosad bili manje poznati i nedovoljno pristupačni zbog jezičkih poteškoća; ovde misilm na slovenačke i makedonske liričare.

VI SVE UPRAVO dovršili prevod Lalićevog romana »Lelejska gora«, što nam dokazuje da se vaše interesovanje ne svodi samo na poeziju.

POSEBNO ME RADUJE što sam ja preveo Mihaila Lalića, pošto ga smatram jednom od najznačajnijih ličnosti savremene jugoslovenske proze. Po meni, »Lelejska gora« je sinteza svih književnih kvaliteta tog vašeg velikana, kvaliteta koji su prisutni i u ostalim njegovim delima, no koja u ovom remek-delu dolaze do potpunog izražaja. Mišljenja sam da će iz tog romana mađarska čitalačka publika naslutiti više iz zamršenog kompleksa događaja za vreme NOB-a, nego iz svih dosad prevedenih jugoslovenskih romana koji se odnose na to razdoblje.

KOJE STE ROMANE dosad preveli iz savremene jugoslovenske književnosti?

DA NAVEDEM SAMO NEKE od njih: Ćosićeve »Korene«, Davičov roman »Beton i svici«, »Usamljenike« od Šegedina, Konstantinovićev roman »Čisti i prljavi«, a sada prevodim »Baštu, pepeo« Danila Kiša.

OVAJ BOGAT prevodilački bilans, čak i ovako fragmentarno, pokazuje da je vaše interesovanje za jugoslovensku književnost počelo još ranije.

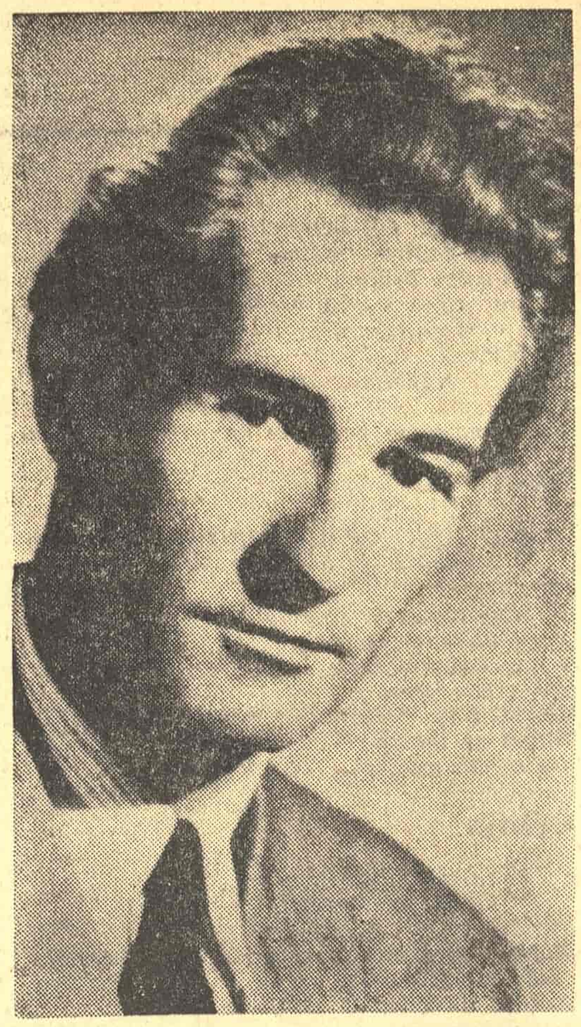

DA, VEĆ KAO STUDENT počeo sam da prevodim iz jugoslovenske lirike: Dučićeve »Plave legende«, Krležu, Tina Ujevića, Krkleca i druge, a posle oslobođenja dao sam prevode Krležine dramske trilogije (»Gospoda Glembajevi« — »Leda« — »U agoniji«), kao i Nušića, Obrenovića, Lebovića, Ivanišević i drugih dramskih pisaca. Pošto je interes peštanskih pozorišta za jugoslovensku dramu izuzetno snažan, naročito posle uspeha Krležinih komada na peštanskim scenama, želim da svoj boravak kod vas iskoristim da bih pobliže upoznao dramsku produkciju vaših savremenih autora.

Razgovor sa Kalmanom Dudašem

intervju intervju intervju intervju

BEZ SUMNJE, vi biste mogli da preporučite pažnji naših izdavača neka dela za koja smatrate da bi mogla da reprezentuju savremenu mađarsku literaturu.

MIŠLJENJA SAM da bi prevodi iz lirike Lajoša Kašaka, Đule Ilješa, Milana Fišta mogli isto tako da zainteresuju jugoslovenske čitaoce kao što je to bio slučaj i sa izborom iz lirike Šandora Vereša koji je tu nedavno izišao u izdanju novosadskog »Foruma«, u prevodu Karolja Ača i Ivana V. Lalića. Od mlađih mađarskih liričara smatram interesantnim pojave Ferenca Juhasa, Lasla Nađa, Mihalja Vacija, Gabora Garaija, Mihalja Ladanjija. Ne znam kakvu će sliku pružiti o savremenoj mađarskoj lirici antologija koju upravo sprema »Nolit«, no ona će u svakom slučaju ispuniti prazninu koja je vladala u toj oblasti.

POSEBNO NAS INTERESUJE stanje u mađarskoj prozi koja je, barem što se tiče dela mlađih i najmlađih autora, manje poznata našoj čitalačkoj publici nego i sama lirika.

IMATE PRAVO. Sem Magde Sabo, koja je i prevođena, mlađa generacija proznih pisaca jedva da je poznata kod vas, premda tu ima nekoliko talentovanih pisaca. Da spomenem tek neka imena: Ferenc Šanta, Lajoš Galamboš, Laslo Kamondi, Karolj Sakonji, Berta Buču.

Razgovor vodio D. K.

PREVODIOCI...

Nastavak sa 9. strane

radnja, rad izvan kulturnih centara, itd.), usled svog potpunog ili, bar, krajnjeg siromaštva. Pomoć koju dobijaju od zajednice sporadična je i potpuno neadekvatna troškovima. Zato je Skupština posvetila veliku pažnju potrebi razrade izvesnih samodoprinosnih mehanizama, koji bi koliko-toliko olakšali finansijske tegobe Saveza.

Nimalo bolje nije ni stanje u oblasti moralnih prava prevodilaca, kao autora umetničkih dela. Sve češće se dešava da se u odnosu prema prevodiocima krše osnovni stavovi Zakona o autorskom pravu (da se knjige, na primer, preštampavanju bez prethodnog sporazuma, ilegalno), kao i da se prevodiocima uskraćuju druga osnovna, pa čak i neka ustavna prava — pravo uvida u proces proizvodnje (knjige ili drugog autorskog dela), u finansijsko stanje posla, tiraž, lagersku zalihu, itd., pravo neposrednog uticaja na formiranje izdavačke i opšte kulturne poltike, i tome slično. Poseban je — i potpuno nerešen — problem predstavljenosti prevodilačkog staleža u organima samoupravljanja i drugim organima korisnika prevoda.

Napose je primećeno odsustvo društvenog priznanja prevodilačkog rada. Nije, na primer, poznat nijedan slučaj da je prevodilac kao takav dobio od zajednice na korišćenje stan, a broj nagrada i drugih društvenih priznanja koje su prevodioci Jugoslavije primili u smešnoj je nesrazmeri sa vrednošću njihovih ostvarenja i količinskim učešćem njihova rada u kulturnom životu zemlje (prevedena dela, primera radi, čine oko 80% naslovâ objavljenih knjiga i oko 75% repertoara jugoslovenskih pozorišta; o mestu i ulozi prevodâ u štampi, na radiju i televiziji bolje je i ne govoriti). Mada je u nekim republikama — Bosni i Hercegovini i Sloveniji (a pokatkad i u drugima) — bilo nekih uzornih primera društvenog nagrađivanja i priznavanja, značaj i obim prevodilačkog rada obično se grubo previđaju ili zanemaruju u svim našim sredinama, a naročito u našim najvećim kulturnim centrima — Beogradu i Zagrebu. Usled toga će i Savez i republička udruženja preduzeti energične mere da se »nagrade za književnost i prevodilaštvo« razdvoje, i da se prevodiocima pruže i drugi oblici društvenog priznanja, te omogući stalno i valjano predstavništvo u žirijima, savetima i formama društvenog upravljanja.

Konačno, na Skupštini je zaključeno da je tokom predstojeće tri godine — do sledeće Skupštine, koja će se održati u Prištini — nužno sprovesti neke značajne izmene u Statutu Saveza, a možda i u njegovu sklopu. Rečene izmene tiču se usklađivanja Statuta i sklopa Saveza sa novim društvenim kretanjima, shodno opštem kursu temeljne ili dalje demokratizacije društva u celini, a naročito saveznih organa i institucija. Jedan od ključnih momenata tih izmena biće pitanje predstavljenosti pojedinih republičkih udruženja u upravi Saveza, kako bi se svim društvima omogućilo podjednako uticanje na formiranje njegove politike.

Valja posebno pomenuti da je u povodu i uoči Skupštine formirana Vojvođanska sekcija Udruženja književnih prevodilaca Srbije, čiji je osnovni cilj unapređivanje prevodilaštva u toj našoj sredini bogate kulturne tradicije; uvereni smo da će ta sekcija s obzirom na višejezičnost sredine — bitno doprineti poboljšanju vrlo nezadovoljavajuće situacije prevodilaštva u odnosu prema nacionalnim manjinama.
Skupštine, koja će se održati u Prištini — nulošu N. Đuriću, jednom od najvećih srpskih prevodilaca, oda najviše priznanje Saveza za plodonosan rad u toku više decenija. Zasedanje je završeno izborom nove uprave, koja je, konstituisavši se, poverila dužnost predsednika Saveza dr. Slobodanu A, Jovanoviću.

Aleksandar I. Spasič

aktuelnosti 15 DANA

Nastavak sa 2. strane

dan od najboljih i najuglednijih prosvetnih zavoda u južnoj Ugarskoj. Kroz 175 godina rada kroz nju su prošle hiljade i hiljade učenika i ona je dugi niz godina predstavliala neku vrstu i prosvetnog i patriotskog zavoda iz koga su svake godine kretali u svet mladići i devojke nadojeni ne samo ljubavlju prema nauci nego i ispunjeni iskrenom željom da se bez rezerve posvete radu koji će biti koristan čitavom našem narodu. Iz ove škole izišle su desetine i desetine pisaca, naučnika, političara, javnih i društvenih radnika koji su u životu svoje zemlje, ne tako retko, igrali vrlo značajnu ulogu. I onda kada su već davno zaboravili školu i školske dane, svi oni koji su iz karlovačke gimnazije izišli — celog života su sa ponosom govorili da su bili karlovački đaci.

Kroz 175 godina svoga postojanja karlovačka gimnazija je prestala da bude obična škola kakvih danas ima na stotine i stotine širom naše zemlje. Ona je postala institucija kojom se možemo, sa mnogo razloga, ponositi i zato proslava karlovačke gimnazije nije samo jubilej jedne stare škole, već i datum značajan za čitavu našu kulturu.

BLAGO OSKARU

POZNATI PESNIK Oskar D. čuven je po svojim raznovrsnim odama, između ostalog. Sada je i on dobio svoga »odadžiju«. U »Mladosti« od 5. oktobra ove godine Dragiša Radosavljević objavio je sledeće sočinenije:

OSKAR DAVIČO

Grom
zapetljan među vazdusima
Cvet koji se smislom množi
sa
prostorom oduzima.

Naučio momak računicu!

PRAZNIK »MLADOSTI«

NAVRŠILO SE DESET GODINA od dana kada se pojavio prvi broj »Mladosti«, list omladine Jugoslavije. Od 10. oktobra 1956. godine pa do danas »Mladost« je stekla ugledno mesto u našem društvu i svojim smelim i nekonvencionalnim tretiranjem problema, ne samo omladine i mladih, dobila veliki broj čitalaca. Deset godišta »Mladosti« sadrže bogate materijale o našem javnom i društvenom životu u minulom periodu, »skicu za desetogodišnju biografiju mlade generacije« i građu za društvenu istoriju protekle decenije.

Redakcija »Mladosti« nikada se nije ustezala da problemima koji su na dnevnom redu otvoreno pogleda u oči i danas, kada se otvoreno raspravlja o mnogim greškama, slabostima i deformacijama. Ovaj list se nalazi među onima koji najsmelije i najhrabrije primenjuju nove koncepcije društvene kritike.

»EKSPRESOVA« BEBA

SAZNAJE SE da je, uprkos hroničnom kaskanju za »Večernjim novostima«, tiraž drugog beogradskog večernjeg lista »Ekspres politike« ove nedelje naglo skočio otkako je ovaj list počeo da objavljuje, u svojoj nedeljnoj (opet u zakašnjenju) reviji, najznačajniji i najblistaviji literarni tekst koji se od rata na ovamo pojavio u našoj sredini — memoare čuvene filmske zvezde Desanke Lončar. U konkurentskoj trci oko prava objavljivanja ovog neponovljivog memoarskog dela »Ekspres« je odneo pobedu kojom je zapanjio sve čitaoce svoga lista.

Čestitamo!

PIJANI SLAGAČI

NEDAVNO SE POJAVIO prvi broj obnovljenog časopisa »Polet« koji je sve svoje čitaoce iznenadio »smelošću« i »nekonvencionalnošću« preloma. Pun ispremeštanih naslova, rečenica koje počinju malim slovom, besmislenih belina, »Polet« je hteo da iznenadi i šokira sve one koji o novinarstvu i grafičkoj opremi listova imaju »tradicionalistička« i »konzervativna« shvatanja. Sve što je »Polet« prezentirao svojim čitaocima, pre tridesetak-četrdesetak godina prezentirala je revijalna štampa na Zapadu svojim čitaocima. Iako list mladih, »Polet« kasni za vremenom dobrih četrdeset godina kada je u pitanju grafička oprema lista, jer kopira ekscese u grafici a ne ono što je odista savremeno i moderno.

Dosad se znalo, doduše samo u kinematografiji, za takozvane »pijane kadrove«. »Polet«, međutim, nastoji da nas uveri da postoji i »pijani prelom«.

STUDENTSKE NEVOLJE

»STUDENT« u broju od 4. oktobra donosi otvoreno pismo redakcije direktoru Fonda za školstvo Socijalističke Republike Srbije Dobrivoju Miletiću povodom njegove izjave da ove godine neće biti sredstava za izgradnju paviljona novog studentskog doma kod Pančevačkog mosta u Beogradu. U pismu se ističe da je ova izjava izazvala opravdano negodovanje među studentima i podvlači se da su sredstva namenjena studetskom domu otišla na drugu stranu i u svrhe koje su verovatno manje korisne no što su to studentski domovi.

Šta se upravo dogodilo? Upravni odbor Fonda za školstvo doneo je na svojoj sednici od 5. jula 1966. godine odluku da se za izgradnju studentskog doma kod Pančevačkog mosta dodeli 300 miliona starih dinara i da se s izgradnjom otpočne u 1966. godini. Međutim, preko leta »ispostavilo se« da nema para i studenti su prepušteni na milost i nemilost čitavog niza eksploatatora koji ih svakog meseca pljačkaju naplaćujući im za sobe i do 40.000 starih dinara.

Ostaje nekoliko stvari da se raspravi. Prvo, na osnovu čega je dodeljena studentima pomoć ako para nije bilo i koji novac je bio predviđen za pomoć pri izgradnji studentskih domova? I druga, kud su otišle pare koje su bile namenjene izgradnji studentskog doma? Stadion »Crvene zvezde« jeo je godinama dobar deo beogradskog stambenog fonda. Trebalo bi sada pronaći onoga ko jede studentske fondove.

Napomena: u »Studentu« od 11. oktobra 1966. Dobrivoje Miletić nije odgovorio na otvoreno pismo koje mu je upućeno.

PRIPOSLANO

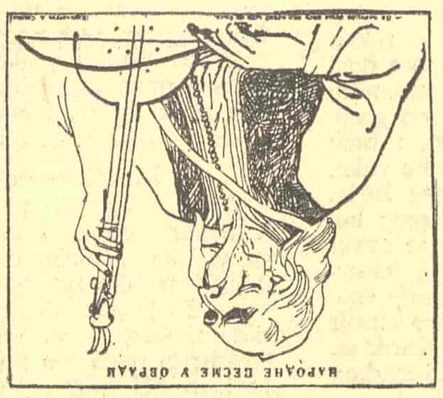

OVO SE FILIP VIŠNJIĆ PREVRNUO U GROBU. ZASTO? ČITAJ TEKST!

OD POČ. FILIPA VIŠNJIĆA, narodnog guslara (bližu adresu i broj lične karte nije naveo) naša redakcija dobila je pismo, u desetercu, koje, na žalost, zbog epske opširnosti nismo u mogućnosti da štampamo (a i zbog nekih narodnih izraza koji se i danas koriste samo u usmenoj književnosti). Smatramo ipak svojom obavezom i prema njemu, i prema čitalačkoj publici, da saopštimo predmet tog pisma. Poč. Višnjić je čuo od poznanika, a budući slep nije u mogućnosti da to i lično proveri, da je njegov portret u jednom velikom jugoslovenskom listu objavljen uz tekst koji, tobož, iz njegovih usta izlazi, a koji glasi: »Ni plenumi više nisu kao što su negda bili«. Koliko on poznaje zbivanja u svojoj dedovini otkako je napustio, to bi bio komentar na neke sadašnje skupove narodnih glavara, a sam stih (on kaže i nešto na račun samog stiha, ali ćemo preko toga preći jer nije značajno za suštinu) je parafraza (on veli: sprdnja) neke kojekakve (.....) sevdalijske i meraklijske žalopojke koju su kukale (neke izraze i ovde moramo da izostavimo, jer ni posle najnovijih proznih i dramskih priloga našoj literaturi ne mislimo da su za javnost pogodni) i pevaljke po Bosni, a ne on koji je uz gusle gudio o slavi i junacima.

Nadamo se da će Višnjićevi poznanici da mu pročitaju i ovu našu belešku, pa želimo da mu i ovim putem iskažemo osobito poštovanje redakcije.

KOME PRIPADA SLAVA

ODMAH PO PRIMITKU »Borbe« od 23. septembra Semjuel Beket, kako se saznaje, podneo je redovnom pariskom sudu zahtev da ovo nepristrasno telo ustanovi ko je autor poznate mono-drame »Poslednja vrpca« — Semjuel Beket ili Bertold Breht. Sve do 23. septembra (tog istorijskog datuma) čovečanstvo je živelo u blaženoj iluziji da je Beket pisac ovog teksta. Toga dana anonimni novinar »Borbe«, u okviru pregleda radio i TV programa, argumentovano je sledećim tekstom dokazao da slava pripada Bertoldu Brehtu:

BREHT
NA MALOM
EKRANU

Kazališni izraz Bertolda Brehta uvijek je pobuđivao interes kod velikog broja gledalaca. Njegova razbijena dramaturgija nikada nije mogla da sroza njegovu filozofiju i učini je nerazumljivom i neživotnom. Česti gost kazališnih scena Breht je rijedak gost na televiziji, a otuda i dragocjeniji i zanimljiviji nego i jedan drugi dramski pisac. Studio Zagreb nam je omogućio da idućeg tjedna vidimo Brehtovo djelo »Posljednja vrpca« u kome se pojavljuje svega jedna ličnost. Režiser Zvonimir Bajsić da bi na mali ekran transplatirao svijet Brehtovih vizija, glavnu ulogu u »Posljednjoj vrpci« povjerio je poznatom zagrebačkom dramskom glumcu Sven Lasti. Svakako što će jedno veče u određenom vremenskom rasponu programa da ispuni samo jedna ličnost vrlo je zanimljivo, bilo kao eksperiment, a i kao poseban umjetnički doživljaj, koji uvijek pruža susret sa izvanrednim umjetnikom Sven Lastom. Na slici Sven Lasta u TV drami »Posljednja vrpca« Bertolda Brehta.

Slava, ipak, pripada »Borbi«.

ZA DECU VIJETNAMA

ISTAKNUTI SARAJEVSKI KNJIŽEVNIK Vladimir Čerkez, koji se u novije vreme počeo baviti i slikarstvom, otvorio je ovih dana u Sarajevu izložbu svojih slika. Ciljevi ove izložbe su prevashodno humanitarni: čist prihod sa izložbe Čerkez je namenio deci koja su izgubila roditelje u vijetnamskom ratu.

Glavni i odgovorni urednik Tanasije Mladenović. Sekretar redakcije Bogdan A. Popović Tehničko-umetnička oprema Dragomir Dimitrijević. Redakcioni odbor: Božidar Božović, Momo Kapor, Dragan Kolundžija, Velimir Lukić, Aleksandar Petrov, Predrag Protić, Dušan Puvačić, Vladimir Rozić, Pavle Stefanović, Kosta Timotijević i Petar Volk. List izlazi svake druge subote. Pojedini primerak 50 para (50 dinara). Godišnja pretplata 10 novih dinara (1.000 starih dinara), polugodišnja 5 novih dinara (500 starih dinara). Za inostranstvo dvostruko. List izdaje Novinsko izdavačko preduzeće „Književne novine", Beograd, Francuska 7. Telefoni: 627-286 (redakcija) i 626-020 (komercijalno odeljenje i administracija). Rukopisi se ne vraćaju. Tekući račun broj 601-1-208. Štampa »Glas«, Beograd, Vlajkovićeva 8